kadınlara mahsus gazete

PAZARTESİ

SAYI: 47 ŞUBAT 1999

300.000 TL. (KDV DAHİL)

ATİLLA İLE ZENNUBE

ekonomide

KRİZ VAR, KRİZ!

şehit anneleri

"TÖRENDEN SONRA KİMSE YOK"

oya peri ikinci kez ölümü denedi

VAMP YATAKTA YALNIZ

erdatlık verdiği kızıyla görüştük

Merhaba,

Otuz yıl öncesinin "vamp" kadınlarından biri, Oya Peri, uzun bir aradan sonra, intihar girişimiyle ve alışılmamış fotoğraflarıyla geldi gündeme. Artık ellilerindeydi, belli ki parasızdı, peşine düştüğü şöhretten yoksundu, yirmilerinin, otuzlarının güzelliği, çekiciliği terketmişti onu, bunalımdaydı, ölmek istemişti. Bir arkadaş, bir eş, bir evlat yoktu yanında. Çünkü o, "vamp" kadın olma tercihini yaparken diğerlerini elinin tersiyle itmişti. Kısa süren evliliğinden olan kızım 40 günlükken evlatlık vermiş, eşinden ayrılmıştı. Belli ki bazıları gibi bu "vamp" kadın imgesini küpünü doldurmanın bir yolu olarak da görmemiş, inanmıştı ona; ya da becerememişti. Kapak sayfalarımızda Nevin Cerav'ın Oya Peri'yle ve şu anda otuz yedi yaşında olan kızıyla yaptığı görüşmeler ve Ayşe Düzkan'ın konuya ilişkin bir yazısı var.
"Sermaye akımları", "faiz", "kâr", "rant", "sıcak para", "borsa" vb. kavramlar artık günlük dilimizin vazgeçilmez öğeleri haline geldi. "Ekonomik kriz" heyulası her yanımızı sardı. Bu büyülü sözcüklerin ardında nelerin yattığını, bazı bilinmez "güçlerin" kaderimizi nasıl tayin ettiğini kaçımız anlayabiliyoruz? Ekonomik kriz dosyamızda Nesrin Sungur "kriz"in neyin krizi olduğunu gün ışığına çıkarırken, Şemsa Ozar ekonomik rasyonalite denen şeyin cinsiyetini, krizin eninde sonunda kimlere vurduğunu, krizdeki "kadın parmağını" mizahi bir dille ortaya koyuyor. Ekonomik kriz dosyasını, krizde olduğu söylenen tekstil sektöründen, farklı konumlarda iki kadınla yapılan görüşmeler tamamlıyor.
Çoğu insan, hele anneler için bir insanın başına gelebilecek en büyük felâkettir çocuğunu kaybetmek. Askerken gelen ölüm haberi, gözaltında kayıp ya da kanser. Çapa Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü uzmanlık öğrencisi Tuğba Ozpulat Olgun'un bizimle sonuçlarını paylaştığı araştırma bu tür kayıpları yaşayan ailelerle yapılmış. Araştırmaya göre, kaybı en ağır ve en yalnız yaşayanlar şehit aileleri.
Histerektomi yani rahmin alınması çok sayıda kadın için bir gün gündeme gelebilen bir olasılık. Kadınlar için bu ameliyatın tıbbi sorunların ötesinde bir anlamı var. Orta sayfamızda bu sorunla yüzyüze gelmiş ve farklı tercihlerde bulunmuş üç kadının sohbetini okuyacaksınız.
Uzun süredir erkek sayfamıza ara vermiştik.
Bu sayımızda gecikme zammı yaparak iki erkeğin birden tanıklığına yer verdik. Biri düzenli bir *Pazartesi* okuru. Katıldığı bir kadın panelinin ve feminist kitapların kendine ve kadınlara bakışını nasıl değiştirdiğini anlatıyor. Diğeri ise ABD'de terör boyutlarına ulaşan kürtaj karşıtı hareketin muhtemel hedeflerinden biri: kürtaj yapan bir erkek doktor.
Mart sayımızda görüşmek üzere.

Pazartesi lokali her zaman acık

Her yerde bulabildiğiniz, çay, kahve, kek, dolma, kuru fasulye, beğendi; ve her yerde kolay kolay bulamayacağınız çikolatalı sufle, fırında kalamar, balık köftesi... Fiatlar uygun, personel şahane.

Mesajlarınızı, haberlerinizi bekliyoruz
pazartesidergi@superonline.com

kadınlara mahsus gazete
PAZARTESİ

eskiden erkeklerin peşinde koştuğu bir vamptı. ama eskimiş vamplara kim bakar? oya peri de hastanede mahsur kaldı.

eskimiş vampları atarlar

"Hiç pişman olmadım daha önceki seçimimden"

Karagümrük'te oturan ablasının evinden kendini attığında şans eseri bir kamyonun ön kaputuna düştü. Omurgasındaki iki ayrı kemikte kırıklar oluştu. Kırıklar şans eseri omuriliğe zarar vermemişti ama doktoru Serdar Baş, Oya Peri'nin en kısa sürede ameliyat olmazsa ve ameliyatından önce yanlış bir harekette bulunduğu takdirde felç olabileceğini söylüyordu. Oysa Oya Peri'yi arayan, durumuyla ilgilenen hiç kimse yoktu. Ameliyatı için gerekli olan yaklaşık 1 milyar lira temin edilemediği için de yatağında kımıldamadan yatması gerekiyordu. Sırtında yatmaktan dolayı büyük yaralar açılabilir veya yanlış bir kemik kaynaması olabilirdi. Neyse ki 25 Ocak'ta Oya Peri ameliyat oldu. Masraflarının aslında kendisine küskün olan kızı tarafından ödendiği söyleniyor.

Oya Peri'yle Vakıf Gureba Hastanesi'ndeki altı kişilik odada, tek başına ve kımıldamadan yatarken görüştük. Zayıflıktan tek kişilik yatağının içinde kaybolmuş gibiydi. Yüzünde sürekli gülümseyen bir ifadeyle, sanki çevresini ilk kez görüyormuş gibi bakıyordu. Hastanenin psikiyatri servisi Oya Peri için intihara varacak şiddette depresyon teşhisinde bulunmuştu. Sorulan hiçbir soruya net cevap veremiyor ve geçmişte yaşadıklarıyla ilgili hiçbir şey hatırlamıyordu.

Ablanız dışında akrabalarınız var mı?

Evlendim, uzun bir müddet beraber olduk, güzel günlerimiz oldu. Ayrıldık, ayrıldıktan sonra benimle ilgilendi ve baktı; daha sonra vefat etti. Bir süre sonra tekrar çalışmalara başladım. Bir dönem şarkıcılık yaptım, gazinolarda programa çıktım. Şu anki durumumu ortama bağlıyorum, ne bileyim, şu anda cevap veremiyorum. Ama hiç pişman olmadım daha önceki seçimimden.

1981 yılında da intihara teşebbüs etmiştiniz?

Hatırlamıyorum, yani şu anda hatırlamıyorum.

1992'de birileri tarafından bıçaklandınız, bunu hatırlıyor musunuz?

Evet öyle bir olay oldu. Bir hırsızlık olayı olmuştu yukarıda, ondan sonra bana da geldi. Üçüncü kata gitmişlerdi, ondan sonra bana geldi. Hırsızmış.

Son dönemlerinizde neler yapıyordunuz?

Son dönemde çalışmıyordum. Arkadaşlarımla birliktevdim, kendi uğraşlarım vardı, bu şekildeydi.

Ablanızla mı oturuyordunuz?

Hayır, yalnız oturuyorum. O gün onun yanına gelmiştim.

Planlarınız var mıydı ileriye yönelik?

Mutlaka vardır ama şu anda toparlayamıyorum. Herkese sağlık, mutluluk, iyi günler diliyorum.

"ömre bedel kız" ölün

ne anne

eski vamplardan oya peri, ikinci intihar girişiminden ağır yaralı olarak kurtuldu. ama ameliyatı için gereken para bulunamadığı için haftalarca hastane yatağına mahkûm oldu. o erkeklerin başını döndürmek istemişti. böyle bir sonu tercih ettiğini nereden bilebilirdi?

Perihan kocamaz, 1960 yılında bir güzellik yarışmasında birinciliği kıl payı kaptırmış. kısa süre içinde sinemaya geçmiş, adını da oya peri olarak değiştirmiş. çok tutunamamış sinemada, fotoromanlarda oynamış, sahneye çıkmış. hiçbir zaman gerçek bir ünlü, bir star olmadan sürmüş hayatı. şöhretle haşır neşir olduğu ilk yıllarda evlenmiş, bir çocuğu olmuş. hayatının bu aşamasında bir çok kadını şaşırtacak bir karar vermiş ve çocuğuna kendisi bakmayıp bir aileye vermiş. şimdi otuz yedi yaşında olan kızı çok akla yakın gelen bir tespit yapıp onun anne olmayı değil vamp olmayı seçtiğini söylüyor.

doğum kontrol yöntemlerine kolay ulaşılabilen bir dönemde istemediği halde hamile kalması, o çocuğu aldırmayıp doğurması hayatına kararlarıyla yön veremediğini akla getiriyor. kendi hayatının akışıyla sürüklenip gitmek; kadınlara mahsus bir tercih. ve bu bir tercihse, evet, oya peri vamp olmayı seçmiş.

den döndü...

ne vamp

hayatının sonraki bölümüyle ilgili edindiğimiz bilgiler de vamplara layık şeyler; fotoroman kraliçeliği, har vurup harman savurma, güzelliğin kalıcı olduğu yönündeki tehlikeli varsayım, geleceği için hiçbir güvenlik önlemi almama, güvenliği için erkeklere güvenme ve en nihayetinde, yoksulluk, yatıştırıcı ilaçlar, intihar girişimleri. gerçek bir vamp kaderi...

çünkü vamplar, ne gerçek hayatta ne de sinemada temiz aile kızlarının temin edebildiği güvenlik ve itibarın yanından bile geçemezler. bunun yerine, göz alıcılık, seksapel, baş döndürme sunar onlara hayat, aldatıcı tepsisinde. herkesin ilgisini çeken, büyüleyici ama kısa ömürlü bir havai fişek. aynı göz alıcılığa sahip olmayan "esas kadınlar"ı hizada tutmanın bir aracı; "bak onlar senden ne kadar çekici!" çocukları doğuracak temiz aile annelerinin karşılamayacağı arzuları karşılamak için. onlar hazza, arzuya bulaştırılmasınlar diye.

erkeklerin hem vamplara, hem çocuklarının annelerine ihtiyaçları var. birilerine hayranlık, ötekilere güvenlik sunarlar. oya peri, bu hayranlığı, başları döndürmeyi uzun vadeli bir güvenliğe tercih etmiş. her zaman güvenli bile olmayan bir güvenliğe. (bkz. sayfa 12) o yüzden, ikinci intihar denemesinin ardından, vakıf gureba hastanesi'nde, ameliyatı için gerekli 1 milyar lirayı bulabilmenin ümidiyle kıpırdamadan yatmak zorunda kaldı. evinin hanımı olamayacak kadar çekici olmayı göze aldığı için, vamp olduğu için, seçimini, geri dönüşsüz ve kesin bir biçimde yaptığı için, ona, "sanatçı"lara layık görülenden daha fazla bir vefasızlığı armağan etti toplumumuz. önüne cahide sonku'nun sonunu, muhterem nur'un tesadüfen yırttığı kaderi koydu. paralı sağlık hizmetlerinin oya peri'yi hastane yatağında beklemeye mahkum etmişti. onu oradan, yıllar önce elinin tersiyle ittiği aile kurumunun güvencesi kurtarabilirdi. herkesin cesaret edemeyeceği kadar kesin, ele güne çıkarılamayacak kadar cesur tercihi böyle ödetildi ona. ve sonunda, onu oradan, yıllar önce kim bilir nasıl bir hayata terketmeye kıyabildiği kızı kurtardı belki de. ne kadar acımasız! ona, kızına, hepimize.

ayşe düzkan

"Bu yaşam onun seçimidir"

Oya Peri'nin kırk günlükken evlatlık verdiği kızı basına konuşmadığı halde *Pazartesi* okuru olduğu için bizimle konuşmayı kabul etti. Ama ismini vermek istemedi.

Annenizi neden aramıyorsunuz?

Annem fiziksel bir anneden başka bir şey değil benim için. Doğurmuş olmak yetmiyor, benim de bir çocuğum var. Annemi yani Perihan Hanım'ı hayatımda herhalde on kere filan görmüşümdür. Ben otuz yedi yaşındayım. Çok farklı yaşamlar, seçimler farklı, ben hiç kimseyi yargılamıyorum çünkü hazır olmakla ilgili bir şeydir bu hayatta. Demek ki o doğurduğu zaman hazır değildi; bunu anlıyorum ama ondan sonra bir farkındalık dönemi başlıyor insanın. O farkındalık döneminden sonraki hayatı bir seçim olarak algılıyorum. Bunun da onun seçimi olduğunu düşünüyorum. Yani hayranları, diğer insanlar, vamp kadın rolleri ve erkekler onun hayatında oldukça yüklü bir yer aldı. O zamanlar benim de hayatım kolay geçmedi. Madem ki seçimi övlevdi, o zaman kimi tercih ettiyse yaşamı boyunca, şu anda da çevresinde onların olmasını doğru buluyorum. Bu dersi yermek tabii ki bana düşmez ama bu ders değil sadece bir düşünce ve içimden böyle geldiği için de böyle davranıyorum; bu düşünerek karar verilmiş bir şeydir. Annem var benim, iki ablam var, ailem var. Beni henüz kırk günlükken başka bir aileye verdi. Bunu ben nasıl tercih ederim, bebekmişim.

Ne zaman öğrendiniz anneniz olduğunu?

Beş yaşındayken filandı.

Sizi görmeye gelir miydi?

Yok hayır, öyle bir ilişki yoktu. O başka bir yaşam tarzını seçti. Onun ağladığı şey farklı, güldüğü şey farklı, hayalleri farklı. Ben de içimden gelenleri yapan bir insanım, doğru dengelerim olduğuna inanıyorum; dengelerimi bozuyor, bunu bozmak istemiyorum çünkü ben de bir anneyim. Moralim bozulsun istemiyorum, onun için noktayı koydum. Bu uzun bir düşünme döneminden sonra verilmiş bir karardır. Şöyle de değil; karar vermişimdir, acaba ne yapıyor orada, diye düşünüyorumdur; hayır inanın böyle de değil çünkü içinde duygu barındırmıyor. Bir alışveriş bu, yani hasta olursunuz bakar, birşeyler gelişir filan, böyle bir alışveriş yok. İnsan sevgilisinden çok daha zor ayrılıyor. Bu zaten benim kararım, bunu yaşayan benim. Ben kendi ayakları üzerinde duran, kendi çalışan, kendi parasını kendi kazanan bir insanım. Bu zaten benim için hayatım boyunca taşıdığım ağır bir şey, bu aşamada da artık taşımak istemiyorum. Bu yaşam onun seçimidir, bunlar da bu seçimin cevabıdır aslında. O böyle var olmak istemiştir, bir çocuğun sevgisiyle değil bence, daha fazla, hayranların, kitlelerin filan sevgisiyle. Bunları tercih ettiyse, o zaman en zor günlerinde de bunlar ona yardımcı olmalıdır.

Ama arada bir de olsa bir ilişkiniz vardı değil mi?

Benimle ilişkisi hep telefonla para isteme şeklindeydi. Hatta daha önce, babam o zaman sağdı, babamdan para istiyordu. Babam para vermezse, "Gazeteye çıkarırım, afişe ederim," diyordu. Böyleydi ilişkileri. Beş yıl önce babamı kaybettik. Sonra benden birtakım taleplerde bulunmaya başladı telefonla. Ben önce bir dinleyelim dedim şu kadıncağızı, ne diyor. Yani bu kadar zaman hayatımızda yoktu belki de söyleyecek bir şeyi vardır. Ama hep aynı şeyleri söylüyordu, çok kısır bir döngü hayatı. Zaten her talebi paraydı. İşte en son bir buçuk sene önceydi, yine telefon etti ve 150 milyon istedi. "Eğer 150 milyon vermezsem ertesi gün kapı dışarı edecekler," dedi. Ben vermeyeceğimi söyledim. O da, "Ben de kendimi atarım," dedi. Ben de, "At o zaman," dedim. O da, "Peki o zaman üzülmez misin?" dedi. "Belki ben çok üzüldüm bu kadar zaman, nerden biliyorsun, at kendini istiyorsan," dedim ve kapattım. Bir buçuk sene önce atlamadı, bir buçuk sene sonra atladı. Tabii konuşmak ayrı, bire bir yaşamak ayrı bir şey. Bunu duyunca ve arkadaşlarım arayınca, kendimi orada buldum açıkçası. Ama sonra baktım ki, hep aynı, konuşulanlar hâlâ aynı, omurganın kırık olması beyni değiştirmiyor, gene aynı, hep aynı.

Annenizin depresyonda olduğunu söylüyor doktorları?

Evet öyle birşeyler olması gerekiyor. Çünkü yirmi yıldır ilaç kullanıyormuş. Kullanıyormuş diyorum çünkü inanın ben de hiçbir şey bilmiyorum yaşamı hakkında. Yani siz ne biliyorsanız, siz ne okuyorsanız ben de onu biliyorum. Benim için hakikaten başka bir insandan farkı yok. Çünkü bir kadın hem anne hem vamp kadın olamaz. Anne değilse, ben vamp bir kadına yardım yapacağım; vamp bir kadına yardım yapacağıma gider böbreği olmayan bir çocuğa böbrek taktırırım.

İnci Aksoy'un Oya Peri'nin yeğeni olduğunu söylüyorlar, bu doğru mu?

Evet. Bu ilişkiler çok gençken kaybolmuş ilişkilerdir. Yaşanmış ve bitmiş ilişkilerdir, bitmiş gözüyle bakılan ilişkilerdir zannediyorum...

Nevin Cerav

(Oya Peri'nin kızı bize annesinin ameliyat masraflarını karşılamayacağını söylemişti. Ama daha sonra görüştüğümüz doktorlardan, ameliyat masraflarının onun tarafından karşılandığını duyduk.)

RAMİZE ERER

TÜPÇÜ

Kriz var, kriz...

Bugüne kadar Pazartesi'nin çeşitli sayılarında kadınların ev dışındaki çalışma yaşamlarından, burada maruz kaldıkları kısıtlamalardan, uğradıkları ayrımcılıktan söz ettik. Kadınların gittikçe yoksullaşmasının, yoksulluğun kadınlaşmasının anlamı üzerinde durmaya çalıştık. Bunları yaparken de ağırlıklı olarak, kadınların ev içinde harcadıkları karşılıksız emeğin ve bu emeğin belirlediği kimliğin onların ev dışındaki işlerini nasıl şekillendirdiği üzerinde durduk.

Bu sayımızda meseleye biraz farklı bir açıdan, ekonominin yasaları ışığında bakmaya çalışıyoruz. "Sermaye akımları", "faiz", "kâr", "rant", "sıcak para", "borsa" vb. kavramlar artık günlük dilimizin vazgeçilmez öğeleri haline geldi. "Ekonomi"nin toplumları belirleyen temel dinamik olmaktan çıktığını ileri sürenlere inat, özellikle son dönemde çoğumuz için bir heyula suretini taşıyan "ekonomik kriz" her yanımızı sardı. Ama kaçımız bu büyülü sözcüklerin ardında nelerin yattığını gerçekten kavrayabiliyor, kaderimizi tayin ettiği söylenen bu "güçlerin" somut anlamına vakıf olabiliyoruz?

İşte Nesrin Sungur yazısında bizim için bu kapıyı aralıyor: "Ekonomi"nin içinden. "ekonominin demir yasaları"nı hangi saiklerin ve iradelerin yönlendirdiğini, "kriz"in neyin krizi olduğunu gün ışığına çıkarıyor. Son dönemde etkileri yoğunlaşan krizin tarihsel arka planını veriyor Nesrin ve bir anlamda 20. Yüzyıl boyunca kapitalizmin nasıl evrildiğini özetliyor. Ama bir şey daha yapıyor: "Yeni liberalizm" denen sistemin mantığını anlatıyor: Bu mantıkla yönetilen sistemde, nasıl olup da, ekonomi dilinde "üretim", "ürün", "mal" vb. sözcüklerin yerlerini "borç", "kredi", "fon", "hisse senedi" türü sözcüklere bıraktığını biraz olsun görmemizi sağlıyor. Şemsa Ozar ise bizi bu büyülü dünyanın derinlerine, çalışmaktan parmakları çarpılmış genç kadınların yanına götürüyor. Ekonomik rasyonalite denen şeyi hem cinsiyetlendiriyor Şemsa hem de dünya kapitalist sistemindeki işbölümüne ve sınıf ilişkilerine göre ayrıştırıyor. Mizahi bir dille bu rasyonalitenin kimin rasyonalitesi olduğunu ve krizin eninde sonunda kimlere vurduğunu gösteriyor.

Dosyamızı tamamlayan iki de görüşme var. Dünyadaki ekonomik krizin Türkiye'deki ilk belirtilerinin tekstil sektöründe gözlemlendiği söyleniyor. Nevin Cerav bu sektörde işveren olarak çalışan Aynur Kandemir'le ve kriz gerekçesiyle işten çıkartılan Bahar Eker'le, sektörün sorınları, ekonomik kriz ve kadınların sektördeki konumları üzerine konuştu.

"Küreselleşme"nin krizi

Artık yeni dünya düzeni ve küreselleşme söyleminin 1990'lı yıllarda yaşadığı bahar döneminin sonuna geldiğini söyleyebiliriz.

Kriz, Yunanca "karar" anlamına gelen KRISIS kavramından geliyor. Eskiden beri sürmekte olanın artık devam edemediği, yeni gelenin ise ne olacağının henüz belli olmadığı durumlara ilişkin karar ânı söz konusu olan. Çeşitli kullanım alanları olan bu kavram, özellikle son yıllarda en çok ekonomiyle ilişkili olarak karşımıza çıkıyor.

1997 yılı temmuz ayında Tayland'da ekonomik kriz olduğu duyuldu önce. Çok kısa bir süre sonra Güney Doğu Asya krizinden, ardından Asya krizinden söz edilir oldu. Bir yıl sonra, 1998 yazında Rusya'da başlayan ekonomik krizle birlikte, bir dünya krizi olasılığı da ciddi bir biçimde gündeme gelmişti. Son haftalarda Türkiye ekonomisinin krizde olup olmadığı tartışılırken, son günlerde Brezilya ekonomisinin krize girdiğini ve bu krizin diğer Latin Amerika ülkelerine de bulaşmasından korkulduğunu öğreniyoruz. Bu gelişmeler üzerine, 1929 bunalımıyla karşılaştırılabilecek ölçüde bir dünya krizi olasılığının daha da arttığı ileri sürülüyor.

Bugünkü boyutlarıyla yaşanan krizi, belirli bir ülke ya da bölge krizi olmaktan öte kapitalist sistemin bir krizi olarak değerlendirmek gerekiyor. Ekonomik krizler kapitalist üretim sisteminin doğasının bir parçası. İleri kapitalist ülkeler 1929 yılında başlayan ve 1930'lu yıllarda hızlanan ekonomik krizden, devletin düzenlemelerini ve ekonomiye müdahalelerini esas alan ve İngiliz iktisatçı J. M. Keynes tarafından geliştirilen politikalar yardımıyla çıkmışlardı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaklaşık çeyrek yüzyıl süren hızlı büyüme ve refah döneminden sonra, 1970'lerin başında kapitalist sistem yine ekonomik krize girdi. Bu kez krizin çözümü, düzenleme-müdahale ekseninin tam karşıt ucundaki liberal piyasacı eksende aranıyordu. Çünkü bu kez ekonomik krizin suçlusunun ekonomiye fazla müdahale eden kamu otoritesi olduğu sonucuna varılmıştı. Serbestleşme (liberalizasyon), düzenlemeden vazgeçme (deregülasyon), piyasalara ağırlık verme, rekabeti ön plana taşıma gibi kavramlar bu dönemde önem kazanırken. bu durum Keynesçi politikalarla geçen uzunca bir aradan sonra, kapitalizmin özüne yani liberal ideolojiye geri dönülmesi anlamına geliyordu.

Ulusal planda üretim ve mali piyasaların serbestleştirilmesi, uluslararası planda ise dış ticaret ve sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaların kaldırılması krize karşı yeni liberal reçetenin temel taşları oldu.

Özellikle 1980'li yıllarda, gerek ileri kapitalist ülkelerde, gerekse bu dönemde dış borç bulabilmek için IMF'nin ve Dünya Bankası'nın dayatmış olduğu "yapısal uyum programlarını" uygulamak zorunda kalan Türkiye gibi az gelişmiş kapitalist ekonomilerde kamu kesiminin üretici birimlerinin özel kesime devredilerek, piyasa alanına çekilmesi, kısaca özelleştirme, üretim alanında liberalleşmeyi simgeleyen önemli bir iktisat politikası aracı olarak gündeme gelirken, mali piyasalardaki liberalleşmenin simgesi, faiz oranlarının serbest bırakılması oldu.

Dış ticaretin uluslararası planda serbestleştirilmesini sağlamak üzere ithalat üzerindeki sınırlamalar kaldırılırken ve ulusal pazarlar uluslararası rekabete açılırken, yeni liberal çözüm reçetesinin en önemli uygulamalarından birisi hiç kuşkusuz uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesivdi. Bu serbestleşme, sermayenin dünyanın neresinde en kârlı yatırım olanakları bulursa oraya hiçbir sınırlamayla karşılaşmadan rahatça gidebilmesini ifade ediyordu.

Bu uygulamalar, aynı dönemde özellikle iletişim teknolojisinde yaşanan hızlı dönüşümlerle birlikte, üretim ve ticaretin küresel boyutlara ulaşan dev faaliyetlere dönüşmesini kolaylaştırırken, küreselleşme egemen bir söylem haline geldi. Küreselleşme, iktisadi sınırların kaldırılması ve böylece mal ve sermaye akımlarının dünya ölçeğinde serbestçe dolaşabilmesi, iktisadi hayatın görünmeyen elin düzenlemelerine teslim edilmesi halinde insanlığın sınırsız bir zenginliğe kavuşa-

cağını vaat ediyordu.

Bir yandan IMF, diğer taraftan Dünya Ticaret Orgütü ve son olarak da OECD tarafından uygulamaya konmaya çalışılan Çok Taraflı Yatırım Antlaşması (MAI) aracılığıyla bütün ülkelere dayatılmaya çalışılan sermaye hareketleri liberalizasyonu sonucunda, dünya üretimini ve ticaret hacmini önemli ölçüde aşan dev para hareketleri oluştu. Özellikle 1990'lı yıllarda, iletişim teknolojisindeki gelişmelerin de yardımıyla uluslararası para operasyonları baş döndürücü hale gelirken, ülke ekonomilerinin bütün dengelerini tehdit eder boyuta ulaşmıştı.

Bu tür kısa vadeli sermaye hareketleri, ki bunlara sıcak para ya da spekülatif sermaye hareketi de deniyor, ekonomik dengeleri bozuyordu, çünkü geldiği sürece ülkede yapay bir refah ve bolluk yaratıyordu. Sermaye girişi, döviz girişi anlamına geliyordu. Dolayısıyla bu dönemde ithalat artıyor, ekonominin büyümesi hızlanıyor, krediler genişleyebiliyor, tüketim artıyor, dövizin ucuzlaması fiyat artışlarını da yavaşlatıyordu. Bu fonlar sermaye piyasasına yani borsaya geldiğinde hisse senetlerinin değerini yükseltiyor, hisse sahipleri, şirketler, bankalar kazanıyordu.

Ancak bu sistem kendi krizini de bir anlamda kendi yaratıyordu. Sermaye girişi dövizin fiyatını ucuzlattığı için, ithalat artarken ülkenin ihracatı azalıyor, dolayısıyla dış ticaret açığı büyüyordu. Diğer taraftan bu fon girişleri yurtiçi kredi hacmini genişletiyor, bir yandan şirketler diğer taraftan devlet borçlanma imkânlarına kavuşuyor ve borçları artıyordu. Artan kredi hacmi yatırımların aşırı büyümesine neden olabiliyor, bu durum ise kapasite fazlasının ortaya çıkmasına ya da verimsiz yatırımlara yol açabiliyordu. Ülkenin açıklarının büyümesi, gerek şirketlerin gerekse özel kesimin borçlarının artması, kârlı yatırım olanakları için gelen sermayenin rizikosunun artması demekti. Bu durumda, sıcak para olarak adlandırılan bu fonlar sürü psikolojisi içinde geldikleri kadar kolay bir şekilde ülkeyi terk etmeye başlayınca, zincirleme şekilde önce borsalar çökerken, döviz fiyatları yükseliyor, bankalar borçlarını geri çağırıyor, aşırı borçlandıkları için borçlarını ödeyemeyen şirketler iflas ediyor, şirketlerin iflası bu kez bankaları iflas ettiriyordu. Bu gelişmelerin sonucu krize giren ülkenin toplumsal dokusu ağır bir şekilde tahrip olurken, milyonlarca kişi işsiz kalıyor ve yoksullaşıyordu.

Kısa vadeli sermaye hareketleri, Meksika'nın ve Türkiye'nin 1994 yılında yaşadığı ekonomik kriz de dahil olmak üzere, son yıllarda bütün ülkelerde ortaya çıkan ekonomik krizlerin en önemli dinamiklerinden birisini oluşturuyor. Dolayısıyla yaşanan krizlerin küreselleşmenin krizi olduğunu ileri sürmek mümkün. Bu krizlerin toplumsal faturası çok yüksek olsa da, küreselleşme ve liberalizasyon sürecinin sorgulanmaya başlamasına yol açmış olması gibi hayırlı bir sonucu var. Artık yeni dünya düzeni ve küreselleşme söyleminin 1990'lı yıllarda yaşadığı bahar döneminin sonuna geldiğini söyleyebiliriz.

Nesrin Sungur

Zengin yine zengin...

Sarı Deniz'in ötesinde başlayan kriz, Rio de Janeiro'nun sokaklarında fırtınalar estiriyor. Aklını başına topla, bu işten birbirimizi satarak kurtulamayız. Bak her krizin sonunda zengin yine zengin, fukara yine fukara. Belki de asıl sorun burada.

Kadınlara Mahsus Gazete'de krizi anlatmak... Bizim bildiğimiz kadınlara mahsus tek kriz histeri krizi... Hani nedense erkekler kenarda sakin sakin otururken kadınların saçlarını başlarını yolarak avaz avaz bağırdıkları durum... Hanımlar kendinize geliniz, bu kriz başka kriz, bu kriz ekonomik kriz. Üstelik ekonominin cinsiyeti falan olmaz, ekonomi cinsiyet tanımaz, hatta insanların birbirinden farklı davranışlar içinde olabileceğini bile kabul etmez. Ekonomide tek tip insan vardır. Kendi çıkarını kollayan, her hareketi rasyonel olan, her adımını atmadan önce sonuçlarının kendi yararına olacağını bilerek hareket eden insan. İster işçi ol ister patron, ister kadın ol ister erkek, ister Dünyalı ol ister Marslı, hepimiz farkında olmasak da aslında aynı insanız (Anlayacağınız ekonomi biliminin kimlik sorunu yok). Çocuğun ayağına giyeceği ayakkabı yokken, kocan Galatasaray-Juventus maçına gidiyorsa öyle histeri krizi falan geçirmek yok. Çünkü o kocanın rasyonel davranışı. Elbette adamın bir bildiği vardır...

Güzel, güzel de, dünya üzerindeki herkes kendi çıkarları peşinde koşmak için yaratılmışsa ve bunun sonucunda birbirimizi boğazlamadan, birbirimizin elindeki avucundakini gasp etmeden, öyle ya da böyle topluluk halinde yaşıyabiliyorsak (aradaki ufak tefek dünya savaşlarını görmezlikten gelebilirsiniz), demek ki neymiş? Birlikten kuvvet doğarmış! Birlikten bir de devlet doğmuş. Devlet baba yani. Ama bu baba başka baba. Garibi, garibanı kolluyor. (Aslında itiraf etmeliyim ki, özellikle ülkemizde, kimin kimi kolladığı konusu son zamanlarda biraz karıştı. Ama konumuz bu değil. Böyle münferit olaylar her devletin başına gelebilir...). Bizim devletimiz çocuklarını seven bir devlet (Bu konuda ne yazsam gerçekçi olmuyor gibi bir hava seziyorum, yine de biraz devam edelim). Bu nedenle, yani çocuklarını sevdiği için, rasyonel bireylerin serbest bir şekilde ilişki içinde bulundukları serbest piyasaya müdahale ediyor. Örneğin, Sümerbank'ı kuruyor, ucuza kumaşı satıyor, ayakkabı satıyor; SEK'i kuruyor süt, peynir üretmek için. Toplumun dirliğini ve düzenini sağlıyor. Çok yaşa devlet baba...

Bu arada ekonomi bilimi boş durmuyor tabii. Durur mu? Adamlar yüzyıllardır bu konuda iğneyle kuyu kazar gibi çalışmışlar. Diyor ki devletin müdahalesi yanlıştır, adam istediği halde maça gidemeyip çocuğuna ayakkabı alırsa ekonomi verimli çalışamaz. Çünkü, yatırımlar insanların rasyonel tercihlerinin tersine yanlış alanlara yönlendirilmiş olur. Futbol sahaları açılacağına, futbol topları imal edileceğine, çocuk ayakkabısı üreten fabrikalar açılır ve aslında ayakkabıya talep olmadığı halde üretim gerçekleştirilmiş olur. O halde ne yapmalı? Önce devletin olan her şey özelleştirilmeli. Satın beyler, Sümerbank'ı satın, SEK'i satın, satın ki tüyü bitmemiş yetimin hakkını yemesin kimseler! Biraz ucuza gitseler de önemli değil, önemli olan devletin küçülmesi. O kadar küçülsün ki devletin babalığı sökmez olsun, böylece herkes (yani özel sektör) istediğini yapsın (Hani o meşhur laf: bırakalım yapsınlar, bırakalım geçsinler).

Bırakalım yapsınlar bölümünü biraz anladık da, bırakalım geçsinler de ne oluyor? Biz bir topluluk oluşturmuşuz, bir devlet kurmuşuz, sınırlarımızı çizmişiz, fabrikalarımızı dikmişiz, burası yol geçen hanı mı ki her isteyen geçsin? Şimdi ne oluyor da, dünyanın bir ucundan yabancılar gelip bizim ülkemizde jilet gibi arabalar satmaya kalkıyor? Tabii satacak, o daha ucuza üretiyor, daha güzelini üretiyorsa arabayı ondan alacaksın, senin ülkende de, örneğin dünyanın en güzel hıyarları yetişiyor (Bu hıyar başka hıyar, bu hıyar Çengelköy hıyarı). Sen de ona hıyar satacaksın. Böylece yeryüzünün tüm fanileri jilet gibi arabalara binip aynı zamanda Çengelköy hıyarı yeme zevkinden yoksun kalmayacak. Tabii bunun için devlet babanın yabancılara geçiş izni vermesi, yani bırakalım geçsinler, demesi gerek. Hem de öyle hiç zorluk çıkarmadan, gümrük vergisiydi, kotaydı demeden... Zorluk çıkaranlara Allah yardım etmez; IMF hiç yardım etmez. Sonra size yapısal uyum programları cezası verir. Siz siz olun hemen liberalizasyon uygulayın, bırakınız yabancılar istediklerini satsınlar istediklerini alsınlar, yerli malı yurdun malı laflarını da unutun. Yoksa siz yabancı düşmanı mısınız?

İşte bu en büyük mutluluk... İşte bu dünya üzerindeki tüm insanların en güzel arabalara ve en iyi hıyarlara ulaşmasının tek yolu... (diyor IMF). Eh ne yapalun biz bunun karşısında ancak makyajımızı tazeleyip, yüzümüze en şirin gülümsememizi oturtup, yabancılara göz süzebiliriz. Hatta işi biraz ilerletirsek belki alırlar aletlerini, bilgisayarlarını gelirler bizim memlekete, kurarlar fabrikalarını, biz de sokaklarda sürteceğimize bir baltaya sap oluruz. *Parmaklarım dans ediyor, kafamı kaldırmadan çalışıyorum makine başında, ücretim düşük ama hiç yoktan iyi. Üstelik esnek üretime geçtik geçen hafta. Söylentiye göre rerim artacak, biz de ileride daha fazla kazanacakmışız. Bu arada işi savsaklayan, sümüklü bazı kızları işten çıkardılar. Parmaklarım esnedikçe esniyor, daha hızlı daha hızlı çalışıyor makineler...*

Söylentilere göre Sarı Deniz'in ötesindeki bazı ülkeler yabancıları baştan çıkarma konusunda bizden daha başarılıymış. Bu ülkelerin insanları yemeyip içmeyip tasarruf eder, arı gibi çalışırlarmış. Çok üretir, bütün dünyaya satar, kârlarına kâr katarlarmış. Yeni kârlarla yeni işyerleri açarlarmış. Büyümüşler, büyümüşler... Ünleri bütün dünyaya yayılmış, herkes onlara Asya Kaplanları, demeye başlamış. Yeni iş kurmak için parası olmayan borç almaya başlamış. Dünyanın her yerinden gelen parababaları Sarı Deniz'in ötesindekilere borç vermek için yarıp tutuşmaktaymış. Yeni yeni bankalar açıl-

cağını vaat ediyordu.

Bir yandan IMF, diğer taraftan Dünya Ticaret Örgütü ve son olarak da OECD tarafından uygulamaya konmaya çalışılan Çok Taraflı Yatırım Antlaşması (MAI) aracılığıyla bütün ülkelere dayatılmaya çalışılan sermaye hareketleri liberalizasyonu sonucunda, dünya üretimini ve ticaret hacmini önemli ölçüde aşan dev para hareketleri oluştu. Özellikle 1990'lı yıllarda, iletişim teknolojisindeki gelişmelerin de yardımıyla uluslararası para operasyonları baş döndürücü hale gelirken, ülke ekonomilerinin bütün dengelerini tehdit eder boyuta ulaşmıştı.

Bu tür kısa vadeli sermaye hareketleri, ki bunlara sıcak para ya da spekülatif sermaye hareketi de deniyor, ekonomik dengeleri bozuyordu, çünkü geldiği sürece ülkede yapay bir refah ve bolluk yaratıyordu. Sermaye girişi, döviz girişi anlamına geliyordu. Dolayısıyla bu dönemde ithalat artıyor, ekonominin büyümesi hızlanıyor, krediler genişleyebiliyor, tüketim artıyor, dövizin ucuzlaması fiyat artışlarını da yavaşlatıyordu. Bu fonlar sermaye piyasasına yani borsaya geldiğinde hisse senetlerinin değerini yükseltiyor, hisse sahipleri, şirketler, bankalar kazanıyordu.

Ancak bu sistem kendi krizini de bir anlamda kendi yaratıyordu. Sermaye girişi dövizin fiyatını ucuzlattığı için, ithalat artarken ülkenin ihracatı azalıyor, dolayısıyla dış ticaret açığı büyüyordu. Diğer taraftan bu fon girişleri yurtiçi kredi hacmini genişletiyor, bir yandan şirketler diğer taraftan devlet borçlanma imkânlarına kavuşuyor ve borçları artıyordu. Artan kredi hacmi yatırımların aşırı büyümesine neden olabiliyor, bu durum ise kapasite fazlasının ortaya çıkmasına ya da verimsiz yatırımlara yol açabiliyordu. Ülkenin açıklarının büyümesi, gerek şirketlerin gerekse özel kesimin borçlarının artması, kârlı yatırım olanakları için gelen sermayenin rizikosunun artması demekti. Bu durumda, sıcak para olarak adlandırılan bu fonlar sürü psikolojisi içinde geldikleri kadar kolay bir şekilde ülkeyi terk etmeye başlayınca, zincirleme şekilde önce borsalar çökerken, döviz fiyatları yükseliyor, bankalar borçlarını geri çağırıyor, aşırı borçlandıkları için borçlarını ödeyemeyen şirketler iflas ediyor, şirketlerin iflası bu kez bankaları iflas ettiriyordu. Bu gelişmelerin sonucu krize giren ülkenin toplumsal dokusu ağır bir şekilde tahrip olurken, milyonlarca kişi işsiz kalıyor ve yoksullaşıyordu.

Kısa vadeli sermaye hareketleri, Meksika'nın ve Türkiye'nin 1994 yılında yaşadığı ekonomik kriz de dahil olmak üzere, son yıllarda bütün ülkelerde ortaya çıkan ekonomik krizlerin en önemli dinamiklerinden birisini oluşturuyor. Dolayısıyla yaşanan krizlerin küreselleşmenin krizi olduğunu ileri sürmek mümkün. Bu krizlerin toplumsal faturası çok yüksek olsa da, küreselleşme ve liberalizasyon sürecinin sorgulanmaya başlamasına yol açmış olması gibi hayırlı bir sonucu var. Artık yeni dünya düzeni ve küreselleşme söyleminin 1990'lı yıllarda yaşadığı bahar döneminin sonuna geldiğini söyleyebiliriz.

Nesrin Sungur

Zengin yine zengin...

Sarı Deniz'in ötesinde başlayan kriz, Rio de Janeiro'nun sokaklarında fırtınalar estiriyor. Aklını başına topla, bu işten birbirimizi satarak kurtulamayız. Bak her krizin sonunda zengin yine zengin, fukara yine fukara. Belki de asıl sorun burada.

Kadınlara Mahsus Gazete'de krizi anlatmak... Bizim bildiğimiz kadınlara mahsus tek kriz histeri krizi... Hani nedense erkekler kenarda sakin sakin otururken kadınların saçlarını başlarını yolarak avaz avaz bağırdıkları durum... Hanımlar kendinize geliniz, bu kriz başka kriz, bu kriz ekonomik kriz. Üstelik ekonominin cinsiyeti falan olmaz, ekonomi cinsiyet tanımaz, hatta insanların birbirinden farklı davranışlar içinde olabileceğini bile kabul etmez. Ekonomide tek tip insan vardır. Kendi çıkarını kollayan, her hareketi rasyonel olan, her adımını atmadan önce sonuçlarının kendi yararına olacağını bilerek hareket eden insan. İster işçi ol ister patron, ister kadın ol ister erkek, ister Dünyalı ol ister Marslı, hepimiz farkında olmasak da aslında aynı insanız (Anlayacağınız ekonomi biliminin kimlik sorunu yok). Çocuğun ayağına giyeceği ayakkabı yokken, kocan Galatasaray-Juventus maçına gidiyorsa öyle histeri krizi falan geçirmek yok. Çünkü o kocanın rasyonel davranışı. Elbette adamın bir bildiği vardır...

Güzel, güzel de, dünya üzerindeki herkes kendi çıkarları peşinde koşmak için yaratılmışsa ve bunun sonucunda birbirimizi boğazlamadan, birbirimizin elindeki avucundakini gasp etmeden, öyle ya da böyle topluluk halinde yaşıyabiliyorsak (aradaki ufak tefek dünya savaşlarını görmezlikten gelebilirsiniz), demek ki neymiş? Birlikten kuvvet doğarmış! Birlikten bir de devlet doğmuş. Devlet baba yani. Ama bu baba başka baba. Garibi, garibanı kolluyor. (Aslında itiraf etmeliyim ki, özellikle ülkemizde, kimin kimi kolladığı konusu son zamanlarda biraz karıştı. Ama konumuz bu değil. Böyle münferit olaylar her devletin başına gelebilir...). Bizim devletimiz çocuklarını seven bir devlet (Bu konuda ne yazsam gerçekçi olmuyor gibi bir hava seziyorum, yine de biraz devam edelim). Bu nedenle, yani çocuklarını sevdiği için, rasyonel bireylerin serbest bir şekilde ilişki içinde bulundukları serbest piyasaya müdahale ediyor. Örneğin, Sümerbank'ı kuruyor, ucuza kumaşı satıyor, ayakkabı satıyor; SEK'i kuruyor süt, peynir üretmek için. Toplumun dirliğini ve düzenini sağlıyor. Çok yaşa devlet baba...

Bu arada ekonomi bilimi boş durmuyor tabii. Durur mu? Adamlar yüzyıllardır bu konuda iğneyle kuyu kazar gibi çalışmışlar. Diyor ki devletin müdahalesi yanlıştır, adam istediği halde maça gidemeyip çocuğuna ayakkabı alırsa ekonomi verimli çalışamaz. Çünkü, yatırımlar insanların rasyonel tercihlerinin tersine yanlış alanlara yönlendirilmiş olur. Futbol sahaları açılacağına, futbol topları imal edileceğine, çocuk ayakkabısı üreten fabrikalar açılır ve aslında ayakkabıya talep olmadığı halde üretim gerçekleştirilmiş olur. O halde ne yapmalı? Önce devletin olan her şey özelleştirilmeli. Satın beyler, Sümerbank'ı satın, SEK'i satın, satın ki tüyü bitmemiş yetimin hakkını yemesin kimseler! Biraz ucuza gitseler de önemli değil, önemli olan devletin küçülmesi. O kadar küçülsün ki devletin babalığı sökmez olsun, böylece herkes (yani özel sektör) istediğini yapsın (Hani o meşhur laf: bırakalım yapsınlar, bırakalım geçsinler).

Bırakalım yapsınlar bölümünü biraz anladık da, bırakalım geçsinler de ne oluyor? Biz bir topluluk oluşturmuşuz, bir devlet kurmuşuz. sınırlarımızı çizmişiz, fabrikalarımızı dikmişiz, burası yol geçen ham mı ki her isteyen geçsin? Şimdi ne oluyor da, dünyanın bir ucundan yabancılar gelip bizim ülkemizde jilet gibi arabalar satmaya kalkıyor? Tabii satacak, o daha ucuza üretiyor, daha güzelini üretiyorsa arabayı ondan alacaksın, senin ülkende de, örneğin dünyanın en güzel hıyarları yetişiyor (Bu hıyar başka hıyar, bu hıyar Çengelköy hıyarı). Sen de ona hıyar satacaksın. Böylece yeryüzünün tüm fanileri jilet gibi arabalara binip aynı zamanda Çengelköy hıyarı yeme zevkinden yoksun kalmayacak. Tabii bunun için devlet babanın yabancılara geçiş izni vermesi, yani bırakalım geçsinler, demesi gerek. Hem de öyle hiç zorluk çıkarmadan, gümrük vergisiydi, kotaydı demeden... Zorluk çıkaranlara Allah yardım etmez; IMF hiç yardım etmez. Sonra size yapısal uyum programları cezası verir. Siz siz olun hemen liberalizasyon uygulayın, bırakınız yabancılar istediklerini satsınlar istediklerini alsınlar, yerli malı yurdun malı laflarını da unutun. Yoksa siz yabancı düşmanı mısınız?

İşte bu en büyük mutluluk... İşte bu dünya üzerindeki tüm insanların en güzel arabalara ve en iyi hıyarlara ulaşmasının tek yolu... (divor IMF). Eh ne yapalun biz bunun karşısında ancak makyajımızı tazeleyip, yüzümüze en şirin gülümsememizi oturtup, yabancılara göz süzebiliriz. Hatta işi biraz ilerletirsek belki alırlar aletlerini, bilgisayarlarını gelirler bizim memlekete, kurarlar fabrikalarını, biz de sokaklarda sürteceğimize bir baltaya sap oluruz. *Parmaklarım dans ediyor, kafamı kaldırmadan çalışıyorum makine başında, ücretim düşük ama hiç yoktan iyi. Üstelik esnek üretime geçtik geçen hafta. Söylentiye göre verim artacak, biz de ileride daha fazla kazanacakmışız. Bu arada işi savsaklayan, sümüklü bazı kızları işten çıkardılar. Parmaklarım esnedikçe esniyor, daha hızlı daha hızlı çalışıyor makineler...*

Söylentilere göre Sarı Deniz'in ötesindeki bazı ülkeler yabancıları baştan çıkarma konusunda bizden daha başarılıymış. Bu ülkelerin insanları yemeyip içmeyip tasarruf eder, arı gibi çalışırlarmış. Çok üretir, bütün dünyaya satar, kârlarına kâr katarlarmış. Yeni kârlarla yeni işyerleri açarlarmış. Büyümüşler, büyümüşler... Ünleri bütün dünyaya yayılmış, herkes onlara Asya Kaplanları, demeye başlamış. Yeni iş kurmak için parası olmayan borç almaya başlamış. Dünyanın her yerinden gelen parababaları Sarı Deniz'in ötesindekilere borç vermek için yanıp tutuşmaktaymış. Yeni yeni bankalar açıl-

mış, borsa rekorlar kırmış. Parayı bastıran bir vakit mi desem üç vakit mi desem geçince, parasına para katıp çıkıyormuş bu yerlerden. Para o kadar bollaşmış ki, birtakım spekülatörler türemiş. Bu adamların işi mal üretmek değilmiş, parayla para üretirlermiş. Bunun sonu herkesin zengin olmasıymış (diyor IMF). *Benim bankalara, borsalara yatıracak kadar param olmadı hiç, hatta ürettiğim o renk renk tişörtlerden bile alamadım bir tane. Hep merak eder dururum bu kadar tişörtü kim alır diye! Keynes adlı bir İngiliz centilmeni bu konuda bir kitap yazmış. Devletin babalık sorumluluğunun önemli olduğunu söylemiş. Özellikle kriz zamanlarında devlet babalık görevini yerine getirirse, insanların eline biraz para verirse, onlar da gidip tişörtler, ayakkabılar alırlarsa kriz daha çabuk atlatılırmış. Örneğin, 1929'daki krizin Büyük Bunalım'a dönüşmesi devlet babanın vatandaşlarına para dağıtacağına parayı saklamasından kaynaklanmış.*

Daha çok borç al, daha çok üret, daha çok kâr... Satıyoruz, satıyoruz, sat!!! Kriz mi? Ne krizi bu? Ne oldu benim saadet zincirime? Olsa olsa bu krizi başlatan kadınlardır. Şu bir türlü rasyonel olmayı başaramayan kadınlar. Yine kapris yapıyorlar. Bu krizin tek nedeni panik (diyor IMF). Bir iki beceriksiz kendini bilmez bankalardan aldıkları kredileri geri ödeyememişler. Bir söylentiye göre o kadar çok tişört üretilmiş ki yeryüzünde, malların satamamışlar. Bunu duyan yabancı sermayedarların karıları haklı olarak histeri krizi geçirmiş, kocalarını ikna edip paralarını Asya Kaplanları'ndan çekmeye başlamışlar. Bu da yetmezmiş gibi bir de karşı kıyıda yaşayan şırfıntılar, "Biz sizin fabrikalarda daha ucuza çalışırız," diye söz vermişler cebi dolu takımına. Ee onlar da ne yapsınlar ekonominin kuralı bu, deyip kapatmışlar fabrikaları geçmişler karşı kıyıya. Asya Kaplanları birbiri ardına devrilmeye başlamış. Dünyanın en değerli bilim yuvalarında bu kaplanların gerçek mi yoksa kâğıttan mı olduğu üzerine yapılan tartışmalar almış yürümüş. *Fabrikam kapandı, işsiz kaldım artık. Yine kadın parmağı, fitne fücur kadın meseleleri. Üstelik kendi cinsiyetine de ihanet. Kadın kadının kurdudur, diyenlere hak vermekten başka ne gelir elden.*

Lanet olsun şırfıntılar sizin küreselleşmeden haberiniz yok herhal! Birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için... Ne tek başına kendini kurtarmak var artık, ne de tek başına batmak. Ben batarken sen çıkacağını düşünüyorsan yanılıyorsun. Bak Sarı Deniz'in ötesinde başlayan kriz, Rio de Janeiro'nun sokaklarında fırtınalar estiriyor. Aklını başına topla, bu işten birbirimizi satarak kurtulamayız. Bak her krizin sonunda zengin yine zengin, fukara yine fukara. Belki de asıl sorun burada. Belki de asıl bunu konuşmalıyız. Bırak şu histeri krizini de gel biraz konuşalım.

Şemsa Ozar

"Önce kadınlar..."

Aynur Kandemir otuz beş yaşında ve atölye sahibi bir kadın. On yıl önce bu işe Adana'da, eşinden boşandıktan sonra bir işyeri açarak başlamış. Şimdi Merter'de bir atölyesi var. Mesleğinde ulaştığı başarı azımsanacak gibi değil çünkü eğitimini lise ikide yarım bırakmış, bu işe sıfırdan üstelik de işveren olarak başlamış. Şu anda atölyesinin idaresinin dışında iki firmaya proje danışmanlığı yapıyor, Almanya'da ise bir firmayı fuara hazırlıyor. Aynur Kandemir'le ekonomik kriz ve sektördeki kadın işçilerin durumu konusunda görüştük.

Tekstil sektörü kadın işgücünün yoğun olarak kullanıldığı bir sektör. Bu sektörde çalışan kadınların durumuyla ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Konfeksiyon insan gücüne ve yeteneğine çok gereksinimi olan bir sektör. Genel iş ortamlarındaki kadınla ilgili veriler konfeksiyon için de söz konusu. Benimle beraber çalışan kadınlar var ve çok yetenekliler. Bekâr olup bu sektörde çalışan kadınlar evlendikten sonra genellikle işi bırakıyorlar ama o süre içerisinde evde olmanın, çalışmamanın zorluğunu yaşayıp tekrar geri dönenler oluyor. Bu sektörde çalışan kadınlar için, hele çocuğu varsa ve başka bir mesleği de yoksa, ortalama işe başlama ücreti en fazla ayda 80 milyon oluyor. Bir kere çocuğunu kreşe verdiğinde ki buna genelde mecburlar, ücretinin yarısını belki de daha fazlasını kreşe vermek zorunda. Bir yandan da dışarda çalışmayanlar bunalıma giriyor, oysa eskiden annelerimizin evde bir üretkenliği vardı. Bir sürü işle eve katkıda bulunurlardı, işte dikiş dikerek, konserve yaparak vs. Şimdi o ortam da yok, gittikçe kadını saf dışına itti süreç. Bunlar teknolojiyle de çok ilintili şeyler. Eşyalar daha az, her şey hazır tüketiliyor; buna bağlı olarak kadının evdeki üretkenliği de azaldı. Tabii evlendikten sonra yeniden mesleğe dönmesi de zor çünkü sıfırdan başlamak durumunda kalıyor. Bu süreci yaşayıp mesleğe geri dönen kadınlar daha bilinçli yapıyorlar işlerini. Bu bilinç genç kızlarda pek yok, yani bu iş benim mesleğim olsun, bunu ilerleteyim, diye bakmıyorlar.

Kriz dönemlerinde kadın işçilerin daha çok işten atıldıkları söyleniyor, buna katılıyor musunuz?

Bu tipik bir "kadın işi" ama aslında bilinenin tersine kadınların daha az olduğu bir alan. Çoğu evden çıkmak için çalışıyor. Bu işi bir meslek olarak algılamıyorlar. Patronlara da böyle bir izlenim veriyorlar, güven vermiyorlar. Oysa bu işte daha uzun çaba sarf etmen gerekiyor ciddiye alınmak için. Kadınlar istikrarsızlar, diye düşünülüyor. Erkekler her işte olduğu gibi bu alanda da daha güvenilir bulunuyor çünkü bu işi meslek olarak benimseyip yapıyorlar. Bu alanda da erkeklere öncelik tanınıyor çünkü onlar ev geçindiriyor, çocukları var filan diye düşünülüyor. Krizlerde de sıkıntıyı daha çok kadınlar çekiyor; zaten işçi çıkarıldığında öncelik kadınlarda oluyor bu sektörde, yukarda saydığını nedenlere dayalı olarak.

Bu "evin reisi erkektir" görüşünden mi kaynaklanıyor?

İşi ne kadar bilirsen bil, ne kadar dürüst olursan ol, bir erkekle kıyaslandığında erkek tercih ediliyor çünkü erkek dünyası. Her anlamda erkeklerin dünyası. Onun dışında düzeyin, birikimin, statün ne olursa olsun kadın olmanın dezavantajlarını yaşıyorsun. Ben kendimde de şunu fark ediyorum gitgide; bir kadın dili vardır, farklı bir bakış açın vardır, kadınsı davranışlarımı ve o kadın dilini kaybettiğimi fark ediyorum erkeklerin dünyasında iş yaptığım için. Bir ara baktım ki giysilerimin rengi bile, daha çok erkeklerin tercih ettiği koyu renklerden oluşuyor. Onlarla sürekli birarada iş yaparken farkında olmadan gelişiyor bu değişiklikler.

Şu anda sektörde bir krizden söz ediliyor. Siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

Türkiye'nin genel ortamında aşırı anlamda bir kriz olduğunu düşünmüyorum. Tekstilde, otomotivde ve benzeri alanlarda kriz var. Tekstil Türkiye'nin motor gücü ihracat alanında. Fakat zaten beş altı yıl öncesinde krizin nüveleri vardı. Bunun nedeni de şu; Avrupa ve Amerika geri teknolojilerini, hatta tekstille ilgili birçok teknolojiyi elden çıkartarak bizim gibi az gelişmiş ülkelere sattı. Hiçbir fizibilitesi olmadan, devlet fizibilitesi yapılmadan inanılmaz miktarda makine Türkiye'ye geldi. Zaten Avrupa bu işleri yapmaktan vazgeçti, insan emeğine dayalı işler çünkü. Fakat makineleri satarken geri teknolojiye dayalı makineleri sattı, onların da tamamı insan emeğine bağımlıydı. Kendi ülkelerinde üretmekten vazgeçtikleri için gereksinimlerini az gelişmiş ülkelerden karşıladılar. Ama ne alt yapı, ne yönetim, ne organizasyon ne de insana dönük hiçbir şey satılmadı. Birçok bilinçsiz, tekstilin t'sinden anlamayan insan sadece para gücüyle piyasaya girdi. Bir dönem o tip devlet teşvikleri de çok fazlaydı; korkunç bir üretim fazlası söz konusu oldu. Bilen de bilmeyen de herkes bu işi yapıyor.

Yeterli talep yok muydu?

Vardı, gerçekten dünyadan gelen bir talep vardı bir dönem. Genel olarak dünyadaki talep azalmasından kaynaklanan bir kriz bu. Üretim fazla, üretim oranında bir talep yok. Şimdi talep yaratabilmek lazım. İşte bunun çok ciddi sosyolojik tahlillerini yapıp talep yaratabilmek gerekiyor. İnsana yatırım yapılmadan da o makineleri çalıştırmak, onlardan yeni tüketim alışkanlıklarına uygun talep yaratmak çok zor. Türkiye'yi ayakta tutan pazar Rusya'ydı. İnanılmaz salaş, kalitesiz o kadar çok şey Rusya'ya satıldı ki. Dünyada tekstil sektörü en çok insan yaratıcılığını ön plana çıkarır. Çünkü makineye yapılan yatırım çok para değildir; insan yaratıcılığı, organizasyon ve sistemdir tekstildeki hadise. Yani o makineyle ne yapacağını nasıl yaratacağım bilmezsen hiçbir şey çıkmaz. Dolayısıyla şundi bir eleme var dünyada. Yani dünyada tekstil sektörü uzmanlaşmaya gidecek. Türkiye için bu çok daha elzem, bütün sektörde olduğu gibi burda da uzmanlaşma noktasına gidilecek. Biz hep tekstil var diyoruz ama eğitime hiç önem vermiyoruz. Bu işte çoğu çalışan çıraklıktan yetişerek, el yordamıyla yapıyor işini. Ama dünya artık o kadar farklı bir yerde ki eğitim anlamında. Tabii ülkenin genel politikasına, dışa bağımlılığına ve dünya politikasına baktığında, bunun böyle olması çok doğal bir şey. Şimdi bize yönetim organizasyonu satıyorlar.

Eğitim açısından sektördeki kadınların durumu nasıl?

Ülkenin geneline baktığında kadınlar daha fazla zarar görüyor. Eği-

tim yok, zaten kadın olma bilinci hiç verilmiyor. Şimdi kalifiye insana doğru bir yönelim var. Sistem üretebilen, üretime katılabilen, söz sahibi olabilen, kendini ifade edebilen insanlar şu an çok önemli. Ama bunun alt yapısı olmadığı için böyle insanlar parmakla gösterilecek kadar az. Çok kurs var, özellikle kadınlara yönelik, işte stilistlik, modelistlik kursları. Bu kurslarda meslek edinme bilinci verilmiyor. Bu kursların hepsi kadınlara yönelik ve o meslek bilinci çok önemli. Belki bu kurslar birazcık feminist bakış açısıyla organize edilebilse çok önemli olacak. Çünkü o meslek bilincini aldığı zaman, gerisi çok kolay. Artık annesi babası çalışmasını istediği için değil, kendi istediği için çalışan biri oluyor ve o iş ona ait oluyor, o mesleğe sahip çıkıyor. Zaten mesleğinin onun özgürlüğü olduğunu anladığı zaman bir sürü başarı ardı ardına geliyor. Benim bakış açını hep buydu. Bir anlamda bu işyeri aynı zamanda bir eğitim veri de. Sistem içerisinde kendimi ve fikirlerimi koruyabilmem gerekiyor. Çünkü farklı bir bakışım var.

Sizce krizin tekstil sektörüne ne gibi etkileri olacak?

Bence tekstil çok ihtisas isteyen bir sektör. Bu sektör bir dönem fasoncuydu hâlâ da öyle. Teknik bilgi isteyen her şey yurt dışındaydı. Biz sadece dikiyorduk, sadece onu istiyorlardı. Bir dönem bu işler hiçbir bilgi gerekmeden satıldı. Şimdi talep daralması olduğu için eskisi gibi satılamayacak. Bütün dünyada da böyle olmuş; işi bilenler, gerçekten yaptığı işe emek ve beyin katanlar ayakta kalacak yani, krizin sonrasında taşlar yerini bulacak. Bir sürü sektörde böyle olacak, taşlar yerine oturacak. Ama bu işe sırf parası olduğu için giren, işten anlamayan bir sürü insan ayakta kalamayacak, bir uzmanlaşma olacak. Orta ölçekli ve küçük ölçekli firmalar krizden çok etkilenecek çünkü manevra kabiliyetleri yok, uyum sağlayamayacaklar.

Krizin kadın işçiler üzerinde özel bir etkisi olacak mı?

Kriz döneminde ilk önce kadınları işten atma olabilir tabii. Çünkü vicdanen önce şuna bakıyorlar, ev geçindirme yükümlülükleri olmadığı düşünülen genç kızlar atılıyor tabii. Ama bu ev geçindirmeyen bekâr erkekler için de geçerli. Bence kadınlar daha nitelikli iş çıkarıyor, daha ağır olsalar bile daha iyi yapıyorlar işleri. Biraz verimine bakarak, daha yeni işçileri tercih ediyorlar işten çıkarmak için. Tekstilde kadınların avantajı daha çok. Bir kere en başta zaten bu işe kadın mesleği, diye bakılıyor ama kadınlar buna sahip çıkamıyorlar, meslek olarak benimsemiyorlar ve bu işte geçici işçi olarak görülüyorlar. Bu sektörde çok da kadın patron var, gerçekten bu işe inandıysa emeğini, beynini vermişse muhakkak bir yerlere geliyor.

"İşsiz kalmak öyle zor ki..."

Balıar Eker kırk iki yaşında, iki çocuk sahibi bir tekstil işçisi. Çalıştığı konfeksiyon atölyesinden "iş yok" gerekçesiyle çıkarılmış. Bir aydır iş arıyor, bulamıyor. Eşinden ayrıldığı için geçimini kendi sağlamak zorunda olan Eker yaşadığı zorlukları anlattı.

Ne kadar zamandır tekstil sektöründe çalışıyorsunuz?

89'dan beri tekstil sektöründeyim. Nişantaşı Rüştü Uzel Meslek Lisesi'ni ikinci sınıfta bıraktım. 77 yılında evlendim. Okulu bıraktıktan sonra ilaç sektöründe beş yıl çalıştım; sonra Maden-İş'te çalıştım. 80'de sendikalar fiilen ortadan kalkınca onu da bıraktım. Sonra eşimle çeşitli işler yaptık, bir yayınevi kurduk; daha sonra ise kırtasiye işi yaptık. 86 yılında eşim hapse girdi, o arada iki çocuğumuz olmuştu, eşim içeri girince iki çocuğumla ortada kalakaldım. O dönemde iş ararken şunu fark ettim ki her iş kolunda teknoloji işler duruma gelmişti. Bir kere bilgisayar bileceksin, yabancı dil bileceksin, daktilo bileceksin vs. Ve ben o dönem bu nedene de bağlı olarak iş bulamadım. Daha sonra bir arkadaşın tavsiyesiyle tekstil kolunda işe başladım. Bir arkadaşın atölyesi vardı, benden oranın hesabını tutmamı istedi. Az kişi çalıştığı için çok hesap işi olmuyordu. Fason çalışan bir yerdi, ben de hevesliydim ve okuldan dolayı dikiş bilgim de vardı. Hesap işlerini yaparken kalan boş zamanlarımda overlok ve makina kullanmayı öğrendim. Eşim bir yıl sonra içerden çıktı, o çıkınca işi bıraktım. Çünkü yeni bir ev tutmuştuk ve çocukların bakımı tekrar bana kalmıştı. 2,5 yıl sonra eşimle ayrıldık ve yeniden iki çocukla işsiz bir halde ortada kaldım. Yeni bir yaşamı kurmak zorundaydım. Yeniden iş aramaya başladım. Fakat çalışmadığım süre içerisinde gelişmelere ayak uyduramadığım için iş bulmak çok zorlaşmıştı. Bu nedenle tekrar konfeksiyona döndüm ve yine o alanda çalışmaya başladım. O dönemde konfeksiyon ücret olarak iyiydi. Oradan aldığım maaşla tek başıma iki çocuğuma bakıp geçinebiliyordum. Fakat tekstil piyasası 89'dan itibaren durgunlaşmaya başladı.

Çalışma şartlarınız nasıldı?

O dönemde de kimse kadınlara iyi işçidir, ücreti hak ediyordur, diye bakmıyordu. Erkeklere sigorta yapılsa bile kadınlara yapılmıyordu. Çok koşul dayatıyorlardı. Sabahlamaya kalacaksın, mesai yapacaksın, diyorlardı ama benim iki çocuğum vardı ve çocuklara ben bakıyordum; benim açımdan bu neredeyse imkânsızdı. İşler kötü gitmeye başladığı zaman ilk işten çıkardıkları kadınlar oluyordu. Çünkü kadının çoğunlukla sorumlulukları olduğu için mesaiye kalamıyordu. O dönem benim oğlum on iki yaşındaydı, kızıma ise annem bakıyordu, ikisi de okula gidiyorlardı, akşam koşa koşa onları almaya gidiyordum. Tekstilde korkunç bir erkek hegemonyası olduğunu düşünüyorum, kadınların ilerlemesine fırsat vermiyorlar. Kaç iş yerinde kadın ustabaşı vardır ki, sayısanız on, bilemedin yirmi tanedir. Tekstilin bu kadar geliştiği bir ülkede kadın ustabaşı çok az. İşverenler, çok iyi iş bilseniz de, becerikli olsanız da sizi çok ıvır zıvır işlerde kullanmak istiyor. Ortada, el işinde, overlokta kullanmak istiyor. Uzmanlaşma gerektiren işlerde çalıştırmıyorlar. Yani bu fırsatları öncelikle erkek işçilere veriyorlar. Oysa kadınlar daha temiz, daha iyi çalışırlar.

Çalıştığınız sektörü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çok büyük yerler dışında sigortasız çalışıyoruz. Ne bir yemek var ne de servis. Bu harcamaların hepsi cepten yapılıyor, zaten aldığımız maaş belli. Çok mesai isteyen bir iş, bazen sabahlara kadar çalışmak gerekiyor, çocuklu biriysen, evliysen bu çok zor bir durum oluyor. Çalıştığım süreçte birçok işyeri değiştirdim. Sürekli bir yerde çalışmak mümkün değildi zaten. Bunun birçok nedeni var tabii. Sen çalışmak istesen bile onlar uzun süre çalıştırmayabiliyorlar. Çünkü bir kere sigorta yapmak istemiyorlar, işe alıp üç ay sonra tam sigorta yapılması gereken zamanda işten atıyorlar. Senin yerine daha az maaşla tekrar işçi alıyorlar, böylece sürekli bir akış sağlıyorlar ve bu durumdan oldukça kârlı çıkıyorlar.

Çıkarıldığınız işyerinde ne kadar süredir çalışıyordunuz?

Altı aydır çalışıyordum. Akif Moda isimli bir yerdi, orada makinacılık yapıyordum. Toplam 150 kişi kadardık. Yalnızca yemek vardı, ona da yemek denirse tabii. Bir yıl boyunca bize domates ekmek yedirdiler. İşçi çıkarmaya önce 110 kişiyi atarak başladılar, daha sonra yavaş yavaş çıkarmaya devam ettiler. Ben çalıştığım yerde imalat müdürünü tanıyordum, belki o nedenle beni çıkarmaları biraz daha uzun sürmüş olabilir.

Ne kadar maaş alıyordunuz?

Toplam 116 milyon alıyordum ama maaşımızı haftalık olarak ödüyorlardı. Ben makinacıydım ve benimle aynı işi yapan erkekler 180 milyon maaş alıyorlardı. Çalıştığım yerde kimse sigortalı değildi. Ben işe girerken sigorta istediğimi söylemiştim, çünkü geçmişten sigortalıydım ve onun devam etmesini istiyordum. Bana bir süre sonra sigorta yapacaklarını söylemişlerdi ama yapmadılar. Çalışma saatlerimiz sabah dokuz akşam yedi buçuktu, cumartesi günleri de yarını gündü. Cumartesi eğer öğlene kadar işi bitiremezsek bitirene kadar çalışmamız gerekiyordu ve bu süre için mesai parası almıyorduk. Buna karşı çıkamıyorduk çünkü umursamıyorlar, işsiz kalmak öyle zor ki.

İşten çıkarırken size ne gerekçe gösterdiler?

İşten atılalı bir ay oldu. Bana yaptıkları açıklama elimizde iş yok, sizin paranızı ödeyemeyeceğiz oldu. Bizi çıkardıktan sonra toplam 10 kişi filan kaldı. Yani belli bir sayıda işçiyi tutuyorlar. Bu kriz döneminde çok iş aradım. Yine bir konfeksiyon atölyesine başvurdum, bana 60 milyon teklif ettiler, kabul etmedim. 116 milyondan sonra 60 milyona çalışamazdın. Benim ev kiram var, çocuklarımdan biri lisede diğeri askerde, o parayla onlara bakmam mümkün değil. Bu durumlarda sendikalar bize sahip çıkamıyorlar, zaten sigortamız yok, hiçbir hakkımız yok. Sendikaya bir iş yerinde çalıştığımızı belgeleyeceğimiz bir şey bile yok. Patronumuzdan bir keresinde zam istemiştik. Bize; "Ne zam istiyorsunuz, Vietnam'da insanlar bir avuç pirinç için bir gün çalışıyorlar," dedi. Bizi onlarla kıyasladı.

Başka işlere başvurdunuz mu?

Bu bir ay süresince birçok işe başvurdum üstelik kendi alanımın dışında işlere başvurdum. Çünkü şu ortamda kendi mesleğimi yapabilecek durum yok. Artık konfeksiyonda çalışabileceğimi sanmıyorum. Keşke bulsam çünkü bu benim mesleğim, en iyi yaptığım iş ama inanamıyorum bulacağıma. Tekstilde iş bulsam bile çok cüzi bir paraya çalışmam gerekiyor ama o para beni geçindirmez iki çocukla. Zaten hiçbir sosyal hakkı yok, en azından yol parası, yemeği olsa yine neyse ama onlar da yok.

Ne tür işlere başvurdunuz?

Çocuk bakmak için, ya da bir şirkette çaycılık yapmak için, evlere temizlik için başvurdum. Başvurularda önemsedikleri şey, bir kere genç olacaksın, göze hitap edeceksin, sorumluluğun olmayacak, çocuğun olmayacak. Çocuğun olunca tercih edilmiyorsun ama ben akşam belli bir saatte evde olmak zorundayım. Çaycılık için, temizlik için bile referans istiyorlar, bu işlerin referansı mı olur. Ben zaten bütün hayatım boyunca evimde temizlik yaptım, iki çocuk büyüttüm. Para kazanmak için yapmak istediğinde, çocuk bakmak istediğinde bu işler meslek oluyor da evde bu işleri yaptığında niye meslek olmuyor. Bu da işin ilginç bir yanı. Bana kimin evinde çalıştınız, diye soru soruyorlar. Ben kimsenin evinde çalışmadım, kendi evimde yaptım bu işleri. Şimdi işsizim ve ihtiyacım olduğu için yapacağım, ne iş bulsam yapmak zorundayım, başka seçim şansım yok. Diyorlar ki enflasyon yüzde 50 düşmüş, daha da düşmesin mi kardeşim, kimsenin alım gücü kalmamış.

Eski eşiniz yardım etmiyor mu?

Eşim benim talebim üzerine iki sene önce, mahkeme kararıyla dört milyon bana dört milyon kızıma nafaka vermeye başladı. Bunun dışında hiçbir yardımda bulunmuyor. Şu anki durumumu da bildiği halde çocuklarını bile aramıyor, çünkü ararsa para isteyeceklerinden korkuyor. Oysa durumu çok iyi, yardım edecek durumu var.

Cumartesi Anneleri bayram kutlamadı, kutlayamadı!

Kaybedilenlerin yakınlarının, buluşma yeri yaptıkları Galatasaray'da oturmaya başlamalarının üzerinden 193 hafta geçti. Cumartesi Anneleri ve kayıp yakınlarını anmalarına destek verenler her hafta cumartesi günleri saat 12.00'de biraraya gelip yarım saat oturduktan sonra kayıplarla ilgili bilgileri duyuruyorlardı. Ama 15 Ağustos tarihinden beri Galatasaray'da oturmalarına izin verilmiyor. Yalnızca oturmalarına değil, oradan geçmelerine bile izin verilmiyor. Beş aydır hemen her hafta "şüpheli şahıs" oldukları gerekçesiyle gözaltına alınan Cumartesi insanları Beyoğlu Adliye'sine giderek Emniyet Müdürlüğü hakkında suç duyurusunda bulundular.

Birkaç haftadır yalnızca Galatasaray'dan geçerek çiçek bırakan kayıp yakınları ve onları destekleyenler 23 Ocak'ta yayınladıkları basın açıklamasında şunları söylediler; "Biz Cumartesi Anneleri, Cumartesi İnsanları Galatasaray'daki 193. haftada buruk duygularla bir bayramı geride bıraktık. Biz bayramı kutlayamadık, kutlamadık. Müslümanların Ramazan ayı sonrası kutladıkları bayramda da dostluk, kardeşlik ve sevgiden söz etmenin güzelliğine kim karşı çıkabilir?

Biz Cumartesi anneleri, Cumartesi insanları için asıl bayramı sevdiklerimizin akıbetini öğrendiğimiz, sorumluların ortaya çıkarılıp yargılandığı, insanların gözaltında kaybedilmediği, savaşı değil adil ve demokratik bir barışı yaşadığımız günler olacak. Bizim bayramımızda artık sevgi, kardeşlik mesajları vermeyeceğiz, çünkü onları yaşıyor olacağız. Herkesin bayramı olacak günlere ulaşmak için her Cumartesi, saat 12.00'de Galatasaray'da ve her yerde..."

Jın ü Jiyan dergisinin ilk sayısı toplatıldı!

Ocak 1999'da ilk sayısı yayınlanan Kürt kadın dergisi *Jin ü Jiyan*, DGM tarafından toplatıldı. Dergide yayınlanan dört yazıda TCK'nun 312/2 son maddesine göre suç işlendiği ve bölücülük propagandası yapıldığı iddia edildi. Basın açıklaması yayınlayan *Jın u Jiyan* dergisi toplatma kararını protesto ederek kamuoyunu ve basını duyarlı olmaya çağırdı. Dergi geçtiğimiz 8 Mart'ta da bir özel sayı yayınlamıştı.

Cumhuriyet'ten günümüze kadın heykeltraşlar

Kadın Eserleri Kütüphanesi çıkardığı 1999 ajandasında Cumhuriyet'ten günümüze kadın heykeltraşlara yer verdi. Bütün kadın heykeltraşlarm bilgisine ulaşılamadığından ve yer darlığı nedeniyle yalnızca 37 kadın sanatçıya yer verilen ajandada ayrıca; kütüphane ve çalışanları hakkında bilgiler, 97-98 yılları arasında yapılan etkinlikler, kadın heykeltraşların eserlerinin fotoğrafları da bulunuyor.

"Her şey bir törenden ibaret"

Çocuğunuzu büyütüyor, askere yolluyorsunuz, bir gün ölüm haberi geliyor... Ya da bir gün evden çıkıyor ve bir daha dönmüyor; gözaltında kaybediliyor... Veya kan kanseri oluyor, elinizden geleni yapıyorsunuz ama çaresi yok, onu kaybediyorsunuz. Sonuç aynı; O artık yok.

Çapa Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü'nde yapılan bir araştırmada, yakınlarını kaybeden ailelerin tepkileri incelenmiş ve ilginç sonuçlara varılmış; çocuğunu askerde, gözaltında ya da hastalıktan kaybetmiş aileler arasında acıyı en ağır yaşayanlar "şehit anneleri"... Çapa Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü uzmanlık öğrencisi **Tuğba Ozpulat Olgun** araştırmasının sonuçlarını henüz yayımlamadı ama bize gözlemlerini anlattı.

Araştırma için kimlerle görüştünüz?

Yakınlarını gözaltında, askerde ve kanserden kaybeden ailelerle görüştük. Amacımız kayıp yaşantısının uzun dönemdeki etkilerini saptamak olduğu için, kaybın ardından bir yıldan daha uzun zaman geçirmiş olanlarla görüştük. İkinci önemli amacımız da travmatik kayıplarla travmatik olmayan kayıplar arasındaki farklılıkları ortaya koyabilmekti.

Gözlemlerinizden söz edebilir misiniz? Nasıl yaşıyor anneler bu durumu?

Benim aynı anda bütün bir ailevi görme fırsatım oldu. Annelerin tepkilerinin, eşler, babalar ve kardeşlerle karşılaştırıldığında çok daha ağır olduğu görülüyor.

Kayıp anneleriyle, şehit annelerini kıyaslama imkânı oldu mu?

Henüz bütün veriler çıkmadığı için karşılaştırma yapamıyoruz. Ama şunu söyleyebilirim, kayıp annelerinin tepkileri de, eşlere, babaya ve kardeşlere göre çok daha yoğun ve ağır. Kayıp anneleriyle şehit annelerinin çok ortak tepkileri var. Şöyle bir karşılaştırma yapmak belki daha sağlıklı olur; çocuklarını bir hastalık sonucu kaybeden annelerle kıyasladığımızda kayıp anneleriyle şehit annelerinin durumu daha ağır yaşadıklarını görüyoruz. Zaten travmatik kaybın en önemli özelliği de bu, kabullenme, inanabilme zaman alıyor ve çok zor oluyor. Bunun nedeni kaybın ani oluşu.

Bir gün çocuklarını kaybedeceklerini hiç düşünmüyorlar yani.

Gerçi şehit annelerinin zorlukları oğullarının komando olmalarıyla birlikte başlıyor. Bu dönemde sürekli bir endişe içerisindeler, çok yoğun sıkıntı içerisindeler. Uyku bozuklukları, iştah değişiklikleri, yaşadıkları o sıkıntının ifadesi olan baş ağrıları, ateş basmaları baş gösteriyor. Çocuklarının orada şehit düşeceği endişesi var. Ama yine de bir ani kayıp olayı var. Komando olarak askerlik yapanlarla haberleşme imkânı çok çok kısıtlı, sınırlı. Yani son bir veda etme şansları bile yok. Örneğin çocukları hastalık nedeniyle vefat edenler son âna kadar çocuklarının yanındalar, bir biçimde vedalaşma imkânına sahipler. Bu, sonraki matem sürecini çok kolaylaştıran bir etken. Ama şehit yakınlarının ne yazık ki böyle bir şansı yok. Her ailenin genel olarak yaşadığı, anlattığı şey şu: günün birinde kapı çalmıyor, en yakın karakoldan gönderilen jandarma ya da polis acı haberi veriyor. Ertesi gün cenazesi ulaşıyor. Bu evre çok travmatik yaşanan bir evre. Birçok şehit ailesi, çocukları eğer çatışmada vefat ettiyse, vücutlarını görmeseler de, örneğin boyu çok uzun olan evlatlarının küçülmüş cenazesiyle karşı karşıya kalıyorlar. İkincisi, ani olmasının yanı sıra son derece zamansız bir kayıp olması. Hepsinin anlattığı evlatlarının gencecik olduğu... Benim görüştüğüm ailelerin çocukları askerlik yaşları gelir gelmez askere gitmiş olanlardı. On dokuz, yirmi yaşında, genellikle ortaokul, lise mezunu gençler, sosyoekonomik düzeyleri de düşük.

Anneler babalara göre neden daha ağır yaşıyorlar?

Anne-oğul ilişkisinin çok farklı yanları var, bu matem sürecini de zorlaştıran bir şey. Bazı anne-oğul ilişkisinde çocuk anne için, oğulun ötesinde anlamlar taşıyor. Özellikle eşleriyle olan ilişkileri bozuksa, eşe yönelik beklentilerin bir kısmını oğullarına yöneltmiş oluyorlar. Adeta kendi gelecekleriyle oğullarının geleceğini birlikte ele alıyorlar ve oğullarını kaybıyla kendi geleceklerine ilişkin de büyük bir kayıp duygusu yaşıyorlar.

Başka neler etkiliyor?

Birçok anne bana çocuğunu nasıl beslediğini, nasıl altını değiştirdiğini, zor ekonomik koşullar içinde okutmaya çalıştığını anlattı. Yani annenin evladına yaptığı yatırım çok fazla; bütü
bu aşamalarda babadan çok daha y
kın bir ilişki içerisinde. Yaptıkları y
tırımların karşılığında evlatlarını ka
bediyorlar ve bir anda bir boşluk yaş
yorlar. Zannediyorum annelerin tepk
sini bu kadar ağır kılan şey bu. Baba
lar da son derece ağır yaşıyorlar. An
çalışma hayatının içinde oluşları, ba
ka kanallar aracılığıyla baş etme yolla
rı bulmaları, onların durumunu b
parça daha kolaylaştırıyor. Onlar d
gene erkek evlatla ilgili bir kayıp yaş
yorlar. Benim görüştüklerim orta yaş
ve yaşlı insanlardı, artık bir şeyle
oğullarına devretme aşamasındaydıla
ve ne yapacaklarını bilemez bir ha
deydiler. Hele tek oğulsa, diğer evla
lar kızsa bu daha ağır bir biçimde y
şanıyor. Artık torun beklentisine gi
dikleri bir süreçte evlatlarını ani b
biçimde kaybediyorlar. Bu kaybı tra
matik kılan şey çok yoğun öfke doğu
ması. Araştırmadaki tüm grupla
baktığımda en yoğun öfkenin bu k
simde olduğunu gördüm. Tam olara
bir yere yönlendirilemeyen bir öfke b

Nerelere yöneliyor bu öfke?

Bütün anneler değil ama bazı a
neler oğulları askere gitmeden ön
Kürtler e, PKK'ya hiçbir ilgilerinin o
madığını, bu konuda hiçbir fikirlerini
olmadığını, herhangi bir ayrımcılık
yapmadıklarını, Kürt komşuları oldu
ğunu, onlarla görüştüklerini söylediler
Ama çocuklarını kaybettikten son
sadece PKK'ya değil, tüm Kürtler
yönelik büyük bir öfke duymaya ba
lamışlar. Hatta esmer olduğum için
görüşürken bana bile soruyorlardı. T
pik bir örnek; pazara gittiklerinde ve
dikleri paranın kime gideceği endişe
siyle hiç alışveriş yapamadan döne
ler, pazarda Kürtler'i gördüğünde ba
yılanlar, pazarcı çocuklarla kavg
edenler, küfredenler... Yani bu den
yoğun bir öfke. Bazı annelerde, ba
ailelerde devlete yönelik bir öfke vard
bu yine kaybı travmatik kılan önem
bir şey; çoğunun yaşadığı ağır bir ih
mal edilme duygusu var. Şu nedenle ç
çok öfkeliler, onlar savaşmayı bilm
yorlardı, savaşabilecek donanımla
yoktu. İşte onlara bir iki ay eğitim ve
rerek ellerine silah verdiler ve düşma
nın karşısına bıraktılar, onların söz
cükleriyle anlatıyorum. Çok ağır b
haksızlığa uğradıkları duygusunu ya
şıyorlar. Benim neredeyse görüştüğü
tüm aileler, medyada gördüğümüz a
lelerden daha farklı şeyler söylüyorla
PKK'ya öfke duyanlar dahil hepsi dev
lete karşı da yoğun bir öfke duyuyo
lar. Askerlik sırasında çok zor koşu
larda olduğunu biliyorlar çocuklar
nın; dağda günlerce aç susuz gezdikl
rini, kendi idrarlarını içmek zorun
kaldıklarını, çatışmaya çıkarıldıkla
nı, dayanma güçlerinin artması için
susuz bırakıldıklarını biliyorlar. Öz
time birçok imkân sunulurken erle
aynı ciddiyetle eğitilmediğini ve onla
aynı ciddiyetle sahip çıkılmadığı
söylüyorlar. "Madem şehit olacak
hiç olmazsa daha iyi beslenmiş olsa
dı, karnı doymuş olsaydı, sıcak b
yerde yatmış olsaydı," diyorlar ve ço
çok büyük öfke duyuyorlar. Değer ve

Milliyet gazetesinin buluşturduğu Fatma Morsümbül oğlunu 1993'de gözaltında, Cevher Atakli ise 1990'da bir çatışmada kaybetmiş.

rilmiş hissetmiyorlar, ne kendilerini, ne evlatlarını. Bir de çocuklarının ölümlerine ilişkin birçoğunun kafasında belirsizlik var, yani gerçekten PKK tarafından çatışmada mı öldü yoksa, eğer dini inanışları güçlü olan bir insansa, işte sol görüşlü bir subay tarafından mı olduruldu, ordunun içinde PKK'lı olanlar tarafından mı öldürüldü, sadece öldürdükleri terörist başına alacakları parayı düşünen üstleri tarafından kasıtlı olarak mı çatışmanın içine sürüldü gibi kuşkular... Bu nedenle, "Kesin olarak çatışmada olduğunu bilsem içim daha rahat ederdi," diyen aileler vardı.

Kamuoyunda şehit aileleri kayıp yakınlarından daha meşru ve haklı görülüyor aslında. Bu durumlarını kolaylaştırmıyor mu?

Hayır. Şehit ailelerinin evlatları askeri törenlerle gömülüyor, şeref madalyaları veriliyor, bir mezarlıkları var, caddelere parklara, yollara şehit isimleri veriliyor; bu şekilde evet, meşru görülüyorlar. Sözde halkın ya da ordunun desteklediği aileler bunlar ama benim görebildiğim kadarıyla son derece büyük bir yalnızlık içindeler. Anlamlandıramıyorlar, çünkü yaşanan savaş, topyekün süren, bütün herkesin katıldığı bir savaş değil, gözlerinin önünde olmuyor. Orada çocukları şehit oluyor ama burda insanlar yaşamlarına devam ediyor, eğleniyor.

Kayıp anneleri çocuklarını ararken politikleşiyorlar, bu onları ayakta tutan bir durum mu?

Evet, kesinlikle. Şehit anneleri daha çok kendi içlerinde yaşıyorlar, dernekleşiyorlar ama bu daha çok şehit ailelerinin birbirlerine destek olması, ekonomik yönden yardımlaşma tarzında oluyor. Hatta savaşın bitmesi, orada akan kanın durdurulması yönünde hepsinin bir talebi olduğu halde bu fikirlerini yaşama geçirmek konusunda ellerinden gelen bir şey olmadığını, seslerini duyuramadıklarını söylüyorlar. Zaten öfkelerini bu kadar bileyen, yoğunlaştıran da bu, ama sağlıklı yollardan bunu hiçbir yere kanalize edemiyorlar. Bence gözaltında kayıp aileleri çok daha kaliteli bir destek görüyor ama şehit aileleri öyle değil. Her şey bir törenden ibaret ama törenden sonra hepsi acılarıyla başbaşa kalıyorlar.

Aslında dışarıdan bakıldığında kayıp annelerinden çocuğunun cesedini bile bulamayan var, bulsa bile işkence izlerini görenler... Bu da katlanabilir bir şey değil.

Şehit ailelerinde olay son derece ani gelişiyor. Yani askere gidene kadar gayet normal bir yaşam geçiriyorlar, devletle bir sorunları yok. Kayıp yakınlarına baktığımızda hepsinin on yıllardan beri devamı eden bir baskı sürecinde olduklarını görüyoruz.

Şunu da diyebilir miyiz, çocukları politik olduğu için aslında bu baskıları bir biçimde görebiliyorlar.

Sadece çocuklar da değil, bizzat kendileri de aslında bir ölçüde bunlara maruz kalıyorlar. Çok daha uzun bir süreçte bir bilinçlenme yaşıyorlar. Biraz önce şehit aileleri için bahsettiğimiz yalnızlığı yaşamıyor çoğu. Bir biçimde kayıp yakınlarının bir destek grupları var. Bazı gazete ve dergiler tarafından destekleniyorlar, sivil toplum örgütleri tarafından destekleniyorlar, epey geniş ve daha nitelikli bir destek. Yani bu zulümlere tek başlarına maruz kalmadıkları duygusunu yaşıyorlar. Ama kayıp yakınları içinde de şunlar vardı, örneğin çocuklarının bir politik aktivite içinde olduğundan habersiz olanlar vardı, onlar da bu süreci daha zor yaşıyorlardı. Bir de şöyle bir yanı var kayıp yakınlarının; bütün bu süreç içinde birtakım şeylerle mücadele etmeye çalışırken kendi matemlerini yaşamak için kendilerine izin vermiyorlar. Mesela bir anne, oğluyla ilgili yapılan her etkinliğe, çok hasta olduğu halde ve o etkinliklerin her biri ona aynı acıyı tekrar tekrar yaşattığı halde katılıyor ve bir türlü sonlandıramıyor matemini.

Çocuğunu anmak için olsun, ona tepki göstermek için olsun, sokağa çıktıkça değişiyorlar değil mi?

Değişiyorlar, adeta çocuklarının yerine geçiyorlar. Ben bunda o taşıdıkları kaybın doğurduğu öfkenin çok büyük bir rolü olduğunu düşünüyorum, bu onlara aynı zamanda bir mücadele gücü de veriyor.

Psikiyatrist olarak durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Şehit annelerinin hepsinde majör depresyon tanısı var. Majör depresyon, en az on beş gün devam eden bir üzüntü, umutsuzluk, neşesizlik, hayattan zevk almama, hayata karşı ilginin azalmış olması ve bunun beraberinde uykusuzluk, iştahsızlık, halsizlik, konsantrasyon güçlüğü belirtileri gösteriyor. Tabii çoğu kronik bir depresyon içinde yani matem yaşantısıyla depresyon iç içe geçmiş vaziyette. Örneğin yakınlarını hastalıktan kaybedenler, kaybın birinci yılında oldukça toparlanmışken ve artık depresyon tanısı almazken, şehit yakınları kaybın üzerinden iki, üç yıl geçmesine rağmen hâlâ ağır bir depresyon içindeydiler. Gözaltında kayıp yakınlarında hem depresyon, hem sıkıntı ön planda. Sıkıntıda bir tehlike ve o tehlikeye karşı mücadele etme hali vardır. Yakınlarını kaybettikten sonra birçok annenin yaşadığı şöyle bir şey vardı; diğer çocuklarının başına da aynı şeyin gelebileceği endişesi ya da kendilerine yönelik baskılar, gözaltılar, yeni işkence tehdidinden kaynaklanan endişe. Hem kendilerine yönelik bir tehdit hem de sevdiklerine yönelik bir tehdit devam ettiği için depresif bir durumdan çok sıkıntı hali yaşıyorlar.

Şehit ailelerinde çocuğa daha çok vurgu var mı?

Bir kere bu matemin bir özelliği. Komplike matem; yani normal yastan daha ağır, daha uzun ve daha yoğun yaşanan matemde kaybedilen kişiyle ilgili çok fazla düşünce var. Bütün gün zihinleri o kaybettikleri evladın düşünceleriyle, görüntüleriyle, hatıralarıyla meşgul. Çok yoğun bir özlem duygusu, bir altüst olma durumu oluyor, üzerinden birkaç yıl geçtiği halde. Birinci yıl durumları belki daha iyi oluyor çünkü henüz tam kabullenmemiş oluyorlar, kabullenme arttıkça yaşadıkları depresyon daha şiddetleniyor. Gözaltında kayıp yakınlarında da aslında bu durum hiç farklı değil ama belki bunu ifade edemiyorlar, daha çok içlerinde yaşıyorlar.

Aile içindeki durumları değişiyor mu?

Ailelerin konumları çok değişiyor. Mesela çete işleri içinde olan bir şehit babası vardı. Çetecilikten şehit babalığı gibi bir konuma yükseliyor ve bunun acısını çok fazla yaşıyordu. Oğluna layık bir baba olamadığını düşünüyor, oğlu vatan için canını vermişken, kendisinin şimdiye kadar böyle bir yaşam sürdürmüş olması nedeniyle müthiş bir pişmanlık duygusu yaşıyordu. Mesela yabancı ülkelerde komplike matemde sigara, özellikle alkol alımında ciddi bir artış görülürken, Türkiye'de tam tersine, özellikle şehit babalarının alkolü bıraktıklarını, gece yaşamından çekildiklerini görüyoruz, yani başlı başına yaşam tarzları, yaşama bakışları etkileniyor. Ve aile içinde bütün dinamikler değişiyor. Örneğin eskiden şehit anneleri daha arka plandayken yerleri değişiyor adeta; erkek daha anlayışlı, daha alttan alan, daha yardımcı konuma geliyor. Anne, ölen evladına karşı duyduğu acıdan dolayı, kendi bakımına, ilgisine, sevgisine ihtiyacı olan küçük çocuğuna dahi sevgi, ilgi gösteremiyor. Kendisini anlayamayacakları endişesiyle kendisini diğer kadınlardan farklı görüyor. Bu anlamda çok yalnızlık hissediyor ve ancak diğer şehit yakınlarıyla bir aradayken ya da birtakım dini uğraşlar içerisindeyken kendini iyi hissediyor. Yani önceki yaşam tarzları neredeyse tümden değişiyor.

Eşleriyle bir mesafe mi oluyor yoksa daha yakınlaşıyorlar mı?

Bu değişebiliyor, bazen o öfkenin bir kısmı da eşlerine yöneliyor, hem diğer çocuklarıyla hem eşleriyle ilişkilerde genellikle bir kötüye gidiş tanımlıyorlar. Yakın ilişkilerinde de, daha uzak ilişkilerinde de böyle olabiliyor.

Görüştüğünüz anneler içinde çalışan yok muydu?

Yoktu, hiç yoktu.

Hasta çocuklarının annelerinde çalışan var mıydı?

Onlarda da yoktu.

Çocuğunu hastalık nedeniyle kaybedenlerde ne değişiklikler gözlemlediniz?

Hastalık süresince insanların ne kadar iyi ve yardımsever olduğuna ilişkin duyguları pekişiyor. Ama diğer ailelerde tam tersine. Bence şehit ve kayıp aileleriyle, hasta aileleri arasında çok önemli bir farklılık bu. Bunun ardından tabii ki çok büyük paranoid eğilimler, kendini güvende hissetmeme gelişiyor; bu da kayıp duygusuyla baş etmeyi çok zorlaştıran bir şey, diye düşünüyorum.

Filiz Koçali

H A K E D İ Y O R U Z !

"Malın mı var derdin var," sözü pek de kadınları ilgilendiren ve onlara dair bir söz değil açıkçası. Birleşmiş Milletler'in 1990'lı yıllarda dünya çapında topladığı verilere göre: "Dünyadaki toplam çalışma saatlerinin yarısından fazlası (yüzde 66'sı) kadın emeğinden oluşmaktadır. Buna rağmen, kadınlar toplam dünya gelirinin yalnızca yüzde 10'unu kazanmaktalar ve dünyadaki toplam mal ve mülklerin yalnızca yüzde 1'ine sahipler." Türkiyeli kadınlar açısından da durum farklı değil.

Türk Medeni Kanunu'na (TMK) göre geçerli olan mal rejimine baktığımızda, Mal Ayrılığı adı verilen bu sistemin, boşanan kadınlara çok fazla zarar verdiğini görüyoruz. Hatta birçok kadın uğradığı şiddete, bu eşitsiz mal bölüşümü sistemi ve ekonomik nedenlerle katlanmak zorunda kalıyor ve boşanma kararını veremiyor.

Aslında TMK'ya göre üç çeşit mal rejimi bulunuyor: **a.** Mal Birliği, **b.** Mal ortaklığı, **c.** Mal ayrılığı. Ancak taraflar evlenirken veya evlendikten sonra herhangi bir mal rejimini kabul ettiklerine dair bir sözleşme yapmamışlarsa, yasal olarak mal ayrılığı rejimini kabul etmiş sayılırlar. Birçok kadın da zaten ya bilgi sahibi olmadığı için, ya evlilik sırasında bir sözleşme yapmanın doğru olmayacağı düşüncesiyle ya da zorla evlendirildiği ve evlilik konusunda bile fikri alınmadığı için, yaşanan hayatta otomatikman geçerli olan sistem mal ayrılığı sistemi oluyor. Her bir mal rejimine kısaca göz atarsak: Mal birlığı rejımının kabul edilmesi durumunda, tarafların evlenme esnasında sahip oldukları ve evliliğin devamı sırasında edindikleri bütün mallar evlilik birliğine dahil oluyor. Eğer taraflar bazı mallarının birliğe dahil edilmesini istemiyorlarsa, bunu evlenme sözleşmesinde belirtiyorlar. Ancak bu mal rejiminde koca, kadının şahsi malları (evlenirken sahip olduğu mallarla, evliliğin devamı sırasında kendisine miras, bağışlama yoluyla geçen mallar) dışındaki bütün malların mülkiyetine ve tasarruf hakkına sahip. Bu nedenle mal birliği rejiminin kadınlar lehine olduğu söylenemez.

Mal ortaklığı rejiminin kabul edilmesi halinde, kadın ve koca mal ortaklığına giren mallara ve gelirlere ortaklaşa sahip olur ve hiçbiri hissesi üzerinde bağımsız olarak tasarruf edemez (harcama yapamaz). Mal ortaklığına girecek malları, taraflar evlenme sırasında yapacakları bir sözleşmede belirtirler. Mal ortaklığı içinde mahfuz mallar (tarafların mal ortaklığına girmesini istemedikleri özel mallar ya da TMK 183. madde gereği; her birinin özel eşyası -kol saati, mücevher vb.- kadının iş veya sanatının icrasına yarayan mallar, kadının ev işleri dışındaki çalışmasının ürünleri -gelirleri, maaşı vb.- başkaları tarafından ortaklık dışı kalması kaydıyla bağışlanan mallar) ve ortak mallar ayırt edilir ve iki ayrı listede gösterilir. Evlilik sırasında edinilen mallar ve gelirlerinin ortaklık malı olacağı, ortak mallar listesine yazılır. Bu mal rejiminde malların yönetimi kocaya ait olsa bile koca, malların kötü yönetiminden eşine karşı sorumlu olur. Ayrıca koca ortaklık mallarının satılmasını, kiralanmasını yalnız başına yapamaz, eşinin her işlemde onayı olur.

Bu sözleşmede evlenmeden önce noterde ya da evlilik sırasında yapılabileceği gibi, evlilikten sonra da yapılabilir ancak noterde yapılan sözleşmenin Sulh Hukuk Mahkemesi'nde onaylatılması gerekir. Bu sözleşmenin başkalarına karşı da ileri sürülebilmesi, noterde tescil ve ilan edilmesine bağlıdır. Evlilik sözleşmesi yapan eşlerden biri iflas ederse, öteki eşin korunması için "mal ayrılığı" kendiliğinden geçerli olur.

Ayrımcılığın bu denli yoğun olduğu koşullarda böyle bir sözleşmenin yapılmasını beklemek hayalcilik olabılır ancak her şeye rağmen bazı şeylerin hayata geçmesi bilginin yayılmasına, örneklerin çoğalmasına da bağlı. Aslında yıllardır savunulan, bugünkü mal ayrılığı sisteminin değiştirilip, gerekli yasal düzenlemeler yapılarak, sözleşme vs. gereğini yaşamadan kendiliğinden uygulanacak bir sistemin oluşturulması. Ancak her dönem hükümetler Medeni Kanun tasarısını önümüze sürüp sürüp geri çekiyorlar ve rafa kaldırılıyor. Bu nedenle kadınların bilmesinde yarar var; halen geçerli olan sistem mal ayrılığı rejimidir ve henüz hiçbir değişiklik yapılmadı.

Tekrar tekrar belirttiğimiz şu ünlü mal ayrılığı rejimine göre ise taraflardan her biri kendi üzerine kayıtlı olan malların sahibidir. Gayet demokratik görünen bu sistemin doğal sonuçları ise evlilikte edinilen bütün malların ve baskı ya da sevgiyle(!) bazen kadının evlenmeden önce edindiği malların dahi kocanın üstüne kaydedilmesi, kocaların evlilikten, her biri kendi çapında zengin olarak, kadınlarınsa yoksullaşarak çıkmaları... Ev içinde harcanan emeğin hiçbir karşılığı olmadığı gibi, bu çalışma sırasında dışarıda iş yapabilecek yeteneklerin de geliştirilememesi ve yine kalifiye, meslek sahibi kocaların malları olmasa dahi hayatlarını sürdürebilecek yeteneklerle donatılması. Ve daha birçok, belki çoğunuzun bildiği ya da yaşadığı kadınlar aleyhine sonuçlar.

"Evlilik birliğinin reisi kocadır," diyen bir kanundan daha fazlası beklenemez. Ancak artık "reissizliğe" ve yeni bir düzene acilen ihtiyacımız var.

Filiz Kerestecioğlu

Bir "Mal ayrı
Ayda be

G. U. kırk sekiz yaşında, yirmi yıl aşkın evli kalmış. Ev içinde ve dışında çalışmış. Ancak kocası başka bir kadına âşık olunca evliliği sona erdiği gibi hiçbir ekonomik güvencesi de kalmamış.

Nasıl tanışıp evlendiniz?

Çocukluktan birbirimize söz ver miştik, ben dokuz yaşındaydım. O da on bir yaşındaydı. 1971 yılında ev lendiğimizde ben Eğitim Enstitüsü'ni bitirmiştim, Türkçe öğretmeniydim. O da Yıldız Teknik'te öğrenciydi. da ha bitirmemişti. Evlendikten iki yı sonra okulu bitirdi. İyi bir iş buldu Bir süre bir ilaç fabrikasında çalıştı ondan sonra kendi işini kurdu. İşin kurmasıyla birlikte yaşamımızda bü yük değişiklikler oldu. Düzen kalma dı. Eve gelişler, gidişler, sürekli yurti çi, yurtdışı iş gezileri; burada bulun duğu sırada da gece yarılarına kada iş yemekleri. Tabii düzenli giden bi ailede sonradan ortaya böyle durum lar çıkınca son derece rahatsız edic oluyor. Problemlerimiz başladı, tar tışmalar, tatsızlıklar...

Özellikle bu evde bulunmama halinden dolayı mı tatsızlıklar yoksa başka nedenleri de var mı?

Bulunmama hali artı düşüncele rinde de büyük değişiklikler oluşma ya başladı. Ya da onlar vardı da ben farkında değildim, ortam ve ekono mik koşullar onları değiştirdi. Örne ğin dışarıdaki hanımlara fazla eği lim... Birlikte çalıştığı sekreterlerin eğilim... İş arkadaşlarına, ortakların eğilim... En son 1993'te sekreteriyl ilişkisi nedeniyle büyük tartışmaları mız oldu. Birşeyler hissettiğim zaman sekreterin işten ayrılmasını söyledim Tabii sürekli inkâr ediyordu. Ayrıd işten ama ilişkileri bitmemiş, dahı başka türlü, derinleşerek devam et miş. Zaten ben hissettiğim zaman d bavağı derinleşmiş. Onun geç kalma larını falan sadece içkiye bağlıyor dum ama öyle değilmiş. 1993 yılba şında çok büyük bir tartışmamız ol du.

Çocuğunuz var mı?

nağduru"

milyon nafaka

Tabii. Yirmi iki yaşında bir oğlumuz var. Bu arada bu hanımdan bir çocuk oldu. Ve evlilik birliği daha devamı ediyor. Benim haberim yokken o çocuk kütüğe kaydolmuş.

Anne olarak siz mi gözükÜyorsunuz?

Hayır, o hanım gözukÜyor. Bu kavgadan sonra ben artık kendisini evde istemediğimi söyledim. O da bana, "Sen beni istemediğin için değil, ben ne zaman arzu edersem bu evden o zaman gideceğim," dedi. Şartlarını ayarladı, ev tuttu. O hanımla birlikte oturmaya başladı. Ben bu arada çok büyük bir şoka girdim. Altı ay kendime gelemedim. O arada çalışmadım da. 1993'te ayrıldı, o sırada benim hiçbir gelirim yoktu ve bize geçinmek için ayda 5 milyon TL veriyordu. Bu 5 milyon lirayla ben avukat tutamazdım, hiçbir şey yapamazdım. "Ben bir avukat buldum, o bizi ayıracak," dedi. Dedim ki, "Ben ayrılmak istememek durumunda değilim, bu saatten sonra zaten sana tahammül edemem ama bir standardını var ve bu standardı bozmak için ben hiçbir şey yapmadım. Bütün bu problemleri yarattın, o nedenle benim ihtiyaçlarımı karşıla. Ben bu saatten sonra çalışamam, bir eve ihtiyacım var, bir arabaya ihtiyacım var, bir de toplu bir miktar paraya ihtiyacım var. Bunları yap ve git. Zaten senin boynuna sarılmış değilim." "Tamam," dedi. "Evi yapacağım." Birlikte aldığımız ev, daha doğrusu benim bir maddi katkımı olmadı ama ailede alınan ev ortaktır.

Siz Türkçe öğretmeni olarak çalıştınız ama uzun yıllar...

Tabii, on iki yıl çalıştım...

Onun dışında çocuk bakımını sağladınız...

Tabii, tabii, aktif pasif bütün katkılarda bulundum. Öğretmenlikten ayrıldıktan sonra iki yıl evde oturdum. Ondan sonra birlikte çalışmaya başladık ve sekiz yıl bilfiil fabrikada, işyerinde çalıştım. Bu ayrılık süreçlerinde bir sürü tatsız tuzsuz konuşmalar oluyor. Bizde de epeyce tatsızlıklar oldu. Bir tartışmadan sonra bana, özür dilemedikçe evi üzerime yapmayacağını söyledi. Ondan sonra iki ay geçti, bir gün evimizin teknisyeni geldi, "G. Abla," dedi, "Dün sizin eviniz satılmış." Oturduğumuz ev. Nasıl olur? "Valla birisi geldi, Ben bu daireyi aldım,' dedi. Haberin olsun, ben çok üzüldüm."

Çocuğunuzla birlikte mi oturuyordunuz?

Tabii. Yine çocuğumla birlikte oturuyoruz. Ama çocuğum da babayla çalışıyor. Baba, kadın, o birarada. Akşam bana geliyor. Oğluma sordum, "Anne, benim de bilgimin dışında oldu bu," dedi. Aralarında tartışma oluyormuş devamlı. Hanım ona o günlerde demiş ki, "Bir hafta sonra senin de halini göreceğim, siz de ne biçim tartışacaksınız." Yani kadının haberi var, evin satılacağından, oğluma söylüyor. Ama o bunu algılayamamış. Oğlum son derece yumuşak baktı bu olaya. "Babamın ihtiyacı vardı, onun için sattı, eğer o satmasavdı bankalar satacaktı, bankalara büyük borcu vardı," dedi. Bilmiyorum. O sırada bir sürü araba varken bir tane daha Volvo alındı. Zor durumsa bu, krediyle de olsa, bunun ödenmesi için bir gelirin olması gerekiyor. Kendisi zaten yurtdışı bağlantılı çalışıyor. Almanya'da bir firmanın temsilcisi, hem de makina üretimi yapıyor. Anahtar teslimi fabrikalar üretiyor. Büyük geliri var, ama ne yazık ki 96'da açılan mahkemede hâkim hiçbir araştırma yapmadan, hiçbir şahidimi dinlemeden 10 milyon lira nafaka bağladı. Ben 1000 dolar nafaka istedim ve evimize tedbir konulmasını istedim. Satışının engellenmesini istedim. Hiçbir şeyi yapmadı.

Eviniz satılmış değil miydi o sırada?

Hayır, hayır. Evimiz üç ay önce satıldı. O tedbir kararını almadı. Bağlanan nafaka bu kadar. Benimle son derece alaycı bir konuşma, "Senin haline acıyorum. Bak işte hâkim de sana inanmadı..." diye. Dava ret olunduktan sonra biz Yargıtay'a müracaat ettik. Hatta o zaman bozuldu...

Siz boşanmayı istemediğiniz için davanın reddine karar verildi yani?

Evet, reddine karar verildi. Biz nafaka nedeniyle temyiz ettik. Onlar temyiz etmediler çünkü amaçları üç senelik süreyi devreye sokmaktı. Benim lehime bir karar gibi görünürken aleyhime bir karardı. Hâkimle sanıyorum yakın ilişkileri var.

Boşanma davası sonuçlandıktan sonra üç yıl ayrı yaşandığı ispat edilirse üç yılın sonunda mahkemeye müracaat edildiğinde otomatikman boşanılabiliyor.

Yargıtay'dan bozuldu geldi. İlk duruşmada hâkim tekrar reddetti. Verdiği karar iki tarafın da şahitleri dinlenerek verilmiş şeklindeydi. Halbuki benim şahitlerim hiç dinlenmedi. Biz şimdi üst kurula müracaat ettik. Oradan yeni cevap geldi. Çok büyük hataların olduğu söyleniyor. Hukuk Genel Kurulu bizim iddialarımızın haklı olduğuna karar verdi.

Siz hukuk sistemi nedeniyle mağdur oldunuz, aslında on iki yıl Türkçe öğretmeni olarak çalıştınız, sekiz yıl eşinizle birlikte fabrikada çalıştınız, sonra 1994 yılında da öğretmenliğe döndünüz. Ama önceki yirmi yıllık çalışmanızın karşılığı olarak herhangi bir malınız mülkünüz yok.

Hiçbir şeyim yok. Bu arada yıllar önce Gökçeada'da küçük bir arsa almıştık. Orası çok prim yapan bir yer değil. Bugün Belediye'den bildirdikleri değeri 20 milyon lira. Benim mal varlığını olarak bunu ortaya koymuş kendisi, Gökçeada'da arsası var diye... Bu arada kendinin yazlığı, kışlığı, kooperatifler, bir sürü malları var. Yalnız şimdi hepsini satışa çıkarmış durumda. Resmen mal kaçırıyor. Bu evin satışı da öyle.

Bunların tespitini daha önce yapıp mahkemeye sunmuştunuz herhalde?

Tabii, bildirdik.

Peki sizin tazminat talebiniz olmuş muydu? Bu şekilde kusurlu davranmak manevi tazminat sebebidir. Ya da onca yıldan sonra evlenme şansını kaybetmiş olmak, bu evleri birlikte sağlamış olmak... Çünkü sizin sadece ev içinde değil, dışarıda da çalışmış olma durumunuz var. Bunlar maddi tazminat olarak talep edilebilirdi.

Benim hukuk konusunda bilgim yok. Birlikte olduğumuz avukatlara ne yapabilirim, diye sordum. Hiçbir hakkınız yok, siz dava da açsanız bu ikisi birleştirilecek şeklinde bana açıklamalarda bulundular. Bir sürü hakkını da bu şekilde kaybolmuş durumda. haklıyken haksız duruma düştüm. Zaten birinci avukatımdan bu konudaki ilgisizliği dolayısıyla ayrıldım. Bu üçüncü avukat.

Yasalar kadınları zaten mağdur ediyor. Ama bu, var olan yasalar çerçevesinde bile size karşı haksızlık yapılmış. Sonuç olarak yirmi yıllık bir çalışmanın sonucunda, kocanız zengin. Siz bu evlilikten yoksullaşarak çıkıyorsunuz.

Hiçbir mal varlığım yok, hiçbir lüksüm vok. Ayakta durmaya çalışıyorum. Şu anda kırk sekiz yaşındayım. Daha ne kadar çalışabilirim?

Siz nasıl olmasını isterdiniz yasaların? Adil olan nasıl olurdu?

Burada adil olmayanlar çok net bir biçimde görünüyor. Yasa koyucuların cinsiyetinden dolayı bu haksızlıkların olduğunu düşünüyorum. O nedenle de parlamentoda kadın sayısının çoğaltılması gerektiğini, bunların ancak oradaki mücadeleyle değişebileceğini düşünüyorum. Bu işleri yapanlar büyük oranda erkekler ve karar alanlar da yine erkekler. Aslında erkekler kendilerine ortam hazırlama kararları alıyorlar. Kadınlar Türkiye'de son derece mağdur. Eşim oğluma diyormuş ki, "Mahkeme burada bu kararı verdi ama biz Amerika'da olsaydık benim iç çamaşırlarıma kadar alırlardı." Bunu bile bile kanunların kendisine sağladığı haktan, hiçbir rahatsızlık duymadan faydalanıyor.

Gelin olmak "iyi stres"tir

Benim dillere seza önerim; gelinlikler kırmızı olsun! Her tene yakışır, yakışmazsa ton farkıyla yakıştırılır, gelinin yaşıyla göreli olarak nar çiçeğinden vişne çürüğüne kadar bütün renkler denenir.

İKİ FARKLI HAYAT..

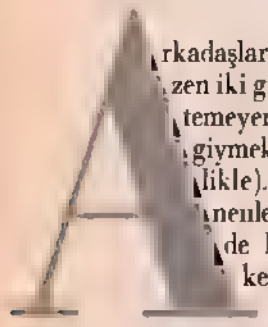

Arkadaşlarım arasında kenar gezen iki grup vardı: Evlenmek istemeyenler (...asla) ve gelinlik giymek istemeyenler (...kesinlikle). İçimizde en erken evlenenler ilk gruptan çıktı. hem de hızlarını alamayıp bir kerevle de yetinmedi-ler. Gelinliğe alerjisi olanlar da iki fraksiyona ayrıldı: İstemeye istemeye giyenler; bu sendromu bir kez daha yaşamamak için güzel güzel(!) sürdürdüler evliliklerini... Giymeyenler ise evlilikte de kenar gezmeye devam ettiler, "...ama ben zaten gelinlik bile giymemiştim," bahanesiyle. En marazi durumu da. ilk evliliğinde pantolonlu gelin, ikincisinde ise, hem de en abartılısından gelinlikli gelin olan arkadaşımızda yaşamıştık.

Aslında, gelin olmak "iyi stres"tir... Ve yalnızca gelinlik korkusu değil, gelinlik mucizeleri de vardır Eşofmanın içinde genç ve güzel bir kadınken, gelinlikle gülünç, müflis bir geline dönüşenler olduğu gibi. vasat ölçülerde bir kadınken. barbi bebek gibi gelin olanlar da vardır. "Bu ne güzellik!" durumu hem bir günlüktür, hem ömür boyu (fotoğraflarda). Bu yüzden fotoğrafçı vitrinlerinde en çok gelin-güvey resimleri büyütülup asılır. Eskiden. pipisi ortada oğlan çocuk resimleri modaydı, geleceğin damat adayları babında... (Neyse ki düğünler, sünnet düğünlerinden daha zariftir).

Tanıdığım gelinlerin çoğu gelinliklerin askıdaki duruşu kadar hüzünlüydüler... Genç, güzel, masum, çekici ve bakire... hepsini birden olma karmaşası içinde, Pamuk Prenses'in *Hustler*'in orta sayfalarına düşmeden önceki haliyle, Kül Kedisi'nin on ikiden sonraki hali arasında gidip gelmekten yorgun. Sorun yalnızca gelin olma statüsü ile ilgili değil; ya da bakirelik simgesi kıpkırmızı kuşakla, ya da felaketin başlangıcı ile ilgili değil. Bütün genç kızlar çocukluklarında gelin resmi çizer ve herkes bütün genç kızların gelinlik giymek için yanıp tutuştuklarını zanneder. Ama köprünün altından çok sular aktı... Artık beynimiz hayatı fotoromanlardaki gibi algılamanıza izin vermiyor. Bilinç böyle kötü bir şey işte; törende, sevgiden yana bir şeyler de yoksa. kendimizi. çok tanrılı dinlerde kurban edilen bakireler gibi hissetmekten kurtulamıyoruz. Ya da orta çağ senyörlerinin ilk gece hakkının nesnesi gibi. Bazı kadınlar bu zavallı masum elbiseye acayip bir korku-nefret duyuyorlar, haklılar... O elbiseye bazen acayip büyük umutlar yüklendiği gibi, bazen de bir şeylerin kefareti

ödenir, gelin olunup. Kırsalda "gelin olasın" türküleri hayır duası mıdır. beddua mıdır, bilmem... Anımsadığım ilk gelin de, tam da bu anlamda evlendirilen, küçük halamdı. Uç gün ağladı. Hamamında ağladı, kına gecesi ağladı, eşikten atlarken ağladı. Gözlerinde yeşil far, siyah kalem, yanaklarında rujallık, gelin makyajı, eldivenleri ve kolunda beyaz vinleks çantasıyla oynarken de ağladı.

Ondan sonra da ne gelinler gördüm. başarısız... (Rüya gibi bir gelinlik de, gelin de henüz görmedim...) Biri İspanyol omuzlar, katlı etekler ve saçında güllerle, dağınık saçlı, değişik(!) bir gelin olmuştu. Herkes damada boğa gözüyle bakıyordu... Kleopatra, Kanlı Nigâr, Justin ya da Jülyet gibi, geyşa, büyücü, muz ya da porselen çaydanlık gibi gelinler gördüm, sigara içen, sakız çiğneyen (protest) gelinler de gördüm. Son dönemde kırmızı kuşaktan daha sağlam referans veren türbanlı-hemşire gelinler de var... Zeynep Tunuslu'nun orta sınıf düğünlerini ti'ye alan kocaman kurdeleli "taşralı" gelinliği de çok enteresandı! TV dizilerinin mutlu sonlarında, bütün mahalle tekmili birden evlenen yorgun gelinler bile başarısızdılar, yapaydılar. Şöyle denizci dilinde dendiği gibi gelin havasında (çırpıntılı deniz...) bir gelin görmedim gitti.

Buna yakının gördüm: En sevdiğim ve hiç anlaşamadığım kız kardeşimin gelinlik giysisi de gelin hali de çok sade, çok güzel, çok işlevsel... bir gecelik gibiydi. O zamanlar bizdeki ekonomik-politik moda, Çin'deki komünal nikâhlar (hani tam fotoğraf isteniyorsa tanı gelinlik, yarım fotoğraf için yalnızca büstiyer, duvak vs.) gibiydi... Gelinlik sadeydi. duvak. yakası, kolları, etekleri sadeydi. davetliler de sadeydi. oğlan tarafı altı kişiydi. Ama kardeşim mutluydu. Sekter kafa yapısına rağmen gelinlik olayını sever ve hayal ederdi. Hatta çardaklı bir bahçede, gazozlu. pastalı, akşamüstü başlayıp gece yarısına kadar süren, erkeklerin sarhoş olup sapıttıkları, küçük çocukların koşuşturup durduğu bir düğün istiyordu. Bütün arkadaşları. dostdüşman eğlensin. hatta çocukluk aşkı bile orda olup acı çeksin istiyordu. Fantezilerinin bir kısmını engelledik. ama gelinlik giydi. şimdi, "İyi ki giymişim." diyor. "Giymeseydim hâlâ bilinçaltımda gelinlik modelleri geziniyor olacaktı...

Bir dostum da en iyi(!)sini yaptı, hepimizi kahrederek siyah gelinlik giydi. Ben kızdım, "Evlenirken siyah giyersen daha sonra ne giyeceksin?" dedim. Siyah gözlük de takmasını önerdim... "Acelem yok, evlenmeye bayılmıyorum, abartmayın..." demeye getirdi. Davetliler, "Mmmm," dedi, göbek ya da kahkaha atılmadı, herkes olağan(!) ve ciddi tavırlarla tavırsız gibi davrandı. O düğünden, damadın kravatında bir iki canlı renk hatırlıyorum...

Benim dillere seza önerim; gelinlikler kırmızı olsun! Her tene yakışır. yakışmazsa ton farkıyla yakıştırılır, gelinin yaşıyla göreli olarak nar çiçeğinden vişne çürüğüne kadar bütün renkler denenir. Renk konusunda Japon dostum "çağla yeşili olsun!" dedi, içim açıldı... Renk araya araya model seçme derdine bir de renk seçmeyi kataral olayı iyice onulmaz hale getirmeye çalıştık. Olsun. Ne de olsa hayatta bir kez gelin olunuyor... (Otekiler olsa olsa evlilik olur.)

Bütün bunları yazan ben: evde kalmış şen kızlar kategorisinde "kurutulmuş güller gibi" unutulmuş, cami yıkılmış ama payandalar sağlam, ama yosun tutmuş... ama evlenirsem, gelinlik giymek için evleniceum. En yakın arkadaşlarım olan Gönül Y., Aysel G. ve Seniha B.'yi de bu mutlu günümde nedimem olmaları için çağırıcam. Tepede, duvak da. taç da takıcam, inci boncuk da... Boynuma saat bile asabilirim zaman kaç yazar, demek açısından...

Suna Karaküçük

atilla ile zennube!

atilla taş, ham çökelek'le de dikkatimizi çekmişti ama yılların zennube sini yorumladığı klibinin maşallahı var. özellikle figürleri tıpkı michael jackson; hani bir ara o da eli şeyinde dans ederdi. ama benim anladığım bunlarda pek icraat yok, mevzu dillerinde!

aslında bunun yolunu ilk tarkan yapmıştı. daha sonra serdar ortaç çeşitli kliplerivle zemin hazırladı. yonca evcimik'in sutyenle, *bandıra bandıra ye beni*, dediği klibin çocuklara yönelik olduğunun, şimdiki zar zor kapanan gömleğin altına yırtınaçtan müteşekkil etek, üstüne mavi lens ve her şeve şaşıran aptal gülüş bileşiminin seksi olduğunun iddia edilmesi de sürece katkıda bulundu. sonra yaşar gaga nın ilezeliğini iyice ortaya çıkaran esin maraşlıoğlu tişörtleri ile söylediği *gizli bahçe*. sezen aksu'nun son siyah bevaz klibinde dönenip duran üstü çıplak delikanlı filan hep bunun alametleri olarak değerlendirilebilirler.

ama bu altyapıya rağmen *zennube* nin bizi hazırlıksız yakaladığını düşünüyorum. hele kasetin reklamı, hiçbir ipucu vermiyordu. tamam, bir tuhaflık vardı tabii. bir kasetin reklamında ne olur, şarkıcı kasetten bir parça okur değil mi? atilla taş öyle yapmıyor işte, *makber*'i okuyor. ve sonra diyor ki, "kasette *makber* yok ama çok güzel parçalar var, hoş bulduk..." hoş bulduk. derken sesindeki, bakışındaki hava nasıl efendi, al götür babaannene (üstelik de oğlan anaları daha müşkülpesent olurlar) birlikte lokum yesinler, demezsin ki o klipteki gibi eli kemerinde üçer beşer merdivenlerden atlasın.

atilla taş'ın başkalarına benzemeyen, gelişini müştulayan bütün emareleri aşan bir yapıda olduğu ilk klibinde iyi kötü belli oluyordu tabii.

ama *zennube* bambaşka, bir kere sağlam bir hikâyeye dayanıyor, atilla sevdiği kızın yaşadığı saraya girmiş, tenhalara söyleyip oynayan bir delikanlıdır. olayların meşum seyrini gösterir bir şekilde, ilk klipten kankası olan küçük kız, sevgilisinin odasında saklanmıştır. hatırlarsınız, emrah ın da bir klibinde böyle bir kankası vardı, birlikte konserlere filan gidiyorlardı. kızcağız, olgun, görmüş geçirmiş ve nasılsa kurtulmuş bir kibritçi kız havasındaydı. atilla'nınki öyle değil, şeytan bir şey. zaten klipte atilla'nın her şeyi meymenetsizdir, nitekim zennube daha sesini duymadan varlığından huylanır. genç kadın yataktan kalkar, camın önünde aerobik olduğunu tahmin ettiğim birtakım hareketler yapar. atilla ise çevreye verdiği kalıcı rahatsızlığa aldırmadan "gel beraber gezelim," diye zennube'ye seslenmektedir. kızcağız, bu çağrıya uymak üzere değilse bile, hazırlanmaya başlar, önce banyosunu "alır", o sıralarda evdeki hasar sigorta şirketlerini isyan ettirecek düzeye ulaşmıştır. atilla ise, bunları da aşan niyette olduğunu ispat edercesine, eliyle dekman (işaret ve baş parmaklarla tabanca hareketi yapılıyor) vapa yapa, sarayda gezip oynamaktadır. tıralbzanlara yatar, tepinir, dansı vaatkârdır.

bu sırada, zennube de gündelik kıyafetlerini giymiş, hazırlanmıştır. tam merdivenlerdeyken siyah saten gömleği, siyah deri ceketi ve platform ayakkabıları ile atilla'ya rast gelir. hadi biz klibin başından beri alıştık, kızcağız birdenbire görünce şaşırır tabii. (zaten atilla o sırada öyle hareketler yapmaktadır ki kankasının bile ağzı açık kalır.) ama zennube de adının hakkını veren bir varoluştur, (bizden o kadar farklı ki kolayına kadın diyemiyorum.) "geleceği varsa göreceği de var," der. ve o hızla atilla nın yanına gidip, "ne var?" diye sorar.

duymuşsunuzdur, neşe erberk, usul erkân mektebi açmış. çok takdir ettim, çok faydalı bir çalışma. insanın her türlü hali oluyor, her usulü öğrenmek lazım. işte o okulda bu zennube'nin "ne var?"ı, bir davranış modeli olarak çok faydalı olacaktır, diye düşünüyorum. aynı ses tonu, "cart kaba kâğat,"ta da etkili olabilir mesela. ya da, "gelmiyim oraya bak!" ve klipte de gördüğünüz gibi ton ve cümlenin uyumlu birliği son derece etkili olur, atilla'nın bütün havası söner. klip boyunca vaatkâr hareketler yapsa da aslında şarkı ısrarla "gel beraber gezelim," demekteydi. klip boyunca izlediğiniz zennube'nin gezmekle yetinecek bir havası yoktur. atilla malıçup olmuştur, zennube yürür gider. tam bir dinsizin hakkından imansız gelir durumuyla karşı karşıya kalırız. öğretici bir klip, ama çocuklardan uzak tutun.

ayşe düzkan

PROVA... **FEYHAN GÜVEN**

dayım. Mesela bana hep aldır şunları, al hormonu bak nasıl genç kalacaksın, iddiasında bulunuldu. Ama öteki de bana şundan ters gelmişti, mesela elli yaşında olacaksın ama otuz görüneceksin, ama niye görüneyim ben otuz yaşında? Hormon tedavisi olacaksın, genç olacaksın, cildin çok güzelleşecek filan deniyordu. Benim itirazım o propaganda biçimine; yani çöp torbasından kurtulacağım, doğum kontrolünden kurtulacağım, ped masrafından kurtulacağım ve bir de üstüne üstlük, gençleşip güzelleşeceğim. Her elli yaşında kadının otuz yaşında görünmek istediğini varsayan anlayışa karşıyım.

Meliha: Bana bu konularda hiçbir şey söylenmedi. Şu anda halimden memnunum, keşke ameliyat olmasaydım, demedim. Ama menopoza girerken biraz direndim, bir de ortalıkta menopoz konusuyla ilgili yayınlar çoğaldı. Onları da hep okudum. İşte bunun etkilerini insan psikolojik olarak da kendi kendine atlatabilir ama bir süre sonra da ilacın destek olması gerektiğini düşündüm. Ve hep şunu derdim, kanser olacağıma, kalpten öleyim, hâlâ da öyle derim çünkü o bana korkunç geliyor. Onda da rahatladım, işte kirli hava ne kadar kanser yapıyorsa, sigara ne kadar yapıyorsa, hormonunki de bana pek kötü gelmedi. Bir de bütün tahlillerimi yaptırıyorum, atlamadan.

Esra: Kanamalarınız sırasında demir verilmiş miydi?

İlkay: Bana bir aşamada verildi.

Esra: Benim başıma çok sevimsiz şeyler geldi. Kanamalarım gitgide arttı ve çok aceleci bir doktor tarafından ameliyata alınmak üzereyken, tesadufen kendim bu konunun üzerinde durduğum için, kan değerlerimin ameliyata giremeyecek kadar düşük değerler olduğu ortaya çıktı. Ben doktorumu değiştirdim ve üç ay kan tedavisi gördüm ondan sonra ameliyata girebildim. O sırada şunu öğrendim, kanamanın yol açtığı demir eksikliği yeniden kanamaya yol açıyormuş. Yani pek çok kadının bunu bilmediğini duşunuyorum, bu doktorlar tarafından çok rahat atlanan bir şey. Benim mutlaka belirtmek istediğim, kanamalar çoğaldığı andan itibaren bir doktora danışıp demire başlamak gerektiği. Ve benim o kanamadan olduğunu zannettiğim pek çok sıkıntım demir tedavisinin sonunda yarı yarıya bitmişti. Bir şey daha var kanlı ortamda miyom daha hızlı büyüyor, bir de böyle bir yan var. Dolayısıyla miyomlarımızın hızla büyüyor olması bizim çok kanıyor olmamızla yine bağlantılı. Acaba demir tedavisi çok daha baştan yapılsa miyom bu kadar hızlı büyüyecek miydi?

İlkay: Ben senin söylediklerinde şunlara katılıyorum; bir, tıp genellikle, o kadın erkek ayrımından bağunsız olarak çok parçalanmış, çok ihtisaslaşmış dolayısıyla da kendi problemlerine yoğunlaşmış, yani doktorlarm yaklaşımlarında böyle bir sorun var. İkincisi, o kadınları nesneleştiren anlayış, rahimleri patates çuvalına dönüştüren anlayış, bunlar çok çok önemli ve hakikaten bütün kadınların kendi bedenlerine bunları aşacak bir biçimde sahip çıkmaları gerekiyor. Bir yandan da şu var; rahim alunca kadınlığında bir eksiklik olacak beklentisi; doktorlar bu duyguyu da verebiliyorlar insana. Ben o eksik insan duygusunu yaşamadım. Menopoza biraz daha erken girebileceğimi biliyordum, muhtemeldir. Sigara çok içiyorum ben, ama her şeye rağmen hormon tedavisi yaptırmaktan yanayım.

Esra: Benim bir arkadaşım var, şu anda elli küsur yaşında ve toptan bir ameliyat oldu. Yumurtalığı, serviksi, rahmi, her şeyi aldırdı; aldırdığında otuz yaşında filandı. Cinsel hayatı, kendi sorunlarından, partneriyle olan sorunlarından dolayı bitti. Yeniden cinsel hayatı başladıktan bir süre sonra ıslanma, yani kuruluk sorununun olmadığım söyledi. Yani ameliyat olduktan ve hoş bir ilişkiye başladıktan az bir süre sonra serviks olmadığı halde kuruluk sorunu yaşamadığım söyledi. Bu, hiçbir tıbbi açıklaması olmayan bir şey.

İlkay: Ben de çok bilerek söylemiyorum ama ıslanma konusunda çeşitli faktörler var. Bunların kimi fizyolojik kimi de psikolojik; yani orda psikolojik durumdan kurtarmış biraz belki. O faktörlerin karşılıklı ağırlığı söz konusu, onları bilemiyoruz. Ameliyattan bu yana henüz hiç kuruluk yaşamadım.

Meliha: Ben aslında kadının ruhsal durumunu daha önemli buluyorum. Bu yaşla ilgili değil. Biraz önce verdiğin örnekte de, kadın psikolojik olarak çok mutlu olduğu için onları yaşamıştır, diye düşünüyorum. Bu bütün organlarda nasıl etkilivse, kadının cinsel organlarında da öyle etkili. Ben elli yaşı menopoz için erken bulmuyorum. Zaten tek faktör yumurtalığın alınması gibi şeyler değildir. Genler de, yani annenin durumu, anneannenin durumu, teyzenin durumu bile etkiliyor kadım. Ama kadının aldığı ilaçlar, yaşam tarzı çok önemli tabii. Ameliyat öncesi ve sonrası beslenmeye ilişkin, yaşam tarzına ilişkin, menopoza ilişkin ne bilgi varsa kesiyorum, topluyorum. Ayrıca hareket etmek de çok iyiymiş, kemiklerin gelişmesi açısından da önemliymiş.

Esra: Şu andaki sistem öyle inşa edilmiş ki hayata dair organik her şey saklanıp gizlenmesi gereken şeyler. Ev kadınının görevi nedir, önce yaşamı yaratmaktır sonra bütün izleri silmektir. Hemen sofrayı toplamak, kırıntıları bırakmamak, yıkamak, ütülemek ve onu hiç giyilmemiş gibi yapmak, süpürüp temizleyip, hiç ayak basılmamış gibi yapmak makbul olan bu. Norm sayılan bu. İşte orta yaşlı, sağlıklı, erkekse elini bu saydıklarıma sürmeden yaşayabilen, kadınsa, **erkeklerin** dünyasına soyunup onlarla rekabet eden işlerde çalışan. Hayata dair ne varsa; beslenme, dışkı, çocuk, kanamak, terlemek, kokmak yani organik varlığımıza dair ne varsa bunların inkârı üzerine kurulmuş hayatlar yaşadığımız için, önce böyle yaşamaya ikna oluyoruz ve ondan sonra dönüp tekrar, niye egzersiz yapmıyoruz, diyoruz. Nasıl egzersiz yapabiliriz ki? Yani boynumuzun üzerinde bir de belimizin altında yaşıyoruz hayatı. Ama bütünluğumuzu, organik varlığımızı kabul ederek yaşamıyoruz ki.

Meliha: Bu konuda ben öyle düşünmüyorum. Ben kendimi biraz tembel buluyorum. Bunu da yürüyerek telafi etmeye çalışıyorum, arabaya binmeyi erteliyorum. Bir de şu var; kadınlara ilişkin şeyleri artık son derece rahat konuşabiliyorum, erkek arkadaşlarımla olsun, bir toplulukta olsun. Eskiden konuşamıyordum, "yaşlılığın" keyfini yaşıyorum biraz, eskisinden daha rahatım bir sürü konuda.

İlkay: Bu belki kadınlığı benimsemekle de ilgili, bu biraz bize feminizmin öğrettiği bir durum da oldu, bir sürü kadın yazarda da gördük bunu. Yani sınırlanmış nesne olmak yerine, genç, taze, güzel, enerjik gibi kalıplara hapsolmak yerine hakikaten Esra'nın söylediği gibi, doğallığı içinde kendini kabul etmekle ilgili. Bizim kuşak galiba menopozu da, yaş almayı da -ona yaşlanmak demek bile belki uygun değil- daha rahat yaşıyor, diyelim annelerimize göre. Bu yaşa uygun görülmeyen bazı şeylere daha rahat hak görüyoruz kendimizde. Tabii rahim aldırmak ya da aldırmamak üzerine düşünmüş olmak da önemli herhalde. Ama kendinle ilgili bir kararı verme sürecinde, bu senin söylediğin de etkili diye düşünüyorum, yani yaşlılığını, yaşını sevmek.

Meliha: Yakın çevresi de yardımcı olmalı aslında o anlamda kadına. Yani eşi, varsa yetişkin çocuğu, ya da birlikte yaşadığı kimlerse. Çünkü bazı anlar dayanılmaz. Şöyle dayanılmaz; eskiden hiç de huyunuz olmayan şeyleri yapabiliyorsunuz. Çok daha çabuk dehşete kapılıyorsunuz, suirleniyorsunuz.

Esra: Çok doğru söylüyorsunuz. Ben hematologa kendi değerlerimden şüphe edip gittiğim zaman, iki soru sordu adam bana. Telefon ettim; "İş yerinden mi telefon ediyorsunuz," dedi, "Evet," dedim. "Ne arıyorsunuz iş yerinde," dedi. Ben o arada, halsizliklerimiz, hastalıklarımız kadınsı, gizli problemler, olduğu için hiç bunlar yokmuş gibi davranıp son gücümle işimi yapmaya çalışıyordum. Kendi sorunum diye görüyor, bunları yansıtmamam gerekir, diye düşünüyordum. İkinci sorusu adamın, "Peki siz yollarda adamlara saldırmıyor musunuz?" oldu, "Bu kadar kansızlıkla korkunç sinirli olmanız lazım, siz bugün birini öldürseniz, beni çağırabilirsiniz şahit olarak," dedi. Çok iyi bir hematologdu, çünkü o zaman ben delirmediğimi, psikolojik değil, fizyolojik sorunlarım olduğunu anladım.

SİZ OLSAYDINIZ NE YAPARDINIZ?

Geçtiğimiz ay, tam kendi evine çıkmak üzereyken, genç kızlığı boyunca kendisine çok baskı yapan babasına inme inen Behice'nin mektubunu yayımlamıştık. Behice'nin vereceği karar gerçekten zor, evden ayrılmak istemesinin esas sebebi babası, evden ayrılmakta tereddüt etmesinin sebebi de babasının hastalığı.

İşim mi bebeğim mi?

Benim sorunum işimle çocuğum arasında tercih yapamamak. Bankacıyım. İlk doğumumdan sonra kızımı rahat büyütebilmek için işten ayrılmıştım. Üç sene sonra tekrar işe döndüğümde benim altımda çalışan genç arkadaşlarımın şefliğe yükseldiklerini gördüm ve o yılları işten ayrı geçirdiğime çok pişman oldum.

Kızım altı yaşına geldiğinde eşim bir çocuk daha istedi. Açıkçası ben de istekliydim, bir defa daha hamile kaldım. Bundan beş ay önce de bir kız daha dünyaya getirdim. Bu sefer de aynı şeyi yaşamamak için yasal doğum iznim bitince, kızıma bakıcı tuttum ve işe başladım. Bakıcı, bir arkadaşımın kızını da büyütmüş olan orta yaşlı bir kadın. Güvenilir bir insan olmasına rağmen bebeğimi her gün bir yabancıya bırakıp gitmek içime sinmiyordu. Ama başıma daha kötüsü geldi, bakıcı kadın hastalanıp işi bıraktı. Mecburen memleketten annemi çağırdım bebeğe bakması için, ama o da babamı yalnız bırakamayacağı için geçici geldi. Bu arada eşim de yine işi bırakmam için ısrar ediyor. Ücretimin çoğunun bakıcılarına gideceğini, çocuğumuzun da sefil olacağını söylüyor. Bu açılardan haklı. Ama ben de tekrar mesleğimde gerilemek istemiyorum. Aslında ne yapacağımı bilemiyorum.

Nezihe

Pişman olmayacağın bir karar vermelisin

Behice, ilk başta geçmiş olsun, seni çok iyi anlıyorum. Çünkü benim durumum da senden farklı değil, benim de babamla aram kötü. Fakat şu var, pişman olabilirsin. Bana kalırsa ayrı ev tutma meselesini şu an için ertelemelisin. Baban zaten kötü bir dönem geçiriyor, bir de sen vurma. Aradan biraz süre geçsin, diye düşünüyorum. Allah göstermesin babana bir şey olursa vicdan azabından ömür boyunca kurtulamazsın.

Ayrı ev tutma şansın her zaman olabilir. Ayrıca anneni yalnız bırakmaya gönlün el verecek mi? Sonuçta karar senin, "Her zaman en doğru, kişinin inandığı neyse odur."

A. Dilara Bazan, İstanbul

Biraz ertele!

Ailenden ayrı yaşamayı düşünmekle çok iyi etmişsin. Senin yaşında birisi için bunu göze almak çok önemli. Önemli olan bu kararı verme cesareti göstermendi. Babanın hastalığına alışana kadar bu kararını biraz ertele. Her şey yoluna girdiğinde yine kendi evine çıkarsın.

Sevil

Özgürlüğüne kucak aç

Sevgili Behice, bence hayalini yaşadığın şeyi gerçekleştir ve kendine ait bir eve çık. Ben şu anda yirmi yaşındayım ve iki buçuk yıldır ailemden ayrı bir şehirde kışları okula gidiyor, yazları çalışıyorum. Bu öneri, üniversite tercihlerinde kesinlikle Ankara dışı yazdırmayan ailemden geldi. Ve sonunda ben de senin gibi hep hayalim olan yalnız yaşama fikrime kavuştum.

Zor da olsa özgürlüğe değer diyorum. Onların yanındayken öğrenemediğim, bilmediğim hayata ve insanlara dair o kadar çok şey öğretti ki yalnızlık bana, kendimi buluyorum yavaş yavaş. Önemli bir şey daha var. Ailenden uzak olduğunda onlara olan sevginin artması ve daha önce hissetmediğin bir bağlılık. Annene ayrıyken de destek olabilirsin. Ne olursa olsun özgürlük çok güzel ve sen de bir an önce ona kucak aç, tadını çıkar, diyorum. Sevgiler.

Burcu Pir, Marmaris

Ölene kadar

Ikinci çocuğuna bilmeden hamile kaldığı için büyük kızı Gülsüm'ü ölümden zor kurtarmışlar...

Hatice Ana on beş yaşındaymış, gelin geldiğinde İbrahim Ağa'nın evine. Daha iki yaşındayken anasının olusunu yere serdiklerinde üzerine abanıp memesinden sutunu içmiş olanlardan habersiz. Dayısı büyütmüş. Ama ne büyütme okula bile göndermeyip, daha çocuk sayılabilecek bir yaşta para karşılığı evlendirmiş. Anlaşmışlar karşılıklı iki aile, gencecik yaşına rağmen Hatice hasta kayınvalidesine bakacak, evi derleyip toparlayacak, kocasına karılık yapacak diye.

Geniş bir aileymiş İbrahim Ağa'nın ailesi. Dört çocuk, iki kız, iki oğlan, kızlar nişanlı, oğlanlardan biri askerden yeni gelmiş, diğeri -Hatice ile evlenecek olan- henüz on yedisinde; daha askere bile gitmemiş.

Hatice'nin duğunu öyle bir aceleye gelmiş ki, resmi nikâhını beş ay sonra yapmışlar. Kocasının yüzünü, gerdeğe girdiği gece görmüş ilk kez. Utancından yüzüne iyice bakamamış bile, yıllarca kadınlık yapacağı adamın.

Evliliğinin ikinci gününde pamuk çapasına başlamış Hatice. Tarlaya gitmediği günler yatalak kayınvalidesinin altını temizler, yemeğini yedirirmiş. Sabahtan akşama hiç oturmadan çalışır, akşamları bazen yemek yemeden uyurmuş. Evlendiklerinin ilk üç ayında aynı evde olmalarına rağmen kayınpederi ile hiç konuşmamış Hatice. "Baba," demeye bile korkmuş.

Dokuz ay sonra bir kız çocuğu olmuş Hatice'nin. Ama koşuşturma yine hiç bitmemiş ki; daha ilk çocuğunu emzirirken ikincisine hamile kalmış. Aldıramamış korkudan, daha on sekiz yaşında kendisi büyümeden iki çocuk annesi oluvermiş. İkinci çocuğuna bilmeden hamile kaldığı için, büyük kızı Gülsüm'ü ölumden zor kurtarmışlar. Bu arada kocasını askere alınış devlet. Üç yıl asker yolu beklemiş. Bütün bunları tek başına kaldırmış körpe Hatice.

Daha virmisine gelmeden kırkını geçmiş. Korkusundan bir gün bile çocukların kucağına alıp sevememiş, kocasının adını hiç söylememiş saygısından. Çocuklar okula başlamışlar, kayınvalide hâlâ yatalak, bir de bunun üzerine kayınpederi felç olmuş. Tarlalara gidecek amele bulamamışlar. Kocası, "Geleceksin," dive emir vermiş. Hiç uyumadığı, günleri birbirine karıştırdığı zamanlar olmuş. Kayınpeder ve kayınvalidenin ölümünden sonra biraz rahata kavuşmuş Hatice. Kızlar büyümüş ev işlerine biraz yardımcı olmaya başlamışlar. Tanı o sırada yine hamile kalmış. Bu sefer aldıracağın demiş. Kimseye söylemeden tutmuş doktorun yolunu. Kapı komşusu Süheyla Hanımı görmüş yolda. Anlatmış. Komşu kadın yalvar yakar vazgeçirtmiş, geri döndürmüş yarı yoldan. Dokuz ay sonra bir erkek çocuğu olmuş Hatice'nin. Evde bayram havası. Hemen oğlana dedenin adı konmuş soyu devamı ettirsin diye.

Çocuklar büyümüş, evlenmişler, onların çocukları olmuş. Torunlarından çıkarmış çocuklarını sevememenin acısını. Onlar için kul köle olmuş. Hatice Ana hâlâ daha çalışıyor. 60'ını çoktan geçti. Şimdi maddi durumları çok iyi. Ama o öylesine alışmış ki kocasına hizmet etmeye, uykusuz kalmaya, çalışmaya... Ölene kadar, diyor, ölene kadar asla hizmette kusur etmem...

Didem Başdemir

Bu sayfaya yazan, tanıklıklarını, deneyimlerini, ilişkilerini bizimle paylaşan okurlarımıza teşekkür ederiz.

İstemeyenin oluyor, isteyenin olmuyor!

...İnlemeler gittikçe sıklaşıyor. Çaresizlikle kulaklarımı tıkayıp doktora doğru koşuyorum, "Ne oluyor?"

Takit tamam, artık gitme zamanı. Gözlerine bakıyorum, dirençli ama uysal bir şekilde onaylıyor beni. Dıştaki sakin görünüşüyle içindeki fırtınaları sessizce göğüsleyen küçücük narin bedenine bakmaya kıyamıyorum. Yol boyunca hiç konuşmuyoruz. Sessiz çığlıklarımızdan başka ne söylenebilir ki?

Tam zamanında oradayız. Arabadan inerken ellerini tutuyorum. Usulca, "Merak etme," diyor, sanki mümkünmüş gibi. Doktor bizi bekliyor. Daha önceden tanışıyoruz, yine gelmiştik buraya. Gözlerinde müstehzi bir gülümseyişle karşılıyor bizi. Ona bakıyorum gözucuyla, dimdik, onurlu. Biraz utanıyor, biliyorum, bedeninden, ona verdiği, vereceği zarardan utanıyor.

Şimdi doktorun odasında ultrasonda izliyoruz bebeğin oluşumunu. Doktor habire anlatıyor, o suskun. Ben de soru sormak zorunda hissediyorum kendimi. İkimiz konuşurken onun, bunların çok dışında olduğunu hissediyorum. Şu an ona ne kadar yakınım ve ne kadar da uzağım. Onu kapıp götürmeyi istiyorum bir an önce.

Muayene odasında, paravanın arkasında hemşire habire iğne yaparken ona bakmadan saçlarını okşuyorum. Çünkü görmemi istemiyor. "Kalmamı ister misin?" diyorum. "Sen bilirsin," diyor. Bir an kararsız kalıyorum, sonra çıkmıyorum. Operasyon başlıyor. Benim yüzüm pencereden yana, bakmıyorum, ilgisiz sokağı izliyorum. Günlerdir konuştuklarımız geliyor aklıma. Ne kadar çok bebek istediğini anlatmıştı. Ama tek başına, ne ekonomik koşulları yeterli ne de topluma karşı çıkış donanımları. Erkekler mi? Genellikle onlar, birçok konuda olduğu gibi bu durumda da ne kadar korkak ve duyarsız olduklarını -duygudan bahsetmiyorum- gösterip kaçmayı tercih ediyorlar. Bebeği ortaklaşa büyütmeyi bile düşündük ama zaman ve yerler uygun değil. Belki de yeterince güçlü [illegible]

Annelikle ilgili duygularda aynı düşünmüyoruz onunla. Ama benim hasbelkader doğurduğum bir çocuğum var, söylediklerim pek inandırıcı gelmiyor ona. Yanlış anlaşılmasın -ya da anlaşılsın- çocuğumun varlığından dolayı çok memnunum. Birlikte büyürken zaman zaman çok zorluğunu yaşadıysam da çoğunlukla itici güç oldu bana. Ama isteyerek anne olmadım ben, anne olmaya itildim. Her bakımdan küçüktüm ve olması gerekenleri yapıyordum. Ben böyle istediklerimiz, istemediklerimiz, yaşadığımız acılar, doğum kontrolleri, kürtajlar, beri taraftan "adamların" duyarsızlığı, haksızlık, diye bağırırken içimden, onun inlemeleriyle irkildim.

Odada bir hareketlilik var. Ultrason aleti taşınıyor içeriye. İnlemeler gittikçe sıklaşıyor. Çaresizlikle kulaklarımı tıkayıp doktora doğru koşuyorum, "Ne oluyor?"

Doktor telaş edilecek bir şey olmadığını, kanalları bulamadığım, ultrasonla bakarak daha sağlıklı yapacağını söylüyor. Yüzüne bakıyorum, terlemiş, inanmıyorum, inanmak istiyorum. Beynime hızla dolan olumsuzlukları aynı hızla atmaya çalışıyorum.

O, inlemelerinin arasında benim çıkmamı istediğini, kendisini böyle görmemi istemediğini soluyor. Çıkmıyorum, yalvarıyor. Kendimi dışarı atıyorum. Kulaklarımı ellerimle kapatıp dört dönüyorum etrafta. Gözlerimden yaşlar fışkırıyor. Daha fazla engelleyemiyorum kendimi. "Niye buraya getirdim, en yakın hastane neresi? Ya bir şey olursa?" Yanıtlayamayacağım sorular peş peşe doluşuyor beynime. Kendimde yaşadım, bazen daha kötüsünü, tek başına gittiğim oldu. Ama bu, bu bambaşka bir acı.

Hemşire çıkıyor, korkuyla yüzüne bakıyorum, gülümsüyor. Bedenimin ürpererek gevşediğini duyumsuyorum, içim boşalıyor birden, hıçkırıyorum. Derin bir soluk alıyorum ve dalıyorum içeriye... "Canım, bitti her şey, yanındayım yanındayım..."

Nurhayat, Ankara

Vay be!

"Penisiyle sorunu olmayanla hiçbir canlıya zara veremezler...

Gelinimin doğumu için Almanya ya gelmiştim. Sezaryen olduğu için hastanede on gün yattı. Ben de bu on gün boyunca her gün ziyarete giderek saatlerce (akşam 20.00'ye dek) kalabiliyordum.

En çok ilgimi çekenlerden birisi, hastanede genç erkekler olmasıydı. Bebeklerle ve doğum yapan kadınların bakımı ile ilgileniyorlardı. Yüzlerinin hep gülmesi ve itina ile bakım yapmaları dikkat çekiciydi. Her hallerinden insanı sevdikleri anlaşılıyordu. Onlara hastabakıcı olup olmadıklarını, mesleklerini sordum.

Oysa onlar bizim yıllarca ceza verip hapishanelere tıktığımız vicdani retçilermiş. Askerlik yapmak istemedikleri için ve silaha karşı olduklarından, askerlik süresi kadar bu tür görevler alıyorlar. Hastane, huzurevi gibi yerlerde düşük ücretle görevlendiriliyorlar. Tabii bu göreve gelmeden önce kurstan geçirilip gerekli bilgi ve beceriler veriliyor.

O insanlar güzellikleri ile zaten dikkatimi çekmişlerdi. Öğrendikten sonra gözüme bir kat daha güzel göründüler.

Bizim tv'lerde zaman zaman cinsellikle ilgili sohbetler olur. Psikiyatristlere sorular yöneltilir; 18 Kasım atv'de bir psikiyatrist şöyle diyordu: "Penisiyle sorunu olmayan kişiler hiçbir canlıya zarar veremezler. Oysa bu konuda sorunu olanlar şiddete, silaha, küfüre sarılır hemen. Sorun ne denli büyükse silah o denli büyüktür." Bunları uzmanlar söylüyor. Maçlardan sonra atılan silahları, en küçük bir olayda çıkan büyük kavga dövüşleri görünce, "Zavallı adam, demek ki bunun da penisi ile sorunu var," diye düşüneceğiz, bundan böyle.

Ha! Bir de trafik sorunumuz var; elbette bu da aynı sorun. Hızlı gitmek, başkalarını hiçe saymak, demek ki buna bağlıymış. Deniz Bavkal'dan öğrendik ya. "Vay be!"

Kâmile Yılmaz

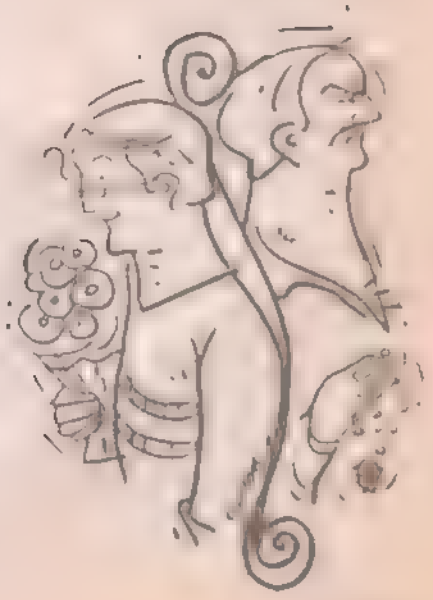

"Bir panel izledim, hayatım değişti"

Bu ay erkek sayfamızda iki buçuk senedir düzenli bir *Pazartesi* okuru olan, bir kadın paneline katıldıktan sonra feminist kitaplar okuyan, kadınların toplumdaki geleneksel rollerinin hangi nedenlere bağlı olduğunu gözlemleyen ve sadece gözlemekle yetinmeyip aynı zamanda kendi hayatında bu rolleri değiştirmeye çalışan Evren Çarıkçı var. Erkek arkadaşıyla oturdukları evin tüm işlerini paylaşan ve yemek yapmaktan zevk alan Evren.

İstanbul Üniversitesi İktisat bölümü 4. sınıfta okuyorum. Evden ayrılmam üniversite sınavlarını kazanmamla oldu. Çorlu'dan İstanbul'a geldim. İlk önce abimle bir yıl kadar yaşadım, daha sonra bir erkek arkadaşımla ev tuttuk. Ev işlerini herhangi bir sıraya koymadan birlikte yapıyoruz; o anda hangimiz evdeyse ve uygunsa. Evimizi şimdiye kadar ne bir temizlikçi kadın ne de yakınımız olan kadınlardan biri temizledi; hep kendimiz yaptık. Ben çalışmıyorum zaten, arkadaşım da gece çalışıyor ama okulu yoğun olmadığı için müsait oluyor. Yaşantımız ev işlerine ilgi göstermeye elverişli. Ev işi yapmanın dışında iyi yemek yaparım. Eve çıkınca yemek yapmaya başladım. Daha önceleri kek, kurabiye, bisküvi yapardım çünkü bunları yemeyi çok severim. Annem bunları yaparken başından ayrılmazdım, seyrederdim. Sonra yalnız yaşamaya başlayınca tarif kitabına bakarak yemek yapmaya başladım.

Annem ev işleri için bizden yardım almazdı, biz de bu duruma pek karşı çıkmıyorduk aslında. Babam da yardım eden biri değildir. Ama biz evden ayrıldıktan sonra ufak tefek işlerde anneme yardım etmeye başladı.

Bir erkek bekârken kendi işlerini yapabiliyor ama evlenince dengeler çok çabuk değişebiliyor. Eğer kadın da böyle bir şeye müsaitse erkek buna ses çıkarmıyor. Ben böyle davranmam diye düşünüyorum çünkü zaten bu işleri doğal olarak yapıyorum. Evcil bir yapım var, diğer erkeklerden farklı bir yanım hep vardı. Örneğin sokakta görüp beğendim diye kızlara laf atmam, eğer o an yanımda bir arkadaşını varsa, beğenimi ona söylerim. Bir kızla sadece çapkınlık olsun diye birlikte olmam, sokakta bile görüp beğensem, çapkınlık olsun diye değil de arkadaş olmak için onu tanımaya, yakınlaşmaya çalışırım. Kızlara olan yaklaşımım hep bu yöndeydi ama katıldığım bir kadın panelinden ve okuduğum feminist kitaplardan sonra kadınlara ve hayata bakışım çok daha farklılaştı. Kadınları, erkekleri, kadın-erkek ilişkilerini gözlemlemeye ve tahlil etmeye başladım.

Aslında ilk başta, iki buçuk sene önce *Pazartesi* okumaya başladıktan sonra bu konulara ilgi duymaya başladım. Daha sonra Ankara'da düzenlenen kadın konulu bir panele katıldım, çok etkilendim. Salondaki kadınlar bir bir, benim o güne kadar fark ettiğim ama üzerinde durmadığım sorunları ortaya koymaya başladılar. Yaşamlarına ilişkin, erkeklere ilişkin, sorunlarına ilişkin fikirlerini ve yaşadıklarını söylüyorlardı. Görüş ayrılıkları olmasına rağmen hepsi sonuçta aynı problemlerden söz ediyordu. O kadınların söyledikleri bizim her gün yaşadığımız ama gözümüzden kaçan şeylerin aslında ne kadar önemli olduğunu, yanlış bir bakışın ve sistemin etkisinde yaşadığımızı gösteren şeylerdi. Salonda dört erkektik, kadınlar ise yetmiş seksen kişiydiler. Onlar konuşurken kendimi düşünmeye başladım. Kendimi değerlendirdiğimde her ne kadar diğer erkekler gibi olmadığımı düşünsem de rahatsız oldum. Yani kendime, "Sen bunu onlara yaşatmadığını düşünüyorsun ama bütün bu kadınlar yaşamlarında mağdur olduklarını söylüyorlar," diye düşündüm, bu beni çok fazla rahatsız etti. Ondan sonra kızları gözlemlemeye başladım. Feminist yazarların kitaplarını okumaya başladım. Feministler bence dünyanın en güzel kadınları. Fiziksel güzelliği kastetmiyorum tabii, akıldan bahsediyorum. Oysa daha önce feministlerle ilgili olarak toplumdaki klasik yargılara sahiptim, ama okudukça bu değişti. Toplumla ilgili, insanlarla ilgili gözden kaçan önemli konuları görüp ortaya koyuyorlar, çok güzel değerlendiriyorlar.

Kız arkadaşlarımın davranışlarını iyi tahlil edebiliyorum. Aileleriyle, başka insanlarla ilişkilerini tahlil edebiliyorum. Özellikle hayatlarının ne kadarında kendi istekleri ve kendi kişilikleri ön plana çıkıyor, ne kadarı toplumsal rollerin etkisiyle gerçekleşiyor bunları görebiliyorum. Bir kız bebekken çevresinde annesini, başka kadınları görür ve onları örnek alarak, onlarla birlikte kendi kişiliğini oluşturur, şekillendirir. Ben de kızları başka kızlarla ve başka kadınlarla birlikteyken gözlemleyip bu düşüncelerimi oluşturdum. Bir kız arkadaşımızla konuşurken ya da sevgilinizle ilişkiniz konuşurken bunları yakalayamıyorsunuz ama kendi hemcinsleriyle birlikteyken bunları yakalıyorsunuz. Yani davranışlarını, isteklerini o zaman daha iyi gözlüyor ve anlıyorum. Mesela bir seyahatten dönerken üç kızla tanışmış, onlarla kâğıt oynayarak vakit geçirmiştim. O anda şunu düşündüm: ben şu anda üç erkekle birlikte olsaydım nasıl davranırdık, nasıl olurduk dedim. Arada büyük farklar olduğunu gördüm. Kız arkadaşımızla ilişkiniz hakkında konuştuğunuzda isteklerini ortaya koyabiliyor ama annesiyle birlikteyken ya da başka bir kadınla konuşurken böyle davranmayabiliyor.

Kadınların yaşam alanlarının erkekler tarafından sınırlandırılması, erkeklerin kadınlar için belirlediği rollerle ve etkinliklerle gerçekleşiyor. Örneğin fedakâr anne, sadık eş olmaları bekleniyor; ev işleri, çocuk bakımı gibi işlerle kendilerini geliştirmeleri engelleniyor. Mesela ben yirmi yaşıma gelene kadar annem sürekli hayatındaki her şeyden verdi. Bizimle ilgili her şeyi üstlendi, her şeyi yaptı. Biz de bu arada kendimizi rahat rahat geliştirdik, okula gittik, gezdik tv izledik filan. Ben kendi hayatımda bu yirmi sene için şöyle bir zorunluluk hissediyorum; kendi ilişkimde yirmi sene bunun tam tersini yapmalıyım. Yani bu dengeyi eşitlemek filan değil, tersine dönüştürmeliyim. Beraber yaşadığım insanın kendini geliştirebilmesi, kendine zaman ayırabilmesi açısından bu dengeyi tersine işletmem gerekiyor diye düşünüyorum. Yani eşitlenmesi bana yeterli gelmiyor, bu tersine işlemeli ki yirmi yıl sonrasında kadınlar kendilerini geliştirmiş olsunlar. En azından kırkından sonra, hiç olmazsa bu işler herkesin rahat edebileceği şekilde yapılsın istiyorum. Artık annem için bu çok mümkün değil ama birlikte olacağım eşim ya da kızlarım için bunları yapmam gerekiyor diye ciddi bir biçimde düşünüyorum ki yirmi sene sonrasında yaşanılabilir bir hayat oluşsun. Bu düşüncelerin bir erkekte oluşması bence kendini geliştirmesiyle, ilişkilerin dönüşmesiyle, insanların ilgi alanlarının gelişmesiyle ilgili olabilir. Ben birlikte olduğum kızlarda şunu yaşadım hep; erkeklere oranla bireyselleşememişlerdi, özgüvenleri yoktu, daha bağımlı bir tarafları vardı, kendisi için konuşmakta, düşüncelerini açmakta, isteklerini rahat bir şekilde söylemekte hep zorluk çekiyorlardı. Bunu aşmaları için her türlü yardımda bulunmaya çalıştım ve bu işe yaradı. Daha önce bu yönde çabalarım vardı ama bu derece değildi, feministlerin paneline katıldıktan ve feminist kitaplar okuduktan sonra bu çabaların işe yaramaya başladı. Daha önce psikoloji kitapları okuyordum ama psikoloji kitapları insana ilişkilerle ilgili çok şey vermiyor. Oysa feminist kitaplar kendimi anlamamı, kadınları anlamamı sağladı, kendimde bir sürü şeyi yakaladım.

Nevin Cerav

"Korku beni durduramayacak"

"Kürtaj yapan bir meslektaşımın cinayete kurban gitmesi hayatımı değiştirdi, ama işimi değil."

Amerika'da kürtaj aleyhtarlarının protestoları artık oturma eylemlerini, propagandayı, klinik işgallerini aşarak teröre dönüşmeye başladı. Kürtaj yaptığı için iki ay önce evinde öldürülen doktor Barnett Slepian, son yıllarda kürtaj karşıtlarının cinayetlerine kurban giden doktorların ilki değildi. Bu tür olaylar kimi jinekologların kürtaj yapmaktan vazgeçmelerine yol açarken, pek çoğunu da yoğun güvenlik önlemleri altında yaşamaya zorluyor. New York'taki Rochester Hastanesi'nde âdet düzensizlikleri ve doğum kontrolüyle ilgili merkezin yöneticisi doktor Morris Wortman da bu doktorlardan biri.

Yaşadığım son iki ayla ilgili olarak size, hayatımın geri dönülmez bir biçimde değiştiğinden başka ne söyleyebilirim ki? Kürtaj operasyonları yapan doktor Barnett Slepian'ın kendi evinde öldürüldüğü haberi beni adeta felce uğrattı. Ondan 60 mil ötede, N. Y. Rochester'da, ben de kürtaj yapıyorum.

Korku, günbatımında karım evdeki tüm pencereleri battaniyelerle kapattığında yerleşti. On dört yaşındaki kızım bana sımsıkı sarıldı: bana nasıl hâlâ bir babaya ihtiyacı olduğunu ve torunlarını kucağıma almak için uzun yaşamam gerektiğini söyledi. İkimiz de ağladık.

Arabayı caddeden garaja çekmek, park yerinden arabama yaptığım kısa yürüyüş, hatta kuru yaprakları tırmıkla toplamak ya da köpeğimle yaptığım gece yuruyüşleri gibi basit şeyler asla eskisi gibi olmayacak. Yakın bir arkadaşım ailesini bize akşam yemeğine getirmekten korktuğunu bana açıkça söyledi: onu nasıl suçlayabilirim.

Bugünlerde karımla birlikte, eskiden annem ve babamın bana kiloma dikkat etmem konusunda verdikleri öğütlere gülüyoruz; sanki doğal sebeplerle ölebilecek kadar uzun yaşayacakmışım gibi. Ailemde yaygın olan hastalıkları soran kendi doktoruma, ailemin fertlerini öldüren tek şeyin gaz odaları ve kurşun yaraları olduğunu söylerdim - Yahudi katliamında herşeylerini ve herkesi kaybetmiş olan bir anne babanın hayatta kalan tek oğullarına mirası. Şimdi, o sıralarda fazlasıyla haklı olduğumdan kaygı duyuyorum.

Karımı ne yapacağımı ya da ne söyleyeceğini bilemiyor. Bazen, korkusunu saklamaya, sanki kriz artık sona ermiş gibi davranmaya çalışıyor. Ama geçen gece garaj yoluna girdik ve ben arabadan inip evin arka kapısına yöneleceğim sırada, benden önce kendisini arabadan atarak bana kalkan olmak üzere üstüme doğru koştu. Bir an için, benim yerime bir kurşun yemeye hazır özel korumam olmuştu.

Bu olayı izleyen pazartesi günü, teyzem aradı ve "vazgeçmemi," kürtaj yapmayı bırakmamı rica etti. Annemi ve babamı bu sene kaybettim; erkek kardeşim Jack 1991 de öldü. Teyzem karıma ve çocuklarıma karşı sorumluluklarım olduğunu söyledi. Buna ne karşılık verilebilir?

Yıllardır kendilerine yaptığım yardım için teşekkür eden hastalarımdan pek çok kart alıyorum. Muayenehaneme ilk kez adım attıklarında, çoğu genç, hamile ve korku doluydu. Biri geçen hafta hatırımı sormak için aradı. Onu, hesapta olmayan bir hamileliği sona erdirme kararının sonuçlarını bekleyen, merak ve korku içindeki, on altı yaşında biri olarak hatırlıyorum. Şu anda otuz yaşında, evli ve iki oğlu var. Evimize sık sık misafir olan sekiz yaşındaki büyük oğlunun geceleri ettiği dualarda artık bana da yer var. Korku dolu anlarımda karşılaştığım bu kadınların, şu anda, benim korku dolu günlerimde beni avutuyor olmaları ne kadar ironik.

Son on sekiz yıl içinde hastam olmuş tüm kadınlar içinde, bana kendilerini belki de en minnettar hissedenler, muayenehanemde hamileliklerine son vermiş olduklarım. Sağlığa ilişkin bakımın öteki tüm yönleri söz konusu olduğunda, kadınlar haklı olarak saygılı bir muamele bekliyorlar- ama kürtaj söz konusu olduğunda böyle bir muamelevi bekleyenler nadir. Bir kadının tıbbi bakımının bu tek yönünde, hasta, şefkati, bilgilendirilmeyi, zaman ve sabrı hak etmediğini hissediyor.

Rochester'ın dört doğum ünitesinin, hamile kadınlara aile merkezli doğum ve doğum sonrası hizmetlerin en gelişkin biçimlerini sunmak için nasıl birbiriyle rekabet ettiği beni hep şaşırtmıştır; her biri diğerini mobilya, banyo, müzik ve diğer teçhizat konusunda geride bırakmaya çalışır. Ama aynı kadın aynı hastanenin, hamileliğine son verilmesini talep ettiği bir kliniğinde, soğuk bir karşılamayla yüz yüze gelir. Parlak renkler, çağdaş mobilyalar, çalışanların gülümseyen, destekleyici yüzleri yok olmuştur. Kürtaj olmak isteyen bir kadın, destek, gülümseme, sevecenlik, hatta özenli bir tedavi bakımından pek az şey elde edebilir.

Sanırım bu yüzden kürtaj yapıyorum. Modern tıbbın başka hiçbir alanında, basit insan şefkati bu kadar dramatik sonuçlara yol açamaz. Kürtaj talep eden kadınlar, sözcüklerin ve davranışların en kabasını bekleyen ve çoğunlukla da bunlara maruz kalan kendinden menkul bir alt sınıftırlar. Bana gelen kadınlar, benim bir erkek olarak hayal bile edemeyeceğim bir biçimde incitilmişlerdir. Çoğunlukla vardım ya da dostça bir gülümseme istemeye utanırlar ve onları yargılamayan bir hemşire ya da doktor tarafından karşılandıklarında gerçekten şaşırırlar. Çoğu yalnızca operasyon sırasında özenli bir tedavi görebilmek için çok uzak mesafelerden gelirler.

Kürtaj yapmaktan vazgeçmek konusunda herhangi bir şansım var mı? Bu toplulukta yaşayan kadınlara sunacak önemli bir şeyim olduğu sürece hayır. Başka herhangi bir şey değişecek mi? Her şey! Evim ve muayenehanem yüksek teknolojiyle donatılmış kaleler haline geldi. Aileme daha fazla zaman ayırmaya çalışıyorum. Daha iyi bir koca ve baba olmalıyım. Bu dünyadan gitmeden önce görmek istediğim yerler var. Tıp öğrencilerine ve diğer doktorlara, yaşamsal bir tıbbi hizmet olarak gördüğüm bu operasyonu öğretmek için zaman ayırdım. Yalnızca ölmeden önce işimin bitmesi için dua ediyorum.

Saklanacak ya da dikkat çekmeden yaşamaya mı çalışacağım? 1993'te Pensacola'da doktor David Gunn ın öldürülmesinden bu yana bu soruyla cebelleşiyorum. Slepian'ın buraya bir saatlik mesafede öldürülmüş olması beni sonunda susturacak mı? Hayır! Babam sekiz kardeşten hayatta kalan tek çocuktu. Annesini, babasını, karısını ve oğullarını Treblinka'da kaybetti. Beş kardeşten biri olan annem kocasını, anne-babasını ve biri hariç tüm kardeşlerini kaybetti. Çocukken, başlarına gelen mezalimi onlardan dinlerdim. Yahudi katliamının kıvılcımları şimdi benim içimde tutuştu. Bu ateş beni öfkelendiriyor ve hayatta kalma konusunda cesaretlendiriyor. Müstakbel katilim nasıl ve nerede öleceğime karar verebilir ama nasıl yaşayacağıma değil.

Newsweek'ten çeviren Nesrin Tura

Pazartesi'de feminizmin tarihine, Birinci ve İkinci Dalga feminizmlere yer yer değinildi. Ama bugüne dek tarih sayfalarımızı, Feryal Saygılıgil'in kişisel emeği sayesinde, esas olarak Osmanlı dönemindeki kadınlara ayırdık; Türkiye'deki feminizmin de büyük ölçüde etkilenmiş olduğu Batı feminizminin mücadele tarihine ve başka ülkelerdeki kadın hareketlerine sistematik bir biçimde eğilmedik. Önümüzdeki dönemde, bu sayfalarda az çok düzenli bir biçimde, farklı ülkelerde geçmişte yer almış olan feminist hareketlere, eylemlere, taleplere, mücadele tarihini etkilemiş olan kadınların portrelerine yer vermeye çalışacağız. Bu konuda yararlanabileceğimiz bilgi ve belgelere sahipseniz ve bizimle paylaşmak isterseniz seviniriz.

Mary Wollstonecraft

Kadınların "aydınlanma"sı

ydınlanma dan ve Fransız Devrimi'nden derin bir biçimde etkilenen Mary Wollstonecraft, 1792'de Rousseau nun kadınlarla ilgili görüşlerine karşı *A Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Savunusu) adlı kitabını kaleme aldı. Büyük yankı uyandıran bu kitap pek çok açıdan modern feminizmin temeli sayılıyor.

Kadınlarla erkeklerin çeşitli alanlarda eşit olmaları gerektiği düşüncesine dayalı bazı talepler, 19. yüzyılda bir hareket olarak ortaya çıkan Birinci Dalga ya da eşitlikçi feminizmden daha öncelere, 17. yüzyıl İngiltere'sine kadar uzanıyor. Tarihsel olarak feminizmin varlığını mümkün kılan toplumsal koşullar, kabaca kapitalizmin ortaya çıkışı, genel olarak insan emeğinin yanı sıra, kadın emeğinin de alınıp satılabilen bir meta haline gelişiyle oluştu. Feminist ideolojinin çıkış noktası ise, burjuva ideolojisinin "eşitlik", "bireysel özgürlük" kavramlarının kadınları da kapsayacak biçimde genişletilmesi talebiydi.

Burjuva düşünürler, toplumun eşit haklara sahip yurttaşlardan oluşması gerektiğini savunuyorlardı. Toplumsal eşitlik ilkesininin önemli ögelerinden biri, toplum içinde yaşanan eşitsizliklerin doğal eşitsizlikler değil, tarihsel süreç içinde oluşan farklılaşmalar olduğu görüşüydü. İnsanların içine doğdukları toplumsal ortam, aldıkları eğitim belirliyordu aralarındaki farklılıkları. Oysa, insanlar eşit eğitim imkânlarına, genel olarak fırsat eşitliğine kavuşurlarsa, toplumsal eşitliğin sağlanması da mümkündü.

Bütün bunlar iyiydi güzeldi ama, şöyle bir sorun vardı: Burjuva düşünürlerin, eşit yurttaşlardan ya da insanlardan kastettikleri kadınlar değil erkeklerdi. Bu düşüncelerin en etkili sahiplerinden, Aydınlanma Çağı'nın ünlü felsefecisi Jean-Jacques Rousseau, söz kadınlara geldiğinde bakın neler diyordu:

"Erkekler ve kadınlar birbirleri için yaratılmıştır, ama karşılıklı bağımlılıkları eşit olmaktan uzaktır. Biz, onlar olmadan yaşayabiliriz; onlarsa bunu yapamazlar. Onlar, bizim duygularımıza, gösterdikleri iyi özelliklere biçtiğimiz kıymete, çekicilikleri ve erdemleri karşısında kendilerine değer vermemize muhtaçtırlar. Bu nedenle kadınların bütün eğitimi erkeklere göre planlanmalıdır. Yani erkekleri mutlu edecek, onlara yararlı olacak, onların sevgisini ve saygısını kazanacak, çocukken onları yetiştirip birer erişkin olduklarında onlara özen gösterebilecek, onlara fikirleriyle yardımcı olup gerektiğinde teselli edecek, onların hayatını daha güzel ve mutlu kılacak şekilde yetiştirilmelidir kadınlar." (*Emile*, 1762)

Feminizmin annesi

Aydınlanma'dan ve Fransız Devrimi'nden derin bir biçimde etkilenen Mary Wollstonecraft, 1792'de Rousseau nun kadınlarla ilgili görüşlerine karşı *A Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Savunusu) adlı kitabını kaleme aldı. Büyük yankı uyandıran bu kitap pek çok açıdan modern feminizmin temeli sayılıyor. Bugün eşitlikçi/liberal feminizm, feminizmin annesi olarak kabul ediliyor; Mary Wollstonecraft ise eşitlikçi feminizmin annesi.

Wollstonecraft'tan önce de kadın erkek eşitliği fikrinin çeşitli biçimlerde dile getirildiğini söylemiştik. Ama bunlar belirli alanlarda kısmi bazı taleplerin ötesine geçmiyordu. Wollstonecraft'ın önemi, tüm bu kısmi görünen eşitsizlik alanlarını birbirine bağlamasından, kadın-erkek eşitliği konusunu bir bütünsellik içinde ele almasından kaynaklanıyor. Mary Wollstonecraft feminizmin annesi çünkü kadınların erkekler karşısında sistematik bir eşitsizlik yaşadıklarını ortaya koyan ilk kadın. Yaşadığı dönemde, yalnızca radikal düşünceleriyle değil, yaşam tarzıyla da yankı uyandırdı, tepki topladı Wollstonecraft. Düşündüğü gibi yaşamaya çalıştı, kadınların toplumdaki durumlarını eleştirirken, bir kadın olarak yetiştirilmiş olmasının çelişkilerini yaşadı. Düşünceleriyle kadınca duyguları arasında parçalandı ve en çok da aşkta tökezledi. Mary yalnızca çağdaşı olan kadın ve erkeklerin, tutucu çevrelerin değil, 19. yüzyıl feministlerinin bile tepkisini çekti. Birinci Dalga feministler, bu militan "anne nin özel yaşamının davaları için küçük düşürücü olduğunu düşündüler, kitaplarını ve düşüncelerini önemserken, aşklarından mahcubiyet duydular.

Mürebbiyelikten yazarlığa

Mary 1759'da, bazı kaynaklara göre Londra yakınlarındaki Hoxton'da doğdu. Ama aile çok fazla yer değiştirdiği için Mary nin doğum yerinden hiçbir zaman emin olamadığını söyleyenler de var. İrlandalı bir çiftçi ailesinin, üçü kız olan dört çocuğundan biriydi. Erkek şiddetiyle çoğu kadın gibi küçük yaşta ve aile içinde tanıştı. Başarısız bir çiftçi olan babası sürekli içen ve evdekileri döven saldırgan bir adamdı. Son eşi Godwin'e anlattığına göre, Mary çoğu zaman annesini babasının hışmından korumak için aralarına girer, bazen bütün geceyi kavga korkusuyla uyanık geçirirdi. Annesine acıyor ama onun kadınca pasifliğine ve oğlu Ned'i kız çocuklarına tercih etmesine öfke duyuyordu. Yalnız, ezilmiş ve ölkeli Mary önce dine, sonra kitaplara ve dostluklara yöneldi. Kız arkadaşı Fanny Blood'a duyduğu sevgi ve yakınlık aile çevresinden uzaklaşmasına katkıda bulundu. Henüz on beş yaşındayken Mary bağımlı bir hayata asla tahammül etmemeye ve çıkar için evlenmemeye karar vermişti bile. Ayaklarının üstünde durmak konusunda kararlıydı ama eğitimi yetersizdi. On dokuz yaşında yaşlı bir hanıma eşlik etmek üzere Bath'a gitti ama hasta olan annesine bakmak için geri dönmek zorunda kaldı. Fanny Blood'la birlikte evde oturup ev işi yaparak geçinmeye çalıştı. Zar zor biriktirdiği parayla Fanny ve iki küçük kız kardeşi Eliza ve Everina'yla birlikte 1783'de Newington Green'de bir okul açtı. Fanny evlendi ve Portekiz'e gitti. Çocuk doğuracak olan arkadaşına yardım etmek üzere Mary de onun ardından gitti ama arkadaşı doğum sırasında öldü. Bu olay Mary yi çok etkiledi. Yokluğunda kız kardeşleri okulu sürdürememişlerdi. Mary mürebbiyelik yapmak üzere Irlanda ya gitti. Orta sınıftan, büyük ölçüde kendi kendini eğitmiş bir kızın yapabileceği işler bunlarla sınırlıydı ve Mary buna tepki duyuyordu. Mary Newington Green'de bazı muhalif aydınlarla tanışmıştı. Onlar aracılığıyla Londralı radikal yayıncı Joseph Johnson ı tanıdı. İlk kitabını 1787'de, bildiği tek konu olan eğitim üzerine yazdı: *Thoughts on the Education of Daughters* (Kızların Eğitimi Üzerine Düşünceler). Mary nin kitabı kişisel olmayan bir üslup kullanma çabasını yansıtsa da, eğitim görme konusunda karşılaştığı kişisel güçlükler kitabın önemli esin kaynaklarından birivdi. Mary kızların Tanrı-

Kent Mutfağı. "İlk görsel ders için illüstrasyonlar" içeren bir çocuk kitabından alınmış bir fotoğraf; 1889. Berlin, Archiv für Kunst und Geschichte.

Kaynak: A History of Women, Ed.. Michelle Perrot, Genevieve Fraisse, Harvard University Press, 1995, Londra.

nın kendilerine verdiği yeteneklerini geliştirmelerine izin verilmesini istiyor, kadınlara açık işlerin azlığını protesto ediyor, âşık olmanın acılarından yakınıyor, "kadınsı"lığın yapaylığını eleştiriyordu. Bu ilk kitap ilgi görmedi ama Mary için önemli bir kişisel doyum kaynağı oldu. Artık kendisini yazar olarak görüyordu. Yarı otobiyografik bir roman olan ikinci kitabı *Mary; a Fiction* (1788), yapay kadınsı duyarlılığa karşı gerçek duyarlılığın, kişisel zekâ ve kavrayışın, topluma ters düşse bile kendi kişiliğini geliştirmenin öneminin vurgulandığı, romantizmin izlerini taşıyan bir romandı. Bu kitapları 1789'da *The Female Reader* (Kadın Okur) ve Marv'ye büyük bir coşku veren Fransız Devrimi'nin ivmesiyle yazdığı *History and Moral View of the Origins and Progress of the French Revolution* (Fransız Devrimi'nin Kökenlerinin ve İlerlemesinin Tarihi ve Ahlaki bir Bakış) izledi.

1790'da işten atılınca, Mary Londra'ya giderek Johnson'ın çıkardığı *Analytical Review*'da çalışmaya başladı. Edebiyat alanında kendini yetiştirdi, çeviri yaparak Fransızca ve Almanca öğrendi. Johnson kendini, aralarında Yahudilerin, evsizlerin, açların, hatta kötü muamele gören hayvanların yer aldığı ezilenlerin davasına adamış bir yayıncıydı. Mary, Johnson'ın çevresindeki radikal yazarlarla (Priestly, Paine, Godwin, William Blake) sürekli görüşmeye başladı ve bu çevrenin en önemli kişilerinden biri oldu. Bir kadının profesyonel olarak yazarlıkla geçinmesi o dönemde hiç alışılmış bir şey değildi. Bu çevre Mary'nin siyasi eğitiminin hızla gelişmesine katkıda bulundu.

Kadın haklarının savunusu

1790'da kaleme aldığı *Kadın Haklarının Savunusu* piyasaya çıkar çıkmaz kapışıldı ve yaşadığı dönemi aşıp sonraki yüzyıllara uzanan bir yankı uyandırdı. Mary bu kitapta, Rousseau'nun kadınlarla ilgili görüşlerine saldırıyor, kadınların rolünün ev işi, çocuk bakımı ve kocanın rahat ettirilmesiyle sınırlanmasına karşı çıkıyordu. Kadınlara verilen bu rolün doğal olmadığını, kadınların doğal yeteneklerinin aile içi zorbalıkla bastırıldığını söylüyordu. Fransız devrimcileri dahil, kadınları politik haklardan, eşit yurttaşlık haklarından, eğitimden ve eşit çalışma hakkından yoksun bırakan tüm ülkelerin burjuvalarına karşı isyan bayrağını açıyordu. Mary'nin hedefi bununla da sınırlı değildi. aralarında yaşadığı ve başka konularda pek radikal olan erkek (hatta kadın) İngiliz aydınları da kadınların davasına en azından mesafeliydiler. Mary alttan alta onları da eleştiriyordu.

Mary kitabında kadınsılığı erkeklerin bize zorla kabul ettirdiği bir şey olarak lanetler. Kadınlar toplumun o günkü durumu içinde gerçekten de aşağı durumdadırlar çünkü doğdukları andan itibaren ezilir, zayıf, tembel, cahil, sorumsuz hale getirilirler. Zayıflıklarına sığınır, erkeklere kendilerini beğendirmek için kadınsılıklarını kullanmayı öğrenirler. Kadınlarla ilgili erkek yüceltmelerinin nasıl aşağılamanın öbür yüzü olduğunu gösterir Wollstonecraft. Bu yapay "kadınsı" değerlere ve özelliklere karşı yücelttiği şeyse, rasyonel bir akıl, eğitim ve çalışmadır. Aydınlanma nın değerlerine sahip çıkan eşitlikçi feminizmin temel çizgilerinden birini Wollstonecraft'ta da görürüz böylece: Kadınların uğradıkları adaletsizliği ortaya koyan, "kadınsı" değerleri acımasızca eleştiren Mary "erkeksi" değerleri eleştiri kapsamının dışında bırakmakla kalmaz, kadınların ulaşmaları gereken norın olarak alır. Anna bu noktadaki çelişkiyi düşünsel anlamda çözemese bile, yaşar ve itiraf eder. "İnsan" gibi davranmaya kalkan kadınların "erkeksi" olarak tanımlandıklarını, bu bizi erdem sahibi yapacaksa, daha çok erkekleşmemiz gerektiğini savunur. Ama kadınlıktan uzaklaşmış sayılmaum en zeki kadınları bile ne kadar korkuttuğunu da söylemekten kaçınmaz. *Kadın Haklarının Savunusu*, sonuç olarak kadının burjuva erkekle eşitliğinin savunusudur. Bugün basit gibi görünen ama feminizmin tarihinde atılmış dev bir adımdır Wollstonecraft'ın yapıtı: İnsan haklarının kadınları da kapsayacak biçimde genişletilmesi talebinin ilk bütünsel formülasyonu.

"Kadınsı"lıktan kaçamayan aşklar

Kitabı büyük bir tartışma yaratırken, aşk hayatı politik ve düşünsel hayatı kadar iyi gitmiyordu Mary'nin. Johnson ın çevresinden evli bir ressam olan Fuseli'ye umutsuzca âşık olmuştu. *Kadın Haklarının Savunusu* nu kaleme almasını izleyen yıl, bu karşılıksız aşk yüzünden duyduğu acı yazı konusundaki verimini de azalttı. 1793'te Paris'e gitmeye karar vermesinde, Fransız Devrimi'ni yakından izleme isteğinin yanı sıra, acı duyduğu bu aşktan uzaklaşma gereksinimi de etkili oldu. Mary Paris'te Amerikalı eski bir yüzbaşı ve bir serüvenci olan Gilbert İmlav'e âşık oldu. Ne var ki bu aşk da ona mutluluk getirmedi. Paris'teki siyasal engeller, İmlay'in iş yolculukları ve daha sonra da başka aşk maceraları sık sık ayrı kalmalarına neden oluyordu. Fransız Devrimi'nin en kanlı ve karışık dönemini hamile ve acılar içinde geçirdi. Doğum sırasında ölen arkadaşı Fanny'nin adını verdiği bebeği doğduğunda (1794) İmlay kısa bir süre için Mary'nin yanına geldi ama sonra başka bir kadınla beraber ortadan kayboldu. Kuşku, kıskançlık ve öfkenin yıprattığı Mary ağır bir bunalıma girdi ve 1795'te Putney Köprüsü'nden atlamaya kalkarak başarısız bir intihar girişiminde bulundu. Bu olaydan bir süre sonra kendisini toplamayı, İmlay'den vazgeçmeyi başardı. Âşık olduğu dönemde İmlay'e yazdığı mektuplar, kadın-erkek eşitliğine inanan, "kadınsı"lığı şiddetle eleştiren Mary'nin aşk nedeniyle düştüğü çelişkileri, kadın olarak kendi bölünmüşlüğünü yansıtır. Londra'ya yerleşen Mary 1796'da yine Johnson'la çalışmaya başladı. William Godwin'le birlikte oldu ve evliliğe ilke olarak karşı olmasına rağmen, hamile kalınca evlendiler. 1797'de ikinci kızı Mary'yi doğurduktan on gün sonra, doğuma bağlı komplikasyonlar nedeniyle öldü.

Mary'nin adını taşıyan ve romantik şairlerden Percy Bysse Shelley ile evlenen küçük kızı, bilimkurgu tarihinin en önemli romanlarından biri olan *Frankestein*'ın yazarıdır. Kocası Godwin, onunla ilgili anılarını bir kitapta topladı ve İmlay'e yazdığı aşk mektuplarını da yayımladı. Mary son zamanlarında, *The Wrongs of Women* (Kadınların Uğradığı Haksızlıklar) ya da *Maria* adlı bir roman üzerinde çalışıyordu. Yarım kalan bu romanda Mary'nin uğraştığı çetrefil sorunu Juliett Mitchell şöyle özetler: "Romanının kahramanı gibi kendisi de, alışılagelmiş kadınlık klişelerinin bizleri sınırlayıp hapsedişine karşı çıkar ve insan olarak haklarını talep eder. Anna hem yazar hem de roman kahramanı, kadınların sorunlarının bundan daha derinlere gittiğini, cinsel duygularının ve heyecanlarının bir şekilde rasyonel kavrayışlarının dışına kaçtığını ve hak talepleri ile, kendini bütün ağırlığıyla hissettiren bir haksızlığa uğramışlık duygusu arasındaki uçurumun varlığını görmektedirler." Wollstonecraft "kadmsı"lığa saldırıyordu ama erkek olmak istemiyordu. Feminizmiyle kadınlığı arasındaki çelişkivi yaşadı ve açık yüreklilikle ifade etti. Wollstonecraft'ın önemi, düşüncelerinden olduğu kadar, onları yaşamak konusundaki kararlılığından, kendisine bir kadın olarak verilen rolleri reddetme çabasından ve kendi tutarsızlıklarıyla yüzleşirken gösterdiği cesaretten kaynaklanıyor.

Nesrin Tura

- Benim gibi bir kadın düğme mi dikecek?.. Çıldırmış olmalısın!..
- Buyrun bakalım!.. Artık pantolon giymekle de yetinmiyor, pantolonu kafama fırlatıyor.

Kaynaklar:

• Juliet Mitchel, Ann Oakley, *Kadın ve Eşitlik*, çev. ve ed. Fatmagul Berktay. Kaynak Yayınları, 1984.

• Susan Alice Watkins, Marisa Rueda, Marta Rodriguez, *Feminizm*, çev Özden Arıkan. Milliyet Yayınları. "Yeni Başlayanlar İçin" Dizisi, Haziran 1996.

• *The Macmillan Dictionary of Women's Biography*, ed. Jennifer S. Uglow, Macmılan Press, 1982, Londra.

Arzularımızın kaynağı derinlerde

Bir cinsellik anlayışının feminist çözümleme için büyük önem taşıdığına inanan benim gibiler için en şaşırtıcı olan, feministlerin cinsellik hakkındaki fikirlerinin herkesinki kadar karışık, bölünmüş ve dogmatik oluşu. Aksi halde, bu ele avuca sığmaz, dirençli ve her daim sancılı konuyu ele alan iki antoloji birbiriyle böylesine çatışamazdı. Bunlardan ilki, feminist akademik dergi *Signs*'da yayınlanan makalelerden derlenen "Kadınlar-Cinsellik ve Cinsiyet," teorik denemeler, eleştiriler, araştırma raporları ve tarihi belgelerden oluşuyor. Teori bölümü özellikle ilgi çekici: Şiddetle karşı olduklarım da dahil, denemelerin çoğu kışkırtıcı sorular yöneltiyor ve üzerinde kafa yormaya değer noktalara işaret ediyor. (Judith Walkowitz'in fahişeliğin politikası, Rosalind Petchesky'nin üremeci özgürlük, Ann Barr Snitow'un kadın romanlarında cinsellik ve Alix Kates Shulman'ın cinselliğe dair radikal feminist düşüncelerin doğuşu üzerine yazdıklarını özellikle tavsiye ediyorum. Ayrıca saydıklarımdan son ikisiyle aynı kadın grubuna dahil olduğumu eklemeliyim.) Feminist sanatçıların çıkardığı *Heresies* dergisinin cinsellik sayısı daha eğlenceli. Canlı, açık saçık, umursamaz; teorik makalelerle ("Pornografi ve Zevk", "Narsisizm, Feminizm ve Video Art") hikâyeleri, şiirleri, karikatür ve grafikleri biraraya getiriyor. *Signs* antolojisi konuyu kapsamlı bir biçimde ele alırken, *Heresies* cinselliğin feministler arasında en şiddetli tartışmalara yol açan yanı, arzu üzerinde yoğunlaşıyor. (Arzularımız nereden geliyor? Sonsuz çeşitlemeleriyle kendini nasıl ortaya koyuyor? Bize kadın olmanın ne anlama geldiğiyle ilgili bir şey söylüyor mu ve ne diyor?) "Kadınlar-Cinsiyet ve Cinsellik"in editörleri hareketin kapsamlı bir cinsellik teorisinden yoksun oluşunu sağlıklı bir eklektisizm olarak görüyorlar: "Kadın cinselliği belirli bir bağlam içinde, belirli beden ve dünya matrislerinde varolduğu için hiçbir perspektif, hiçbir disiplin onu tek başına hakkıyla açıklayamaz." *Heresies* kolektifi üyeleri ise pek fazla konuda hemfikir olamadıklarını sade bir biçimde itiraf ediyorlar.

Başlangıçtaki (naif?) umutlarımız duşunulecek olursa, feminislerin böylesine önemli bir konuya hâkim olamamaları düşkırıklığı yaratıyor. A. K. Shulman *Signs*'daki "Cinsellik ve İktidar: Radikal Feminizmin Cinsel Temelleri" başlıklı yazısında radikal feminist bilincin yükselişinin öncüllerini açıklıyor: "Sözde kadın uzmanları, erkek egemen iktidar yapısının bir parçası olarak belli fikirlerin devamından fayda sağlayan erkekler oldu hep... Bizse kadınların ne hissettikleri hakkındaki gerçeği yakalamak istedik... Ne hissetmemiz gerektiğini değil, gerçekten ne hissettiğimizi." Özellikle sözkonusu hissiyat cinsellikle ilgili olduğunda, bunun söylendiği kadar kolay yapılamayacak bir iş olduğu ortaya çıktı. İyi cinselliğin ne olduğu ya da ne olması gerektiği, kadınların ne hissettiği ya da hissetmesi gerektiği konusundaki erkek "uzmanlığı"na meydan okumak, "gerçekten ne hissettiğimizi" anlama yolunda bir ilk adım olabilir ancak. Kadınların cinsel tecrübesi çok yönlü ve sıkça çelişiktir. Kadınların cinsel duyguları yalnızca erkekler ve erkeklerin düşünceleri tarafından değil, cinsel açıdan baskıcı, cinsiyetçi bir toplum ile birlikte ve onun içinde yaşamak için geliştirdigimiz kendi umarsız stratejilerimiz tarafından da zaptedilmiş ve çarpıtılmıştır. Cinsellik hakkındaki en tutkulu inançlarımız mutlaka gerçek arzularımızı yansıtmaz; bu inançların amacı, kendimize bile itiraf etmek için fazla tehlikeli bulduğumuz arzularımızın acısını bastırmak da olabilir. Eğer feminist teori gerçekten de kadınların yaşamlarının gerçekliğine dayanacaksa, feministler kendi sözde inanç ve duygularını en az erkek söylemleri karşısında gösterdikleri kadar şüphecilikle sınamalıdırlar. Aksi halde erkeklerin önvargıları ve buldukları mazeretler yerine kendimizinkileri koyma tehlikesiyle karşı karşıya kalırız. Peki ama böyle bir sınama için hangi ölçütü kullanacağız. Gerçek duygularla özgün olmayan duyguları birbirinden nasıl ayıracağız?

Kadın cinselliği Batı'daki feminist hareket içinde en çok tartışmaya neden olan konulardan biri. Arzularımızın ne olduğundan ve neyi ifade ettiğinden başlayıp, sadomazoşizme, pornografiye kadar giden tartışmalar, özellikle de hareketin durulduğu ve geçmiş pratiklerin değerlendirildiği 80 li yıllarda tartışma gündeminin önemli bir parçasını oluşturmuş. Feministlerin 68 "cinsel devrim"iyle yaşadıkları düşkırıklığı yaratıcı tecrübelerin bu tartışmanın arka planını oluşturduğu söylenebilir. Okuyacağınız yazı 1982 tarihli ama Türkiye'deki feminist hareketin özgün tarihi ve cinsellik konusunda hiçbir zaman kapsamlı bir tartışma yaşamamış olduğumuz göz önüne alınacak olursa, içerdiği sorunlar hiç de eskimiş değil. Üstelik, feminist hareket bu konuda çok farklı eğilimleri barındırıyor. Dolayısıyla bu tartışmaların Batı için eskidiğini düşünmek için de bir neden yok. Ellen Willis yazısında feminist muhafazakârlık başlığı altında topladığı, karşıt gibi görünen iki görüşü eleştirirken, liberallikle muhafazakârlık dışında bir ufuk açmaya çalışıyor. Görüşlerine katılsak da katılmasak da, kışkırtıcı sorular sorduğunu, bizi kadın cinselliği konusunda basmakalıp olmayan, daha derinlikli bir alana çekmeye çalıştığını kabul etmeliyiz.

Badıkal feminist düşüncenin ilk dönemlerinde etkili olan bir akım, kadınların tecrübelerinden edindikleri kolektif bir akla sahip olduklarını varsayıyordu. Kadınları, erkek egemen yalanları kadercilikle kabul etmek (ya da kabul ediyor görünmek) yerine, gerçek durumlarını itiraf etmek konusunda cesaretlendirecek, değişimin mümkün olduğuna inandıracak bir hareketin varlığıyla aynı anda kendini gösteren bir kolektif akıl. Pratikte bu, bir anlaşım sonucunda, özgün olduğuna inanma, sadık kalma anlamına geldi; özellikle de feminist bir grubun sağladığı anlaşım, "apolitik" kadınların geleneksel şikâyet ve taleplerine ("bireysel çatışmalar") uyum sağlar göründüğünde. Bu görüşün taraftarlarının, şu anda eşit koşullarda gerçekleşmemesine rağmen, kadınların evliliği ve tekeşliliği gerçekten istedikleri konusunda uzlaşmaları tesadüfi değil. (lezbiyenlik de ya bir istisna ya da erkek zulmüne karşı bir tepki olarak görülüyordu, olumlu bir seçim olarak değil.) Onlara göre, solcu erkeklerin ve bohemlerin "özgür aşk" ideolojisi sadakat ve sorumluluktan kurtularak kadınların cinselliğinin sömürülmesinden başka bir şey değildi; "cinsel devrim" kadınlara yaramamış, yalnızca hayır deme hakkımızı elimizden almıştı. Eğer bazı kadınlar buna rağmen "özgür aşk"ı tercih ediyorlarsa, bu, mevcut koşullarda evliliğin aşırı baskıcı olmasındandı. Bu görüşün sahipleri öteki ihtimali hiç hesaba katmıyorlardı: Kadınların -şu anda varolmayan eşit koşullardaözgür aşkı gerçekten istiyor olabilecekleri, sadece şimdiki erkek egemen "cinsel devrim"in samimi bir özgürlük ve samimi bir aşkla pek az ilgisi olması nedeniyle, cinsel ilişkilerini denetim altında tutmayı tercih ediyor olabilecekleri ihtimalini...

Hareket içinde yine başlangıçta çıkmış bir başka hizip içinse, özgünlüğün ölçütü erkeklere, erkeklerin tavırlarına, özellikle de cinsel yaklaşımlarına gösterilen düşmanlığın derecesi haline geldi. Bu ölçüte göre evlilik ve "özgür aşk" eşit derecede iğrençti. Heteroseksüel ilişkiler tanımı gereği kadınların gerçek duygularına zarar verirdi, yalnızca lezbiyenlik ya da eşsizlik özgün seçimlerdi.

Karşıt gibi görünen bu iki görüş ortak bir zeminde, cinsel muhafazakârlıkta buluşuyor. Bu görüşler ataerkil bir kültürdeki kadınsı ideolojinin iki yüzünü oluşturuyor: Kadınları, sahte bir ahlaki üstünlüğü cinsel zevkin ikamesi olarak, erkeklerin cinsel özgürlüklerine konan engelleri de gerçek iktidarın ikamesi olarak kabul etmeye zorluyorlar.

Cinsel muhafazakârlık şu veya bu şekilde harekete hâlâ nüfuz ediyor. Ethel Spektor Person ve Catharine Stimpson, "Kadınlar-Cinsellik ve Cinsiyet"e yazdıkları girişte cinsel özgürlük konusuna ihtiyatlı kaçamak sözlerle yaklaşıyor ve ardından sözlerinin altında yatan muhafazakârlığı hemen ele veriyorlar. "Kadın cinselliği erkek cinselliği gibi mi, yoksa kendi yasalarına göre mi işliyor? di-

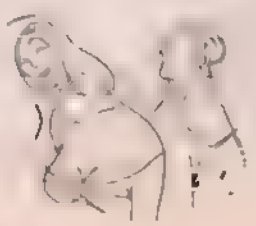

ye sorduktan sonra, bunun "cinselliği temelde kimliğe ait görmeyi" tercih eden "eşitlikçi araştırmacıların bilimsel çalışmalarıyla desteklendiğini belirtiyorlar. Fakat "bu kanı yalnızca görünüşte feminist olabilir. Genellikle eşitlikçiler cinsellik modelini erilleştirirler. Erkek cinselliğinin kültürel ve psikolojik baskılarla çarpıtılmamış bir insan cinselliğine en iyi örneği oluşturduğuna inanırlar." Belki... Diğer yandan benim gibi bazı eşitlikçiler de "çarpıtılmamış" erkek ve kadın cinselliğinin birbirine çok benzeyeceğine, kültürel ve psikolojik baskıların her iki cinsin cinselliğini de farklı yönlerde çarpıttığına inanıyor. Ama bakın bir sonraki cümlede tüm bunlar nereye varıyor: "Ayrıca saf ve engellenmemiş bir cinselliği, kendini onaylama ve özerkliğin değişmez anahtarı olarak görüyorlar." Tercümesi: "eşitlikçi olmak" -her iki cins için de- engellenmemiş erkek gudusunu meşru kılmaktır. Oysa kadın cinselliğinin farklı olması daha güvenlidir-belki de biz engellenmeyi istiyoruz.

Psikoanalist Person "Kimliğin temeli olarak cinsellik: psikoanalitik perspektifler" adlı makalesinde Freud'un libido teorisinin kanıtlanmamış olduğunu söylüyor. Doğru, ama aksi de kanıtlanmadı. Üstelik feministlerin, Freud'un düşüncesinin diğer yönlerine karşı olsalar da, erkeğin kadının cinselliği üzerindeki baskısının ihtiyaçlarımızın haksız reddi olduğu iddiasını desteklemesi nedeniyle, libido teorisine sahip çıkmaları beklenebilir. Fakat kadınların ihtiyaçları olduğu Person açısından kabul edilemez bir görüş. Ona göre erkeklerin zihinsel sağlığı cinsel aktivite ve orgazmdan ayrı tutulamaz, ama kadınlarınki tutulabilir; erkekler erkek gibi hissetmek için cinselliğe ihtiyaç duyarlar, buna karşılık "kadınlar cinsel kimliklerini ve özdeğerlerini başka yollarla da birleştirebilirler."

Bu argüman toplumsal gerçekliği tamamen görmezden gelirken sosyal bir stereotipi de güçlendiriyor. Kadınların hâlâ erkeklerden daha az cinsel olduklarının düşünüldüğü bu kültürde, cinsel saldırganlığın erkek kimliğine yakıştırılması kadar cinsel yasaklar ve tutukluk da "normal" kadın kimliğiyle bütünleştiriliyor ve kadınları kendilerini "kadınsı" ve değerli hissetmekten alıkoyan genellikle "aşırı" arzuları oluyor. Aktif, özerk bir cinsel hayatın kadın özerkliğinin vazgeçilmez bir unsuru olduğu fikrini reddederek Person, kadın cinselliğinin toplumsal olarak sistematik bir biçimde engellenmesinin diğer alanlardaki otoritesinin de engellenmesinin bir yolu olabileceği ihtimalini, yani belki de antiseksüel yetiştirilişimizin asli toplumsal işlevini reddetmiş oluyor.

Bu varsayımından sonra Person şu sonuca varıyor: "Pek çok kadın olumsuz psikolojik sonuçlara maruz kalmadan cinsellikten uzak durma kapasitesine sahip. (Kadınların sorunu cinselliği reddetmek konusundaki yasal hakların kullanamamaları genellikle) "Kimse, eleştirel olarak aktif cinsellik adı verilen tiranlığı kadın özgürleşmesine dikte edemez". "Cinsellik üzerine düşüncelere şu an hakim olan liberal iklime bakılacak olursa, tehlike pek de erotizm karşıtı yaklaşımlarda değil, cinselliğin ifadesinin zihinsel sağlık ve kendini gerçekleştirmenin olmazsa olmaz koşulu olduğu konusundaki aşırı ısrardadır." Şimdiki muhafazakâr iklimde başka türlü düşündüğünü umduğum Person, "nötr" cinsellik tartışmasının yalnızca cinsel aktivitenin avantajlarına değil, "cinsel pehriz, baskı ve engellenme kapasitesinin uyum sağlayıcı avantajlarına" da ağırlık vermesi gerektiğini söyleyerek devam ediyor. Kişi pehrize, baskıya va engellenmeye katlanmak zorunda kaldığında uyum sağlama kapasitesinin artacağından kuşkum yok. Ama ben hep feminizmi bir şekilde isyan etmekle ilgili tahayyül ettim, uyum sağlamakla değil.

Feminist cinsel muhafazakârlık (gerçekten de çelişik bir ifade) kapsamlı ya da örgütlü bir muhalefetle mücadele etmek zorunda kalmadan yıllar geçirdi, ama artık bu değişiyor. Sağın, baskıcı bir cinsel ahlakla kadınların ezilmesini birleştiren tutarlı bir cinsellik perspektifi var. Feministlerse en çok cinsel özgürlük konusunda çelişkileri için etkin bir karşı atak geliştiremediler.

Bu yüzden *Heresies*'in cinsellik sayısı beni çok mutlu etti. Hem bireysel çalışmaların içeriği hem de derginin bütününe hakim olan tarz ve üslup, kadın özgürleşmesinin amacının özgürleşmemiz olduğunu varsayıyor, üstün pehriz kapasitemizi savunmak değil: "Bu projede cinsel tercihlerimize, değişen arzularımıza ve erotik olanaklarımıza dair feminist bir anlayış yaratmayı ve zevki hedef alan bir cinsel politikanın yolunu açmayı amaçlıyoruz." "Pornografi ve Zevk" adlı makalesinde Paula Webster, pornografi karşıtı hareketin "öznelliğinizi dikkate almadan kurbanlaştırılmamız, yani Öteki'liğimiz etrafında teori kurmayı ve örgütlenmeyi seçtiğini" yazıyor. "Erkek pornografisinin bizim arzularımızdan ziyade bize ne yaptığı üzerinde yoğunlaştığını vurgulayarak, cinsellikten yoksun durumumuzu kabullenmiş ve çifte standartın sınırlarına bekçilik etmeye başlamış oluyoruz... Bense pornografinin şimdiki haliyle bile kadınlar için önemli mesajlar içerdiğini düşünüyorum. Angela Carter'ın dediği gibi, pornografi kadın cinselliğini üremeye, domestik bir çifte ya da özellikle erkeklere bağlı kılmıyor. Bu betimlemenin erkekler tarafından yapıldığı doğru, ama belki de bu bizi kendi ingelerimizin ve hayallerimizin ne olduğunu düşünmeye teşvik edebilir.

Pat Califa ise, "Feminizm ve Sadomazoşizm" adlı yazısında sadomazoşizmin cinsel aşağılama değil fantezi, karşılıklı rıza ile oynanan bir "oyun ya da ritüel" olduğunu söylüyor: "Bir sadomazoşist, sahne için uyarlanmış rolün diğer ilişkilerde geçerli ve uygun olmadığının farkındadır ve bir fantezideki rolünün tüm varlığının toplamı olmadığın bilir."

Oyleyse oyunun anlamı ve işlevi nedir? Neden yatakta oynamayı arzuladığınız roller diğer durumlarda hoşa gitmeyecek türden? Califa'nın açıklamaları tatmin edici değil. Sadomazoşizmin "yoğun hezeyanları" ve "yasaktan alınan zevki" vaadettiğini ve bir sadistin bir mazoşiste yasakları deldirebileceğini ve onu korktuğu, utandığı ya da suçluluk duyduğu şeyleri yapmaya cesaretlendirebileceğini söylüyor. Califa için bu gözlemler yeterli, sadomazoşist jargonda diğer insanlara "vanilya" denmesiyle ilgili olarak da şu yorumu yapıyor: "Ben cinsel tercihlerin ahlaki/politik bağlanımlardan çok tat tercihlerine benzediğine inanıyorum." Sadomazoşizmin devrimden sonra da hayatta kalıp kalmayacağıyla ilgili olarak da, "Benim fantezim, cinsellikte maceracı olmak korkunç cezalara çarptırılmaya devam etmezse, acayipliğin ve cinsel değişkenliğin yok olması değil, kat kat artmasıdır."

Gerçekten bu kadar basit olabilir mi? Birini ya da kendini aşağılama fantezilerine duyulan ihtiyaç gerçekten de daha fazla açıklama gerektirmiyor mu? Derinlerde gömülü öfke ve nefretle hiç ilgisi yok mu? Birinin üstün diğerinin aşağı olduğu, erkeklerin yönetip kadınların hizmet ettiği hiyerarşik bir toplumda yaşıyor olmaklada mı ilgisi yok? Cinsel zevki acı ve aşağılanma ile ilişkilendirme ihtiyacı, cinsel organlarımızın ve işlevlerinin hâlâ yaygın olarak kötü, utanç verici ve yüksek ruhsal doğamıza hakaret olarak algılandığı gerçeğinden bağımsız olabilir mi? Bunun çocuksu cinselliğinizi ayıplayarak bizi kıran ve aşağılayan, herkesten güçlü annebabalarımızın, ilk erotik nesnelerimiz olmasıyla da mı ilgisi yok?

Cinselliğe feminist bir yaklaşım geliştirmenin önündeki tek engel ahlakçılık değil. Feminist ahlakın kerameti kendinden menkul yargıçları doğru dürüst bir tartışmayı dogmatik ve suçlayıcı yargılarıyla boğuyorlarsa, cinsel özgürlükçüler de doğru dürüst bir tartışmadan hiçbir yargıda bulunmayarak kaçıyorlar. Gaddarca cinsel alışkanlıklara sahip kadınları hareket dışında saymanın ve herhangi bir kadının davranışını "erkekçe" diye nitelemenin cinsiyetçi bir saçmalık olduğunu düşünüyorum. Aynı zamanda belli bazı davranışların "devrimden sonra" yok olacağını düşünmeyi (devrimin bir gün gerçekleşip sonsuza dek sürecek somut bir olay gibi düşünülmesi kadar) tehlikeli buluyorum. Ama cinsel arzularınızın sadece keyfi tatlar olduğuna da inanmıyorum. Sadomazoşizmi, insanların cinsel ihtiyaçlarını eşitçe ve onurla gidermelerini acılı bir biçimde güçleştiren bu kulturun cinselliği iki taraflı kuşatmasına karşı bir mücadele yolu olarak görüyorum. Bunun çok daha geleneksel cinsel pratikler için de aynen geçerli olduğuna şüphe yok: Kovalayan erkek, kararsız kadın (ya da bugünlerde olduğu gibi giderek tam tersi) ritüeli, sadomazoşist tiyatronun gizli ve bu yüzden saygıdeğer biçiminden başka nedir? Muhtemelen sadomazoşist duygulardan arınmış değiliz hiçbirimiz; sadomazoşistlerin gördüğü tepkiler, çoğumuzun bastırmayı ya da dolaylı olarak ifade etmeyi tercih ettiği fantezilerinizle yüzyüze gelmekten duyduğu korkudan kaynaklanmıyor kuşkusuz. Mesele, açığa vurulsun ya da reddedilsin, bu fantezilerin bastırılmış arzunun bir ürünü olup olmadığıdır. "Yasak" düşüncesinin vaadettiği özel zevkler, yanıtın evet olduğunu gösteriyor.

"Sen de zevk aldın, ben de," türü cinsel özgürlükçülük, feminist ve gay özgürlükçülerin kendilerini tanımlama hakkı taleplerinin mantıksal bir uzantısıdır. Bu ilke ileri sürüldükçe çelişkileri de giderek keskinleşiyor. Kendini tanımlama her özgürlük hareketi için gerekli bir başlangıç noktasıdır, ama bizi ancak buraya kadar götürebilir. Bence karşılıklı rıza ile partnerlerin cinsel eğilimlerini yaşama hakkı mutlaktır ve otoriter ahlakçılığın bir toplumsal değişim hareketinde hiç yeri yoktur. Ama gerçekten radikal bir hareket (Rosalind Petchesky'nin deyişiyle) seçme hakkının da ötesine bakmalı ve temel sorular üzerinde durmaya devam etmelidir. Seçtiğimizi neden seçiyoruz? Gerçek bir seçim yapıyor olsaydık neyi seçerdik?

Ellen Willis'in No More Nice Girls-Counter Cultural Essays (1982) adlı kitabının ilk makalesinden Yeşim Harcanoğlu tarafından kısaltılarak çevrilmiştir.

Petra'da kadın kooperatifi

Midilli Adası'ndaki Petra Köyü'nün kadınları, turizmi erkeklere bırakılmayacak kadar ciddi bir iş olarak görmüşler ve kolları sıvamışlar. Petra'nın kadın kooperatifi gerçekten imrenilecek işler başarmış.

Petra Midilli Adası'nın merkezi olan Mitilini'nin 55 km. kuzeyinde bir kıyı köyü. Kıyıdan, sadece altı mil uzaktaki Türkiye sahillerini görebiliyorsunuz. İşte bu köyde,1983 yılında, Cinsiyet Eşitliği Bakanlığı nın yardımıyla, Petralı 24 kadın bir kooperatif girişimi başlatmışlar. Şu anda 36 kadın üyesi olan kooperatifin kurulma amacı, kadınların bağımsızlaşma olanaklarını çoğaltma; özellikle, turistlerin konaklama talebini karşılama yoluyla kendilerine ait bir gelir elde etmelerini sağlamak. Kooperatif Başkanı Eleni Hioti ve Başkan Yardımcısı Anni Paguraçi kooperatifin kurulma nedenini şöyle anlatıyorlar: "Küçük köylerde yaşayan bütün kadınların işe ihtiyaçları vardı. Okuyan ya da zeytin toplayan az sayıda kadın dışında, ev işi ve tığ yapmaktan başka işleri yoktu. Kışın yaptığımız el işlerini yazın satıp değerlendirmek istedik. Köylerde zaten az kadın var. Genç kızlar köy dışına okumaya gidiyorlar. Yazın odalarımızın, salonlarımızın bir bölümünü turistlere veriyorduk: hem onların hoşuna gidiyordu, hem de bizim işimize yarıyordu. 24 kadın biraraya gelip bir ofis tuttuk ve bunu danışma olarak kullandık. Turistler bize baş vuruyor, biz de diğer kadınları arayıp odaları var mı soruyor, yer ayarlıyorduk. Şimdiki merkezimiz hem danışma hem de lokanta olarak hizmet veriyor."

Petra'da on beş yıl önce başlayan ve kadın kooperatifinin yürüttüğü pansiyonculuk, köyün tanınıp gelişmesini sağlamış. Dışarıdan gelenler oteller inşa etmişler. Ama kooperatif üyelerine göre, otel müşterisiyle pansiyon müşterisi farklı. Pansiyonu tercih edenler, gerçek bir Yunan ailesi içinde yaşamak isteyenler. Petra alışılagelmiş bir tatil köyü değil, yemekleriyle, müziğiyle, dansıyla, Yunan adalarında yaşayan halkın geleneksel yaşam biçimini birkaç gün de olsa içinde yaşayarak görmek isteyenler için.

Petra kurulurken, tüketiciyi koruyan iki büyük bankadan maddi destek görmüş. Diğer bankalar da küçük bağışlarda bulunmuşlar çünkü Yunanistan'da ilk kez böyle bir kadın girişimi söz konusuymuş ve destek olmak istemişler

Kooperatifin komünal denebilecek ilginç bazı uygulamaları var. Oda rezervasyonundan küçük bir yüzde alınıyor. Gelir arttıkça yeni odalar inşa etmişler. Yine de, kadınların dört odadan fazlasına sahip olmasına izin verilmiyor. Yani bir yerde servetin tek elde birikmesini engellemeye çalışan bir sosyal adalet amaçlanıyor.

Aylâ Sümer İşler

Erkekler işlerini üst

Ukrayna'daki akıl hastaneleri, kendilerinden kurtulmak isteyen kocaları tarafından zorla kapatılmış kadınlarla dolu. "Akli dengesi yerinde değildir" damgasını yiyen bu kadınlar evlerini, işlerini hatta çocuklarını bile kaybediyorlar.

Otreleche Buh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'ne giden yol çok ıssız. En yakın yerleşim birimiyle hastane arasında millerce mesafe var. Yol boyunca Doğu Ukrayna'nın kasvetli köşelerinden, ıssız ormanlardan geçiyorsunuz Bölgede pek bir yaşam belirtisi yok. Umumi telefonlar ve polis karakolu epeyce uzakta. Hiç kimse burada yardım istemek için bağıran bir kadının sesini duyamaz.

1994 yılında, aralık ayının soğuk bir gününde bu yolda iki saat bekledi Zemfira Akapyan. Kar yağıyordu ve üzerinde yalnızca hastanenin verdiği önlük vardı. Yoldan geçen olmadı. Soğuğa yenik düşen Zemfira hastaneye geri döndü ve kaçtığı için hademelerden dayak yedi.

Sonraki iki yıl boyunca Zemfira iki kere daha kaçma girişiminde bulundu. Her defasında yakalandı ve dayak yedi. İğnelerle uyutuldu ve yatağına bağlandı. Tehlikeli akıl hastalarının bulunduğu bir hücreye kapatıldı ve aç bırakıldı. En sonunda bir gün hastane personeli parti verirken koğuş kapısını açık unutunca Zemfira şansını yeniden denemeye karar verdi ve geceden yararlanarak kaçtı. Kilometrelerce ötedeki bir köye varmayı başardı ve kendisine evine dönebilecek kadar para veren bir çiftin yanında kaldı. Aldığı parayla doğruca en yakın arkadaşının evine gitti. Ama arkadaşı kapısındaki bu cılız ve çökmüş kadını tanıyamadı ve evine almak istemedi. "Eskiden kilosu yerinde, sağlıklı bir kadındım," diyor şimdi kırk yaşında olan Zemfira. "Uzun siyah saçlarım vardı. Ama hastaneden kaçtığımda kirli, sıska, başında saç olmayan biriydim. Mezardan çıkmıştım sanki." Üç yıl boyunca Zemfira'nın arkadaşları onun Ermenistan'da tatildeyken geçirdiği bir araba kazasında öldüğüne inanmışlardı. Kimse onun yalnızca kırk beş kilometre ötede bir akıl hastanesinde, şizofreni teşhisiyle (hiç şizofreniyle ilgili bir durumu yoktu) ve kendi rızası dışında tutulduğundan şüphelenmemişti.

Zemfira'ya göre onun kapatılmasından iki erkek sorumluydu: Ondan kurtulup metresiyle evlenmek isteyen kocası ve rüşvet alıp gerekli belgeleri imzalayan doktor. "Üç yıl boyunca beni hastanede kapalı tuttular ve işin içinde para döndüğünün farkındaydım," diyor. "Doktora, beni orada tutması için kocamın ona ne kadar ödediğini sordum. Kıpkırmızı kesildi ve bana yanıt veremedi."

Zemfira bu yazgıyla boğuşan tek Ukraynalı kadın değil. Mevcut yozlaşmaları ortadan kaldırıp bugünkü sistemi değiştirmek isteyen bir kurum olan Ukrayna Psikiyatristler Birliği'ne göre, ülke çapında pek çok kadın kocalarının talebiyle

anelere kapatıyorlar

büyük ve karanlık hastanelere kapatılmış durumda. Erkekleri buna iten temel nedenler, boşanma masraflarına katlanmadan yeniden evlenebilmek ve miras üzerinde tek başına söz sahibi olmak.

Ukrayna Sovyetler Birliği'ne dahilken tıbbi raporlar sağlıklı insanların akıl hastanelerinden çıkarılması için yeterli değildi. Bu yolla pek çok siyasal muhalif toplumdan uzaklaştırılabiliyordu. Zemfira'nın durumu bu geleneğin yeni bağımsızlığa kavuşan ülkede de sürmekte olduğunu ve yeni bir baskı biçimi olarak kullanıldığını gösteriyor. Yasalara göre bir kişiyi isteği dışında akıl hastanesine kapatabilmek için üç doktorun raporu gerekiyor ama uygulamada bir tek imzanın bile yetmesi söz konusu.

Bir yıl sonra Zemfira Streleche'ye ziyaret amaçlı bir gezi yaptığında hiçbir şeyin değişmediğini gördüğünü belirtiyor. Hastaların spor yapmalarına izin verilen küçük ve boş arazide aynı kirli şilteler oraya buraya atılmış durmakta. Koğuşun kırık olan camlarından birinden gördüğü çıplak ve kafası tıraşlı bir kadını anımsıyor Zemfira: "İşte bize yaptıkları da buydu. Bizi bu hale getirip yatağa bağlıyorlardı. Çığlıklar atan ve etrafa saldıran deli insanlara bakıyordum ve buradan nasıl kaçacağımı düşünüyordum." Şimdi saçları yavaş yavaş uzuyor, beyazlarını örtmek için boya kullanıyor. Kaybettiği kiloları almak için uğraşıyor. "Orada bizi çay ve haşlanmış kara buğdayla besliyorlardı," divor. "Her gün bunları yiyorduk ve bir deri bir kemik kalmıştık." Zemfira'yı ayakta tutan kızlarını düşünüyor olması. "Evlatlarım için ağladım. Onlar bensiz büyüyeceklerdi," divor. "Ben onlar için yaşadım."

Zemfira'mn evliliği kocası içmeye başladığında bozulmuş. Adam hem içiyor, hem de onu aldatıyormuş. Mal mülk ve para yüzünden sık sık kavga eder olmuşlar. 1994 yılında, Zemfira Ermenistan a tatile gitmiş ve iki ay sonra döndüğünde bugün biri on bir, öteki on üç yaşındaki iki kızı ona babalarının bir kadınla çıktığını anlatmışlar. Zemfira kocasıyla kavga etmeye başlamış. Kavga ettiklerini duyan bir komşuları ambulans çağırmış. Zemfira hastaneye götürüldüğünde kendinde değilmiş, sinir krizleri geçiriyormuş. Bu nedenle, kendisine hastanede tedavi için yirmi bir gün kalması gerektiği söylendiğinde hiç itiraz etmemiş. "Ağlıyordum," diyor o günden söz ederken. "Kocamın bana bunu nasıl yapabildiğini düşünmekten alamıyordum kendimi." Uç hafta geçtikten sonra Zemfira doktora kocasının kendisini almaya ne zaman geleceğini sormuş. Doktor da onun hiç gelmeyeceğini söylemiş. "O zaman polis çağırın," demiş Zemfira. "Onlara gelip beni burdan çıkarmalarını söyleyin çünkü burada bir saniye daha kalamam. Çocuklarımı görmeyeli bir aydan fazla oldu." Bu sözleri üç yıl boyunca defalarca tekrarlamak zorunda kalmış.

Zemfira'mn kaçışından sonra, psikiyatrik muayenelerin hiçbirinde şizofreni belirtisine rastlanmamış. Onu kendi rızası dışında hastanede kapalı tutacak herhangi bir haklı neden de bulunamamış. Şimdi Zemfira kocasını dava etmeye hazırlanıyor, onu doktorlara rüşvet verip sahte rapor düzenletmekle suçlayacak. Kendisini kapatan doktora da dava açmayı planlıyor. Ukrayna'da bu tür bir konuda açılan ilk dava Zemfira'nmki olacak.

Priluki Hastanesi Çeronobil'in yakınlarında Beyaz Rusya sınırındaki yalıtılmış bir bölgede. Orada da akrabalarının kendilerinden kurtulmak için hastaneye yatırıp terk ettiği kadınlar var. "Burada akrabalarının dışarı çıkarılmasına izin vermediği hastalarımız var," diye itiraf ediyor kadın koğuşu sorumlusu Doktor Nadezhda Saveleva. "Evlatlar da her zaman anneleriyle ilgilenmek istemiyorlar. Hastalarımız arasında eşleri tarafından buraya yatırılanlar da var, tabii."

Oksana Beikhelgaus bunun ne demek olduğunu bilenlerden. 1995'de Kiev'de sıradan bir tıbbi muayane sandığı bir işleme tabi tutulmuş. Ancak muayeneler sonunda davranışlarını kontrol edemediği ve şizofren olduğu söylenmiş.

On beş dakikalık muayene sonunda varılan bu teşhis mahkeme kayıtlarına geçmiş. Raporda Oksana'nm şu belirtileri gösterdiği anlatılıyormuş: "Halsizlik, konsantrasyon eksikliği, uyku bozuklukları, pasiflik." Oksana'nm gıyabında görülen davadan hastaneye kapatılması kararı çıkarılmış. Oksana hastaneden kaçmayı başarsa bile mal varlığı ve çocukları üzerinde hak iddia edemeyecekmiş. Tabii, bu durumda kocası boşanma ve çocuklarının velayet hakkını elde etmiş ve Oksana'dan ayrılmış.

Şizofreni teşhisi konulanlar çocukları üzerindeki bütün haklarını kaybediyorlar. Yüksek öğrenim göremiyorlar, araba kullanamıyorlar ve eğer hastaneye yatırılmışlarsa, başlarına sürekli bir nöbetçi dikiliyor. Hastaneden çıkınca iş bulmaları çok zor.

Oksana'nm çocuğunu görmesi için iki yıl uğraşması gerekmiş. Şimdi bir ecza firmasında çalışıyor. İş yerinde hiç kimse hikâyesini bilmiyor. O artık otuz dört yaşında, kendine güvenen, çekici bir kadın. İçindeki sıkıntıları gizlemekte çok başarılı. Ama birinin geçmişindeki bu olayı öğrenmesinden çok korkuyor.

Ukraynalı, Amerikalı ve Rus psikiyatristlerin muayeneleri onda şizofreniye dair en ufak bir belirtinin bulunmadığını ispatlamış. Hareketlerini denetleyememesi gibi bir durum asla söz konusu değil. Ama Oksana hâlâ Ukrayna Psikiyatristler Birliği'nin yardımlarıvla adını temizlemek için çaba sarfediyor.

Kırk yaşındaki Marina Serenko da benzer bir teşhisin etkilerinden kurtulmaya çabalıyor. O da tıpkı Zemfira gibi kocasının dalavereleri sonucunda Streleche hastanesinde yatırılmış. 1998'in Nisan'ında hastaneden salıverildiğinde yardım almak için Zemfira'ya gitmiş. İki kadın şimdi Kharkiv'de küçük bir otelde birlikte yaşıyorlar. Marina kuaförlük yapıyor, Zemfira masörlük. Marina kocasının on dokuz yıllık evlilik yaşamı boyunca kendisini sürekli dövdüğünü anlatıyor. "Sadist ve egoist bir adamdı," diyor. "Ben onun için yalnızca üzerine tükürülecek ve botlarını temizleyecek bir paçavraydım." Marina iki kızının iyiliği için evliliğini yürütmeye çabalamış. Kızlarının biri on iki, öteki de on dört yaşında. 1995 yılında kocası polis çağırmış ve polislere Streleche'deki doktorların karısının hastaneye yatırılmasını onayladıklarını söylemiş. Marina götürüldüğü hastanede on gün boyunca tutulmuş. Kendisine zorla verilen ilaçları anımsadıkça gözleri yaşlarla doluyor: "İlaç tabletlerini camdan fırlatıyordum ama iğnelerden kaçamıyordum. Doktor gelip gittikçe belleğim zayıflamaya başladı. Oraya nasıl konduğumu bile anımsayamaz olmuştum."

Marina'nın kocası onu üç yıl içerisinde üç kere hastaneye yatırmış. Her hastaneye yatırılışında onu iki aya yakın bir süre kapalı tutuyorlarmış. En son serbest kalışında boşanma konusunda bir avukata danışmış. Avukat ona şizofrenlerin mülkleri ve çocukları üzerinde hiçbir haklarının bulunmadığını anlatmış. "Bu teşhis beni evsiz ve işsiz bıraktı. Şimdi kocamın beni her istediğinde hastaneye yatırması için bir nedeni var," diyor Marina. Onun durumundaki insanları gören Ukrayna Psikiyatristler Birliği mevcut sistemin yeniden düzenlenmesi için çalışmalara başlamış durumda. Birliğin umudu bu tür suistimallerin ortadan kaldırılması. Ukrayna Sağlık Bakanlığı'ndaki yetkililer konuyla ilgili yeni yasanın bu yıl içerisinde kabul edileceğini bildiriyorlar. Yasanın düzenleyicilerinden olan Gluzman ise bu konuda hâlâ şüpheli: "O yasanın kabul edilmemesi bazılarının işine geliyor," diyor.

Oksana'nm durumu düzelme yolunda. O şimdi kocasının ve iki sosyal hizmet görevlisinin eşliğinde çocuğunu görme hakkına sahip. İki haftada bir kızıyla görüşebiliyor. "Kızımı, onu babaanmesinin doğurduğuna inandırmışlar. Benim onu öpmeme ya da ona dokunmama izin vermiyorlar. Aramızdaki bağ koparılmış," diyor. Marina ise çocuklarını en son evlerinin yakınındaki bir sokakta görebilmiş. Anlattığına göre köylerindeki herkes onun hastaneye kapatıldığını biliyormuş ve onun deli bir kadın, kötü bir anne olduğuna inanıyorlarmış. "Dört yıl çile çektim," diyor Marina. "Şimdi de çocuklarım benden utanıyorlar."

Nasıl yardım edebilirsiniz?

Psikiyatrik suistimaller konusunda Geneva Intiative on Psvchiatrv PO Box 1282 1200 BC Hilversum The Netherlands (Hollanda) adresine başvurabilirsiniz. Tel: 00 31 35 683 87 27 Faks: 00 31 35 683 3646

***Marie Claire*'in Ocak 1999 sayısından çeviren Gamze Deniz**

"Kadınlar iki kere doğarlar"

Yayıncı Diana Hume George'a göre şair Anne Sexton intiharından yirmi beş yıl sonra bile hâlâ kadınların en sev iği şairlerden biri. Sexton yaşamı boyunca kendini bir türlü sevememişti oysa. Onun bir türlü sevemediği ve şiirlerinde özne olarak bulundurduğu varlığı, pek çok kadını etkiliyor bugün.

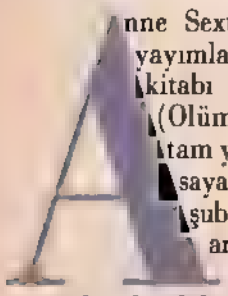

Anne Sexton'ın dünya gözüyle yayımlandığını gördüğü son kitabı *The Death Notebooks* (Ölüm Defterleri) bundan tam yirmi beş yıl önce piyasaya sürülmüştü. 1974'ün şubat ayıydı. Anne Sexton artık çok tanınmış bir şairdi. Pulitzer dahil pek çok ödülü vardı. Avrupa kıtasındaki şiir festivallerine çağırılıyordu sürekli. Pek çok üniversiteden hocalık yapması için teklif alıyordu. Boston Üniversitesi'nde ve Harvard'da ders vermişti. Çeşitli üniversitelerden fahri doktorluk ünvanları almıştı. Ölümünden bir süre önce Boston Üniversitesi'nde profesör oldu. Bu noktaya ev kadınlığından gelmiş olması insanları şaşırtıyordu. Hayranlık uyandırıcı şiirlerinin öznesi kendisiydi. Hemcinslerinin yaşamı üzerine çarpıcı belirlemelerde bulunuyor, kendi deneyimlerinden hareketle yazdıklarıyla yüzyıllardır ezilen kadınların bütün kırılganlığını ortaya döküyor, yaralarını bütün dünyaya gösteriyordu. Yazdıklarının çarpıcılığıyla edebiyat çevrelerinde saygın bir yer edinmesi uzun sürmemişti. Ama bu onu teselli edemiyordu. Kendini sevemiyordu. Elindekilere güvenemiyordu. Arkadaşlarının belirttiğine göre, Anne Sexton yaşamının son aylarında en çok yeteneğini ve yaratıcılığını kaybetmekten korkuyordu. Yıllarca kendini öldürmeye çalışmıştı. Pek çok kere ruh ve sinir hastalıkları kliniklerine kapatılmıştı. Sürekli ilaç kullanmak zorundaydı. Sonunda bir intihar girişiminde başarıya ulaştı. Korkularından ve yaşamı boyunca peşini bırakmayan suçluluk duygusundan bir biçimde kurtuldu. Dönemin en parlak kadın şairlerinden birini, "çok yazan kadını" kendi ellerivle, tıpkı arkadaşı Slyvia Plath'ın yaptığı gibi, öldürdü.

Anne Gray Harvey 1928'de, dünyayı "America and overseas" (Amerika ve öteki ülkeler) diye görenlerin yaşadığı bunaltıcı bir ülkede doğdu. Orta halli bir ailenin üçüncü çocuğuydu. Kendi varlığını, "Üçüncü çocuk olmak / ailenin son çocuğu /../ istenmeyen çocuk / kazayla doğan" sözleriyle açıklıyordu. Çocukluğu fark edilmek isteğivle çırpınarak geçti. Gençliği de kız okullarında flört peşinde koşarak. Anne Gray güzel bir kızdı. O dönemdeki arkadaşları, "Çevresinde ona kul köle olan pek çok erkeğin dolaştığını," anlatıyorlardı. Anne bu erkeklerden biriyle evlendiğinde henüz on dokuz yaşındaydı. Evlilik, Sexton soyadını ve maddi sıkıntıları beraberinde getirdi. Kocası Kore meselesinin patladığı günlerde donanmaya girince Anne bir süre kitapçılarda çalışmak, modellik yapmak zorunda kaldı. İki yıl arayla iki çocuk dünyaya getirdi ve eve kapandı. Çocuklarından ilki Linda Gray ilerde büyüyüp annesinin en yakın dostu olacak ve kitaplarını düzenleyecekti. Anne Sexton için zor dönemlerdi doğum sonraları. Anneliği korkutucu buluyordu. İlk intihar girişimi ikinci çocuğununun doğumundan sonraya rastladı. 1956'da bir hastaneye yatırıldı. Bebeğinden koparılmak onu daha da büyük bir depresyona sokmuştu. Bir nöropsikiyatr ona kendini tedavi etmesi için şiir yazmasını önerdi. Anne ilk şiirini ayrı düştüğü çocuğuna yazdı, "Kendimi sevmediğim zamanlar..."

1958'de, şiire başlamasından iki yıl sonra artık belli çevrelerin kabul ettiği, saygı gösterdiği bir şairdi. Boston Üniversitesi'nde aynı dersi aldığı Sylvia Plath'la tanıştı. Plath'la arkadaşlığı ikisinin de ortak yönlerinin farkına varmalarıyla pekişti. 1963'te Plath intihar ettiğinde Anne, "O intiharı içinde taşıyordu," diyecekti. "Tıpkı benim gibi. Birçoğumuz gibi. Ama eğer şansımız varsa, bundan sıyrılabiliriz ve biri ya da bir şey bizi yaşamaya zorlar."

Anne Sexton Sylvia Plath'tan farklı olarak sürekli bir suçluluk duygusuyla kıvranıyordu. Annesi kanserden öldüğünde, bunun kendi yarattığı üzüntülerin bir sonucu olduğunu düşünmüştü. Şiirlerine baskın bir biçimde yansıyordu suçluluk duygusu. Kendinden başka birini suçlamaya başladığında ise hedefi erkekler oluyordu. "Ev Kadını" adlı şiirinde, "Erkekler zor kullanarak girerler ve uğursuzca geri çekilirler... / şişman annelerine / Bir kadın o kadının annesidir / Önemli olan da bu." demişti. Kendi yaşamında koca baskısı duyumsamıyordu; onu sarsan ve kıran kadınlığa dair daha büyük bir ağırlıktı. Kalabalıklar içinde yalnızlıktan, anlaşılamamaktan yakınıyordu. Kendine çok yakın bulduğu ve hakkında şiirler yazdığı halasının ansızın ölümü onu çok sarsmıştı. Ruhu ve bedenini karanlık bir ormanda terk edilmiş duyumsadığını söylüyordu çevresindekilere.

Yatağıyla evli olduğunu anlatmıştı "The Lonely Masturbator"da. (Yalnız Mastürbasyoncu) "Kızlar ve erkekler bütünleşiyorlar bu gece / Bluzlarının düğmelerini açıyorlar... / Ayakkabılarını çıkarıyorlar. Işığı söndürüyorlar. / Parıldayan yaratıklar, yalanlarla dolular. / Birbirlerini yiyorlar. Fazlasıyla toklar. / Bense gece yapayalnızım, evleniyorum yatağımla."

Anne cadıların hep kadınlar arasından çıkması üzerine de düşünüyordu. Kadınların her cinsel ilişki sonrası erkekler tarafından nümeratörün üzerine yerleştirilen bir ahize gibi bırakıldıklarına inanmıştı. Bu fikirlerle hiç bitiremediği bir romanı yazmaya girişti: "Bir kadının öyküsü, birçok kadının tek öyküsü." 1960'ların ortalarında şiirleri ve kültür yasamına katkılarıyla Kültürel Ozgürlük Kongresi ve Ford Foundation'un özel ödüllerini aldı. Kocasıyla birlikte Afrika'ya gitti. Hıristiyan mitolojisinin yerini safari terminolojisi aldı şiirlerinde. Artık, kamp çadırının arkasında kustuğunu anlatıyordu. Amerika dönüşü takıntıları çoğaldı. Bir kere daha intiharı denedi ve bir süre hastanede yattı.

1968'de bir rock grubu kurdu: "Anne Sexton And Her Kind". 1969'da *Love Poems* (Aşk Şiirleri), 1971'de *Transformations* (Dönüşümler) adlı kitapları yayımlandı. Yürekten inandığı Tanrı nın gözüne işemekten söz edebilecek hale gelmişti şiirlerinde. 1973'te Pulitzer Ödülleri'nin jürisinde bulundu. Kocasından ayrıldı. Dizelerinde bitmek bilmeyen bir boşanma sürecinden söz ediyordu. "Ayrılık, Senin Adın Kadın" başlıklı şiirde babasının kendisinden bir hastalıkmış gibi uzak durduğunu anlatıyordu.

Anne Sexton pek çok feminist eleştirmene göre siyasi bir perspektif edinemediği için edilgen bir kurban olarak kalmıştı. Sorunu bir adın altında kendini tanımlayamamasıydı. Korktuğundan değil, yalnızca dönüşümünün gerektirdiği koşullardan. O dönemde kadın konularını şiirinde en dolaysızca yansıtabilmiş nadir sanatçılardan biriydi ama yeni perspektifler kazanacağı ortamlarla arasında bir mesafe oluşmuştu kendiliğinden. Ama, "Yanlış anlaşılmasın, kadınlardan söz ediyorum ama feminist filan değilim." türünden sözler çıkmıyordu ağzından.

Anne Sexton 1974 yılının ekim ayında bu dünyayı terk etti. Pek çok insanın başını döndürebilecek "başarı" onu yaşamda tutmaya yetmemişti. Şiirden başka bir uğraşa gönül verip kendini unutamayacak kadar hastaydı. "Şiir kültürü günlük yaşamda ruh hastalığı olarak adlandırılan noktadan başlıyor," diyordu. "İnsanlar kalkanlarını indirince onlara deli diyor ve onları nereye kapatacağımızı şaşırıyoruz." Kalkanlarını kullanmadığı için cinsine özgü bütün dertleri sahiplendi. Suçluluk duydu. Hasta denilen ruhunu korumakta ısrar etti. Kızına yazdığı şiirde, "Söylemek istediğim bu, Linda / Kadınlar iki kere doğarlar" diyordu. Aynı şiirde, "Bir hedef gibi beklediğini" de belirtiyordu, yaşlı kadınlar kadınlıktan konuşurlarken.

Eğer edilgen bir kurban olmaktan kurtulabilseydi, kendini öldürmek istemekten vazgeçer miydi? İnsanı yaşamaya zorlayan bir şeyden söz ederken kastettiği bu olabilir miydi? Neden kendisinin bulunduğu yerlere gelmiş "öteki erkek şairler" ortalıkta kasılarak dolaşırlarken, Anne "bir hedef gibi bekliyordu"? Soruların yanıtlarını şiirlerine gömdü ve gitti. Şiir yazmak onu iyileştirdi mi bilinmez ama yazdıkları okuyanları düşündürerek iyileştirebilecek kadar güçlü. Bu yüzden hâlâ çok okunuyor. Belki daha da çok okunacak tanındıkça, anımsandıkça. Onun ölümünden yirmi beş yıl sonra, kızına söylediği sırra inanıp ikinci kez doğmayı bekleyen pek çok cadı var şu dünyada.

Gamze Deniz

Gücün ve paranın hâkim olduğu dünyada kadın halimizle isteklerimizi gerçekleştirmeye çalışmak... Entrikayla değil saf bir kuvvetle? Mümkün mü? İstiyor muyuz?

Aşk kadınlara neler yaptırıyor?

Güvercinin Kanatları filmi bir roman uyarlaması. Yazarı Henry James. 1843-1916 yılları arasında yaşamış. Varlıklı bir Amerikalı ailenin oğluymuş ve aydın bir insan olan babası onu uzun yıllar Avrupa'nın sanat ve kültür çevrelerinde dolaştırmış. James bütün ömrünü sanatına ve özellikle de romana adamış. Türkçe yayımlanmış hikâye ve romanları var. *Yürek Burgusu. Bir Kadının Portresi, Washington Meydanı* bildiklerim. Bu sonuncusundan uyarlanan bir film bu sene *Kadınsı Duygular* adıyla oynadı. Henry James'in eserlerinde yeni dünya Amerika ile eski dünya Avrupa. kahramanları aracılığıyla sık sık karşı karşıya gelir. Katı toplum kuralları ve yozlaşmış değer yargılarıyla Avrupalılar. saf. önyargısız ve tecrübesiz Amerikalılarla. James'in gözlemlerine dayanan özellikleriyle genellikle İngiltere'de karşılaşır ve çatışırlar. Bunların bir kısmı toplumsal hayattaki konumları önceki yüzyıllara göre çok büyük değişikliklere uğramış kadınlardır. Bu kadınların üzerinde görünür bir dinsel ve toplumsal baskı yoktur. Seyahatler yaparlar, güzel giyinirler. şık salon toplantılarına katılırlar. Onların zengin olduklarını düşünürüz, oysa genellikle sadece zengin bir aileye mensupturlar. soylu veya burjuva olsun, ailelerinin denetimi dışına çıktıklarında beş parasızdırlar.

Güvercinin Kanatları nda da bir Amerikalı kadınla bir İngiliz kadının tanışmasını ve yakınlaşmasını izliyoruz. Amerika'dan İngiltere'ye seyahate gelmiş olan genç ve zengin Milly, zengin teyzesinin vesayeti altında yaşamak zorunda olan Kate'te aradığı arkadaşı bulur. Milly'nin ailesi ve geçmişi hakkında bir şey öğrenemeyiz, "Amerika'nın en zengin yetimi" olduğu dışında. Kate'in karışık ve zorlu aile geçmişi ise filmin hemen başlarında bize anlatılır. Filmi izleyen herkes gibi benim de en çok ilgimi çeken, bu genç ve cesur kadının kaderini aşırı diyebileceğim bir şekilde irade kullanarak değiştirmeye çalışırken yaptıkları oldu. Kate'in heyecanlı bir şekilde seviştiği, tutkuyla bağlı olduğu gazeteci sevgilisiyle biraraya gelmelerinin önünde bir engel var. Bu sınıfsal bir engel. Artık soylular ve diğerleri, diye değil, mülk ve para sahipleri ve diğerleri, diye bölünen toplumda Kate'in fakir sevgilisiyle evlenirse kaybedeceği şey de, ünvan değil para olacaktır. Kadınlara yapılan romantik teklif ve kolayca yaptıklarından ötürü takdir edilen davranış biçimleri, aşk varsa parayı kafaya takmamalarıdır ya, Kate böyle yapmaz, sevgilisinin küçük odasına hop diye kaçmaz. İki fakir genç olarak kurmak istemez hayatını; biraz da kendi annesinin sonu hüsranla biten evliliğinin benzerini kurmaktan korkmaktadır. Ayrıca vereceği kararlar düşmüş babasının yaşam koşullarını da doğrudan ilgilendirmektedir. Onun zengin teyzesinin ona çizdiği yoldan gitmemesi babasının da gelirsiz kalmasına yol açacaktır. Neyse bence Kate kendi ekonomik çıkarlarının olduğu kadar aşkının da peşindedir. Ayrıca geleceği için ekonomik gücünden ve özgürlüğünden yararlanacağı bir planı yoktur. Yaşadığı kararsızlık hep sevdiği adamla kuracağı ilişki ve ailesi etrafında dönüp durur. Peşinde olduğu şey mesleki ilerleme, yatırım, siyaset filan değildir. Bir ideali yoktur. Sevgilisi olan genç gazetecinin bir yazısını eleştirirken boş olmadığını anlarız. Ama adamın mesleki bir hedefi vardır, Kate'inse neye nasıl harcayacağı belirsiz kültürü, zekâsı ve cesareti.

Tesadüfler aklına sevdiği adamı zengin kılabilecek bir hareket şekli düşürür. Burada hayli ahlâksız olan bu planını sevdiği adamdan gizlemez. Bir yerden sonra üç kahraman da sanki gerçek olmayan bir âleme geçerler. Biraz uyurgezer gibidirler. Filmde iki kadının da takıntı seviyesinde kararlı oldukları şey aşklarıdır. Adam biraz zayıftır, "şeytan" sevgilisine uyar ama uymamış gibi masum ve pişman görünen, en azından seyircilerde böyle bir izlenim bırakan o olur. Sanki her şeyi o da yapmamıştır. Film burda bence biraz adamı kayırır. Yaptıkları ortak kötülük iki sevgiliyi değiştirir. Adam adeta arınır. Kate ise artık hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağını kabul eder. Kate'in sevdiğiyle evlenmek üzere kurduğu plan düşündüğü gibi işler, herkesin ne yapacağını doğru tahmin etmiştir. Kız arkadaşının da sevgilisinin de. Ama yaşanacakların herkesin iç dünyasında aşama aşama yaratacağı duyguları bilememiştir. Aslında herkesin iyiliğini istemiştir. Ne var ki, "kötü dünyanın"önerilerine açıkça karşı çıkmak hiç aklında olmadığından sevdiklerini yakar ama en çok yanan kendisi olur.

Diyebiliriz ki kendi elleriyle yıkar dünyasını. Film çıkışı karşılaştığım kadın arkadaşlarım kocalarının böyle filmlere nasıl zorla geldiklerini, hatır için gelseler de sıkıldıklarını anlattılar. Sonra herkes başladı, ben olsaydım şöyle yapardım, böyle yapardımlara. Filmi izleyip beğenen iki erkek arkadaşım da kostümler, ölçülü oyunculuk gibi açılardan nasıl başarılıydı, diye anlattılar. Herkes bir filmi kendine göre izliyor, diyelim.

Güvercinin Kanatları romanı 1902'de yayımlanmış. Yüzyıl başı, evlilik, sınıflar, mülk, para, aşk, yeni ahlâk gibi başlıklar üzerinde dönemin devrimcilerinin ve aydınlarının çok kafa yordukları zamanlarmış. Günümüzde bunların maalesef pek modası yok. Ayrıca ağır ağır güzel bir hikâyeyi başkalarına aktarmak da çok moda değil. Film her şeyi sakin sakin, güzelce anlatıyor. Bir de bunu çok hedeflemese de, aşkın ahlakı ve ekonomisi üzerine bugünkü hayatlarımızı da çok ilgilendiren sorulara yol açıyor bence. Benim sorum şu: Gücün ve paranın hâkim olduğu dünyada kadın halimizle isteklerimizi gerçekleştirmeye çalışmak... Entrikayla değil saf bir kuvvetle? Mümkün mü? İstiyor muyuz?

Handan Koç

Kadından meddah!

Perizat Aydoğdu, kadınların pek denemedikleri bir şeyi deniyor ve meddahlık yapıyor. Gösterisi, son zamanlarda moda olan tek kişilik gösterilerden farklı, seyircisini her dakika anlamlı anlamsız güldürmüyor. Buna karşılık Aydoğdu'nun asker babasıyla yaşadıkları, on dört yıllık tiyatroculuğu boyunca gezip gördüğü yerler, şimdi hayatını sürdürdüğü Beyoğlu'na ilişkin tanıklıkları ilgiyle izleniyor. İstanbul'da her çarşamba Beyoğlu İpek Sokak'ta Madrid Bar'da. Seyretmeye değer.

Cher son albümüyle pop dünyasının zirvesinde!

Cher geçenlerde çıkardığı son albümü *Believe* ile özellikle ilk gençlik dönemini yaşayanların en sevdiği kadın şarkıcı haline geliyor. Bugüne değin rüküşlüğü, çirkinliği yaptığı işlerden fazla konuşulmuşsa da, o hiç alınmamış, kendi işine bakmaya devam ediyor.

Cher'i nasıl bilirsiniz? İnsanların çoğu aslında iyi bir şarkıcı ve oyuncu olan Cher'i bir oskar ödülleri gecesinde giydiyi varla yok arası transparan-dantel giysisiyle tanıyorlar. Nasıl tanımasınlar, Cher'in üzerinde "o giysiyle" çekilen fotoğrafları onunla ilgili hemen her haberde kullanıldı bir dönem. "Cher yaşlanmıyor," "Cher yıkılmadı, ayakta", "Yarım asırlık seksi rüküş", "Estetikte Cher mucizesi" başlıklarını taşıyan magazin haberlerinin çoğunun yanı başına o fotoğraflar iliştirildi. Neyse ki ünlü oyuncu-şarkıcı sonradan daha açık saçık giysilerle de bazı davetlere katıldı da, magazinciler yeni fotoğraflar kullanma şansına kavuştular. Cher son göründüğü toplantılarda, davetlerde yine mümkün olduğu kadar "az", mümkün olduğu kadar "tuhaf" giyiniyordu. Bunu da "Bir genç kız için fazla yaşlı, yaşlı bir kadın içinse fazla gencim. Bu yüzden açık saçık giyiniyorum" sözleriyle açıklıyordu.

Magazin dergileri Cher'in bu açıklamasının perde arkasını da öğrettiler meraklılara. Meğer bu kadın tam yirmi beş kere estetik olmamış mıymış? Burnu, göğsü, göbek deliği, çenesi, kaburgası her yeri, akla gelecek, gelmeyecek her yeri en az bir kere kesilmemiş miymiş? Bir nevi Amerikalı Ajda Pekkan.

Cher bütün bu "önemli" özellikleriyle dergileri doldururken, fotoğraflarının üzerinden oklar çıkarılıp estetik yapılan yerlerinin hikmeti anlatılırken boş durmayıp filmlerde oynayarak ve albümler yaparak çalışma yaşamını sürdürmeye çalışıyordu. Vurgulandığı kadar yaşlı filan değildi. 1946'da doğmuş topu topu. "Hem yaşlı, hem de ne kadar güzel ve dinç, demek ki estetik bunları başarıyor." demek için erken. Ortada çifte standart var. Mick Jagger gibi bir erkek meslektaşı torun tosun sahibi olacak yaşı geçtiği halde, normal şartlarda kendisine ancak hasta bakıcılık yapabilecek yaştaki çoluk çocuğa musallat olurken kimse "bu adamın da estetiği, ya da en azından bir viagra deposu var mı?" diye peşine düşmüyor.

Cher geçenlerde çıkardığı son albümü *Believe* ile özellikle ilk gençlik dönemini yaşayanların en sevdiği kadın şarkıcı haline geliyor. Bugüne değin rüküşlüğü, çirkinliği yaptığı işlerden fazla konuşulmuşsa da, o hiç alınmamış, kendi işine bakmaya devam ediyor. Oyunculuğunun temelleri Broadway sahnelerinin tozuna dayanıyor. Seçerek oynadığı kaliteli yapımlarda ise esaslı bir oyuncu olduğunu ve beyaz perdede bebek yüzlülerden fazlasına gereksinim duyulduğunu çoktan kanıtladı. *Silkwood* adlı filmiyle Oscar aldığında sinemaseverlerden hiç kimse şaşırmamıştı. Cher ABD'de adet olduğu üzere ünlü biri olarak yaşamını anlatan bir kitap bile yazdı. Kitabı da öteki ünlülerinkiler gibi dedikodu ve yeteneksizlik dolu değildi. Eğlenceli, içten bir üslubu vardı. Kalemiyle barışık ve kendini anlatmada iddiasızdı. Bir ara yönetmenliğe el attı. Hâlâ da gönlüde yatan işlerden birinin bu olduğunu fısıldıyor.

Son albümü *Believe*'in başarısı yüzünü güldürüyor. Albüm malum müzik piyasasındaki çoğu albüm gibi aşk teması üzerine kurulu. Yapımcılar iki mutsuz evlilik sonrasında bile aşkta bir türlü kazanamayan Cher'e aşkı kutsayan şarkı sözlerini yakıştırmışlar. Ayrılık öncesi ve ayrılık sonrası bol bol dinlenebilecek bir albüm. *We All Sleep Alone* (Hepimiz ayrı uyuyoruz) başlıklı parça ayrılık sonrası sendromları uzatabilecek kadar yürek burkucu bir şarkı. Cher'in sesi insanın içine dokunuyor. *Denizkızları*'nda canlandırdığı feleğin sillesini yemiş ve kaçık anne rolünü anımsatıyor bu şarkıyla. Kendisi de biraz öyle biri belki de, o şaşalı altmışlardan bugüne kalıp aynı zamanda iki sorunlu koca eskitip, iki de çocuk büyüttüğü düşünüldüğünde. Bir de hakkında yapılan espriler es geçilecek gibi değil; "Amerika'ya atom bombası atılırsa, kim sağ kalır?" "Hamamböcekleri ve Cher." Bütün bunlar o tam anlamıyla çirkin değilse de gözümüze farklı göründüğü için mi? Bir zamanlar, Cher'in şarkılarını ve filmlerini çok seven bir erkek yazarın onun o oskar töreninde çekilen fotoğraflarından birine bakıp, "Bu kadınla her şeyi yaparım, vücudu süper ama kafasına kese kağıdı geçirmeden onu almanı yatağa." dediğini anımsıyorum. Cher'in o kitch, içinden geldiği gibi ortalığa çıkan sonra da arkasını dönüp ciddi ciddi çalışan halini takdir ediyorum. Onca estetikle kendini insanlara beğendirememesi de önemli değil. Eski kocasının ölümüne üzülüp depresyona girmesi de bir kenara. Depresyonların biri gider biri gelir. Böyle bir dünyada kim tam anlamıyla mutlu? Nasılsa o bugün onca yıldır ter döktüğü sahnelerde hâlâ bir yıldız. Albümleri çok satan bir şarkıcı ve kendisi yaşından ve bedenindeki çelişkiden nefret etse de yeni kuşaktan dinleyicileri onu çok seviyor. "Kesekağıdı meraklıları, kulaklarınızı dört açın, Cher gibi bir kadın sizi ne yapsın?

Gamze Deniz

Türk Musikisi'nin kadın bestekârları

Cemre Müzik Osmanlı'dan günümüze Klasik Türk Musikisi'ne emek veren kadın bestecilerin yapıtlarından örnekleri biraraya getiren "Kadın Bestecilerimiz" adlı albümü geçtiğimiz Ocak ayı içerisinde piyasaya sürdü. Gürsel Koçak'ın hazırlayıp yönettiği çalışmada bilinen ilk kadın besteci Dilhayat Kalfa'dan, 1986'da vefat eden Radife Erten e, yaşamı hakkında hiçbir kesin bilgi edinilemeyen Nefise Hanım'dan iki yüzü aşkın bestesi bulunan Leyla Saz'a kadar pek çok kadın sanatçının yapıtlarını bulabilirsiniz. Sazlar ve koroda da yine kadın müzisyenler yer almış. Özenli bir çalışmanın ürünü olan CD'nin içindeki kitapçıkta da bir çoğu on sekizinci yüz yılda yaşamış kadın bestecilerin hakkında kısa bilgilere yer verilmiş. Türk Klasik Musikisi'ne emek veren hemcinslerimizi tanımak ve anımsamak için iyi bir fırsat.

Cemre Müzik 42 B Ada, Gardenya 12, Kat 5, D:19, Ataşehir, Kadıköy, İstanbul
http://www.cemre-music.com

Kedi kadınlar-erkek tilkiler

Kadınsı (kedice) ve erkeksi (tilkice) yaşanan aşkları anlatan iki kitap: Fransız kadın yazar Colette'in *Dişi Kedi*'si ve İngiliz erkek yazar D. H. Lawrence'ın uzun öyküsü *Tilki*. İkisi de dilsiz yaratıkların "aşk"larının karşısına ancak "sevme" yetisi ile çıkabilen insanın trajedisini anlatıyor.

Kadınları hayvanlara benzeten benzetene. "Kadın Düşmanı Sözlük"ler "hatalı teşbih"lerle dolu: Cins köpeklerden file, attan kuşa, biraz daha kibarsa ateşböceğine, kadın kaderine razıysa sazan balığına, değilse maymuna... benzetmelere doyamıyor erkekler. İçlerinde Jacques Brel gibi kadınların aşkından geberenler, Balzac gibi çok bilmişler ve Nietzsche gibi azılı kadın düşmanları da var... Aslında bütün bu hırçınlıklar, bir savaşım. Yani ulaşılamayan aşk... Bu yüzden aşk her zaman insanca yaşanamıyor. Kovalanan tavşan da, binilen at da, namuslu hindi de, kuş beyinli kuşlar da, cadılar da, periler de aslında âşık olunan kadınlar... E, tilki yetişemediği üzüme ekşi dermiş, konuk dermiş.

Erkekler bütün bu hayvanlar içinde, kadınların en çok kediye benzetmişler nedense. Sıcak bir yuvanın rahatını keşfeden... Ama yine de damda gezinmekten vazgeçmeyen kediler (H. Lauwick), sevgilisinde muhakkak tırnak izi bırakan kediler (Montherlant), kadının kesesi şakırdayanın yüzüne bakması gibi, ağzı şapırdayanın dizine çıkan kediler (R. H. Karay) ve kadın gibi nankör kediler (dedem)...

Kadınsı (kedice) ve erkeksi (tilkice) yaşanan aşkları anlatan iki kitap: Fransız kadın yazar Colette'in *Dişi Kedi*'si ve İngiliz erkek yazar D. H. Lawrence'ın uzun öyküsü *Tilki*. İkisi de dilsiz yaratıkların "aşk"larının karşısına ancak "sevme" yetisi ile çıkabilen insanoğlunun trajedisini dile getiriyor. Ve aşkın en kısa tanımını veriyor: aşkın tanımı olmadığını... Duygular tanımlanamaz; aşk aşktır. İnsancası ya da hayvancasıyla.

Colette'in *Dişi Kedi*'si Saha, gururlu, ağırbaşlı, "iblis gibi güzel", leylak renkli bir küçük kötü kedi! Bu masum gündüz kedisi bütün kedigiller gibi geceleri değişiyor... Ve asıl, sarışın, yakışıklı sahibi evlendikten sonra bir büyücü pumaya dönüşüyor. Alain'in talihsiz nişanlısı, esmer güzeli Camille ise... Alain onu yalnızca, "Hiçbir çizgisi çirkin değil..." diye betimliyor, bütün duygusu bu... Camille ile yatarken aklı kedisinde, "Şimdi nerede acaba?" diye... Kadının çok açık, çok iri gözleri onu sinirlendirdikçe Saha'nın gözlerini yumuşunu ve "Yumuşak kadın saçlarından daha yumuşak postu"nu özlüyor. Sonunda küçük bir evde üçü birlikte yaşamaya başlıyorlar: Alain ile iki kapatması... biri "biz", diğeri yalnızca "o" olan iki dişi. Alain gece karısının yanında uyuyor, sabah Saha'nın yanında uyanıyor. Yorum size kalmış. Colette belki de şunu demek istiyor: Kadınlar, dikkat! ...rakibenin çeşitlisi olur! Kocanız bir kediyi (bile) sizden daha çok sevebilir... Erkekler kadınlarına karşı vefasızdır, kedi-köpeklerine olmadıkları kadar.

Alain'e göre kediler "Soylu, cömert, görgülü ve ancak seçkin insanlarla yakınlaşan yaratıklar"dır. İşin can alıcı noktası da erkeğin kendisini imleyen "seçkin insanlar" nitelemesi! Erkeklerin (özellikle de aşkta) olmak istedikleri karakter... Camille gibi, gücenmiş bir kadınlık gururu ile acı çekmemek için bir kedi kadar "ast"mı olmak gerekiyor? Kedi gibi (uslu) kadınlar olsaydık... daha mı çok sevilirdik?

Erkekler tilki gibi (kurnaz) olsalardı... onları daha mı çok severdik? *Tilki*'yi tam da Kate Millett'in İstanbul'da olduğu günlerde, kafam onun anlattığı "kadın çiftliği" ile doluyken okudum. Savaş yıllarının İngiltere'sinde iki kadının, Jill Banford ve Ellen March'ın, insanlardan uzak bir çiftlikteki ayrıksı yaşamları. Otuz yaşlarında ve birbirlerinin farklı-tamamlayıcısı olan bu iki dostun hayatına, ormandan gelip giren, küstah (ve elbette ki erkek) tilki... Çiftliğin etrafında görünüp kaybolan ve özellikle March'ın aklına takılıp kalan, korkusuz, telaşsız tilki. Gözlerini dikip ısrarla bakıyor... Bu "hipnoz"dan ürken March'ın tüfeğini kapıp tilki avına çıkmasıyla meşhur mesel yinelenmeye başlıyor: Av kim, avcı kim?

Uzun geceler, odun ateşi, çamların arasından esen rüzgâr, iki kadının birbirlerinin sinirlerini bozmaya başlamaları... ve yarı düş halindeki tilkinin yerine gelen hakikisi: terli saçları, çok parlak gözleri, tuhaf sesi ve kokusuyla, Henry... Kadınların biri sahtece hoşnut, diğeri gergin ve istekli. Adamın meraklı, özgür gözlerindeki baştan çıkarıcı alevle, çiftlikte üçünün de birbirini "tırmaladığı" bir üçlü yaşam başlıyor.

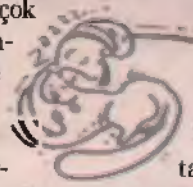

Avcı erkek, dişi av... hep aynı tarihsel söylence. Osiris rahibeleri ile Mısır'ın tanrısal köpekleri, Delphoi tapınak fahişeleri ile keçi tanrılar, bir guguk kuşu ya da kuğu ya da boğa olan sapkın Zeus ve kurbanları olan Hera, Leda, Europa... Şimdi de kuyruğunu ona sürterek geçen tilkinin erotizminden hâlâ kurtulamamış olan March... Erkek mi yok? Kadınların âşık olduğu erkek simgeleri niye insan-erkekler değil?

Dişi kedi, neden Alain'in âşık olduğu kadın simgesi ise, aynı sebepten... Kaç kedi, kim bilir kaç evli erkeğin koynuna, düşlerine, süslü heveslerine girdi... Kaç tilki, kim bilir kaç kadının kendi varlığını kendine unuttura rak, içgücünü elinden aldı... Nasıl? Saha, insanüstü bir sabırla ve pençeleriyle adamına sıkı sıkı tutunarak. Tilki de aynı insanüstü bağla, avından asla vazgeçmeyerek. (İnsanoğlunun yapamadığı gibi...) Aşk da insanüstü bir şey olduğu için.

Suna Karaküçük

• *Dişi Kedi*, Colette, çeviren: Azra Erhat, Can Yayınları.1991.123 sy.
• *Tilki*. D. H. Lawrence, çeviren: Coşkun Büktel, İyi Şeyler Yayıncılık, 110 sy.

İlk kişisel sergi

Üç yıldır Tas Seramik Atölyesi'nde seramik çalışmalarını sürdüren Talihe Çağlayan, ilk kişisel sergisini İstanbul'da 6-13 Şubat tarihleri arasında Kadıköy Belediyesi Merkez Sanat Galerisi'nde açıyor. 1957 İstanbul doğumlu sanatçı daha önce biri İzmir Fuarı'nda diğeri Çeşme Kalesi'nde olmak üzere iki kişisel sergiye katıldı.

PANO

• Kriz nedeniyle işimden atıldım, çocuklarıma bakmak zorundayım. Konfeksiyonda çalışıyordum ama başka bir iş de yapabilirim. Bahar. Tel: 0212 224 73 60.

• Marınara mezunundan İngilizce dersi verilir. Ebru Karagözler. Tel: 0212 261 27 28.

• Midilli, Petra'da yaptığımız haber sırasında yaptığı eşsiz çevirisiyle bizden desteklerini esirgemeyen mütercim tercümanımız sevgili Sona Özakar'a sonsuz teşekkürler. Semra, Aylâ.

• ODTÜ mezunundan İngilizce dersi verilir ve çeviri yapılır. Sevil. Tel: 0212 261 27 28.

• Turizm Otelcilik mezunuyum. Üç yıldır mesleğime ara verdim, geri dönmek istiyorum. En son kat şefi olarak çalıştım. *Pazartesi* okurlarının yardımına ihtiyacım var. Türkan Sarıkaya. Tel: 0216 3161844.

• *Pazartesi* okuruyum, İngilizce, Fransızca biliyorum. Uzun zaman casinoda yöneticilik yaptım, casinolar kapatıldığı için iş arıyorum. Lale Tunçman. Tel: 0216 350 02 10.

• Lösemili hastaya birlikte destek verelim. Akbank Ödemiş şubesi A00/21017-9.

• beni kraliçeler gibi ağırlayan, her işimi kolaylaştıran nanterre sakinlerine teşekkürler. başta emel ve gülay, o geceki yemekleri pişiren barış, odasını, anne ve babasını paylaşan güneş, tatlı elif, türkünün sözlerini hatırlayan arif, transport katkılarını hareketin unutamayacağı ramo ve hatta abonesi mehmet, hepinizi sevgiyle kucaklıyorum.
ayşe

Dağıtımımızda problemler var. Siz de *Pazartesi*'yi zor bulanlardansanız abone olun, bulamayanları abone edin. *Pazartesi* ayağınıza kadar gelsin.

5 Abone yapana bir kitap, 10 abone yapana bir yıllık abone hediye!

ABONE FORMU
Adı: .....
Soyadı: .....
Adres: .....
.....
.....
.....
Abone süresi: .....
Başlangıç tarihi: .....

Türkiye içi:
Posta Çek Numarası: 662 965.
Yıllık abone ücreti: 3.600.000 TL.
Altı aylık abone ücreti: 1.800.000 TL.
Türkiye dışı:
Bir yıllık 50 DM, altı aylık: 25 DM.
Döviz hesabı: Semra Emre,
Türkiye İş Bankası, Parmakkapı Şubesi, İstanbul.
Hesap Numarası: 1042 / 103502

Dikkat: Abone ücretini yatırdığınıza dair belgeyi ve abone formunuzu bize gönderin. Biz de size her ay ***Pazartesi***'nizi postalayalım.

Dergimize Almanya'da bulunan Heinrich Böll Vakfı destek vermektedir.

Hangi ceza öfkemizi yatıştıracak?

PAZARTESİ

Kadınlara Mahsus Gazete
(Aylık kadın dergisi)

Sahibi: Kadın Kültür İletişim Vakfı
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Filiz Koçali

Her gün büroda olanlar: (Yazı Kurulu)
Ayşe Düzkan, Filiz Koçali, Nesrin Tura.
(Görsel Yönetmen) Semra Emre.
Sadece Pazartesi Günü Gelenler: (Yayın Kurulu)
Beril Eyüboğlu, Fadime Gök, Filiz Kerestecioğlu, Füsun Özlen, Gülnur Savran, Handan Koç, Meltem Ahıska, Minu İnkaya, Nermin Coşkun, Nevin Cerav, Nural Yasin, Sonat Zelyüt, Şahika Yüksel, Tüten Ateş, Yaprak Zihnioğlu.
Almanya Temsilcisi: Hülya Eralp.

Günü saati belli olmayanlar (Çizerler):
Ayşen Baloğlu, Feyhan Güver, Ramize Erer, Semra Can. **(İllüstratör):** Rana Mermertaş.
Adres: Abdullah Sokak, No:9, Beyoğlu, İstanbul.
Tel, faks: (0212) 292 07 39, 249 59 59, 292 07 47, 244 23 94
e-mail: pazartesidergi@superonline.com
Ankara faks: (0312) 215 34 82
Renk ayırımı: Mondo
Baskı: Prizma Press, Merter, İstanbul.
Dağıtım: Bir-Yay